

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KATILIM BANKALARININ KULLANDIRDIKLARI
FONLARIN REEL EKONOMİYE ETKİSİ

DOKTORA TEZİ

MEHTAP ÇALIŞ

BOLU, NİSAN - 2021

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI

KATILIM BANKALARININ KULLANDIRDIKLARI
FONLARIN REEL EKONOMİYE ETKİSİ

DOKTORA TEZİ

MEHTAP ÇALIŞ

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Ferudun KAYA

BOLU, NİSAN - 2021

KABUL VE ONAY SAYFASI

Mehtap ÇALIŞ tarafından hazırlanan “**KATILIM BANKALARININ KULLANDIRDIKLARI FONLARIN REEL EKONOMİYE ETKİSİ**” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı’nda Katılım Bankacılığı Doktora Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir. 19/04/2021

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman
Prof. Dr. Ferudun KAYA
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. Saim KAYADİBİ
Karabük Üniversitesi

.....

Üye
Doç Dr. Ahmet Emre BİBER
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Doç. Dr. Mehmet İSLAMOĞLU
Karabük Üniversitesi

.....

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Nusret DEDE
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Osman GÖRÜR

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

MEHTAP ÇALIŞ

ÖZET

KATILIM BANKALARININ KULLANDIRDIKLARI FONLARIN REEL EKONOMİYE ETKİSİ

DOKTORA TEZİ

MEHTAP ÇALIŞ

**BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI
(TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. FERUDUN KAYA)**

BOLU, NİSAN - 2021

XIII + 130 Sayfa

Bu tez çalışması ile Türkiye'deki katılım bankalarının kullandıkları fonların reel ekonomiye olan etkisi, Türkiye genelinde ve bölgesel bazda incelenmiştir. Tezin ilk amacı katılım bankaları tarafından kullanılan fonların reel ekonomi üzerindeki etkilerini bölgesel düzeyde incelemektir. Bu amaç kapsamında bölgesel düzeyde kullanılan fonlar ile gayri safi yurt içi hasıla, ihracat ve ithalat üzerindeki kısa ve uzun dönemli etkileri ortaya koyabilmek amacıyla; panel havuzlanmış ortalama grup tahmincisinden ve bölgeler arasındaki etkileşimin rolünü de dikkate alabilmek amacıyla; mekânsal panel veri analizinden yararlanılmıştır. Analizlerden elde edilen bulgulara göre, kısa dönemde katılım bankalarının kullandıkları fonların ihracat üzerinde pozitif bir etkisi bulunurken, ithalat ve GSYH üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Uzun dönemde ise kullanılan fonların ihracat, ithalat ve GSYH üzerinde arttırıcı bir etki yarattığı ifade edilebilir. Bununla birlikte sonuçlar bölgesel düzeyde farklılık göstermektedir.

Tezin bir diğer amacı, katılım bankalarının kullandıkları fonların reel ekonomi üzerindeki etkisinin Türkiye geneli için, ekonominin genişleme ve daralma dönemleri açısından nasıl farklılaştığının ortaya konulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye geneli için katılım bankalarının kullandıkları fonlar ile sanayi üretim endeksi, reel sektör güven endeksi, ihracat ve ithalat üzerindeki etkileri doğrusal olmayan Hansen Seo eşbütünleşme testi ve eşik değişkenli VECM (TVECM) modeli ile incelenmiştir. Analizden elde edilen sonuçlara göre, kullanılan fon miktarının düşük olduğu rejimde, fon miktarında meydana gelen artış ithalat, ihracat ve reel sektör güven endeksini arttırırken; sanayi üretim endeksi üzerinde anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Kullanılan fon miktarının yüksek olduğu rejimde, fon miktarında meydana gelen artış ithalat, ihracat, sanayi üretim endeksi ve reel sektör güven endeksini arttırmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Katılım Bankacılığı, İslami Bankacılık, Reel Ekonomi, Panel Veri Analizi, Zaman Serileri Analizi

ABSTRACT

THE EFFECT OF FUNDS PROVIDED BY PARTICIPATION BANKS ON THE REAL ECONOMY

PHD THESIS

MEHTAP CALIS

**BOLU ABANT IZZET BAYSAL UNIVERSITY
INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES
DEPARTMENT OF BANKING AND FINANCE
(SUPERVISOR: PROF. DR. FERUDUN KAYA)**

BOLU, APRIL 2021

XIII + 130

This thesis study examines the effect of the funds provided by participation banks in Turkey on the real economy across Turkey and regionally. The first aim of the thesis is to examine the effects of the funds provided by participation banks on the real economy on a regional basis. In order to reveal the short and long term effects on the gross domestic product, exports and imports with the funds provided at the regional level within the scope of this purpose; panel pooled mean group estimator and in order to take into account the role of interaction between regions; spatial panel data analysis was used. According to the findings obtained from the analysis, it is seen that while the funds provided by participation banks have a positive effect on exports in the short term, they do not have a significant effect on imports and GDP. In the long term, it can be stated that the funds provided have an increasing effect on exports, imports and GDP. However, the results differ at the regional level.

Another purpose of the thesis is to reveal how the effect of funds provided by participation banks on the economy differs across Turkey, in terms of economic expansion and contraction periods. In accordance with this purpose, funds provided by participation banks and their effects on industrial production index, real sector confidence index, exports and imports across Turkey were examined with nonlinear Hansen Seo cointegration test and threshold variable VECM (TVECM) model. According to the results obtained from the analysis, while in the regime that the amount of funds provided is low, increase in the amount of funds increases import, export and real sector confidence index; no significant effect was found on the industrial production index. In the regime that the amount of funds provided is high, increase in the amount of funds increases import, export, industrial production index and real sector confidence index.

KEYWORDS: Participation Banking, Islamic Banking, Real Economy, Panel Data Analysis, Time Series Analysis

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY SAYFASI	a
ETİK BEYAN.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
TABLO LİSTESİ	x
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ	xii
TEŞEKKÜR	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. KATILIM BANKACILIĞI VE İŞLEYİŞİ.....	3
1.1 Kavramsal Olarak Katılım Bankacılığı	3
1.2 Katılım Bankalarının Kuruluş Amaçları	4
1.3 Katılım Bankacılığı İlkeleri	5
1.4 Katılım Bankacılığının Türkiye’deki Gelişimi ve Dönüm Noktaları... 8	
1.5 Katılım Bankacılığı İsminin Ortaya Çıkışı.....	12
1.6 Geleneksel Bankacılık ve Katılım Bankacılığı Kıyaslaması.....	13
1.7 Katılım Bankalarının Fon Toplama Yöntemleri	16
1.7.1 Özel Cari Hesaplar	16
1.7.2 Katılma Hesapları	17
1.8 Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Yöntemleri	18
1.8.1 Murabaha	18
1.8.1.1 Murabahaya Yöneltilen Eleştiriler	20
1.8.2 Mudarebe (Emek-Sermaye Ortaklığı)	21
1.8.3 Muşareke (Sermaye Ortaklığı).....	23
1.8.3.1 Mudarebe ve Muşareke Arasındaki Farklılıklar	24
1.8.4 İcare (Finansal Kiralama)	24
1.8.5 Karz-ı Hasen	25
1.8.6 Selemler	26
1.8.7 İstisna	28
1.8.8 Sukuk	28
1.8.9 Teverruk.....	31
İKİNCİ BÖLÜM	33
2. KATILIM BANKACILIĞI VE REEL EKONOMİ İLİŞKİSİ.....	33
2.1 Ekonomi, İslam Ekonomisi Kavramları	33
2.2 İslami Açıdan Ekonomiye Bakış	34
2.2.1 Üretim	36
2.2.2 Tüketim.....	36

2.2.3	Ticaret	37
2.2.4	Tasarruf	38
2.2.5	Yatırım	38
2.2.6	Gelir	39
2.2.7	Kredi-Borç	39
2.2.8	Mülkiyet.....	40
2.2.9	Serbest Piyasa ve Adil Fiyatlandırma	41
2.3	İslam ve Bankacılık	42
2.4	Katılım Bankacılığı ve Ekonomiye Katkıları	43
2.4.1	Reel Ekonominin Gelişimine Katkı	43
2.4.2	Atıl Fonların Ekonomiye Aktarılması	45
2.4.3	Yabancı Kaynak Transferi	46
2.4.4	Yatırımları Teşvik	46
2.4.5	KOBİ Desteği	47
2.4.6	Krizlere Karşı Dayanıklılık.....	49
2.4.7	Kayıt Dışı Ekonomiye Engelleme Etkisi.....	49
2.4.8	Finansal Ürün Çeşitliliği	50
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		51
3. KATILIM BANKALARININ KULLANDIRDIKLARI FONLARIN REEL EKONOMİYE ETKİLERİNİN ANALİZİ.....		51
3.1	Literatür Taraması	52
3.2	Katılım Bankalarının Kullandıkları Fonlarının Reel Ekonomi Üzerindeki Etkisine Yönelik Bölgesel Bazda Ampirik Uygulama	61
3.2.1	Veri Seti	61
3.2.2	Yöntem.....	64
3.2.2.1	Havuzlanmış Ortalama Grup ve Ortalama Grup Tahmincileri.....	64
3.2.2.2	Mekânsal Panel Veri	65
3.2.3	Ampirik Bulgular	66
3.2.3.1	Kısa ve Uzun Dönem Modellerinin Tahmini.....	66
3.2.3.2	Panel Mekânsal Modellerin Tahmini	78
3.3	Katılım Bankalarının Kullandıkları Fonlarının Reel Ekonomi Üzerindeki Etkisine Yönelik Türkiye Geneli İçin Ampirik Uygulama.....	84
3.3.1	Veri Seti	85
3.3.2	Ampirik Bulgular	89
3.3.2.1	Birim Kök Analizi.....	89
3.3.2.2	Eş Bütünleşme İlişkisinin Analizi	111
SONUÇ		122
KAYNAKLAR		126
ORJİNALLİK RAPORU		130

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 3.1 Bölgelere Göre GSYH.....	62
Şekil 3.2 Bölgelere Göre İhracat.....	62
Şekil 3.3 Bölgelere Göre İthalat.....	63
Şekil 3.4 Bölgelere Göre Katılım Bankalarının Kullandıkları Toplam Fonlar	63
Şekil 3.5 Moran's I İstatistiği	79
Şekil 3.6 Katılım Bankaları Tarafından Kullandırılan Fon Miktarı (TKRD)...	85
Şekil 3.7 Sanayi Üretim Endeksi (SANAYI)	86
Şekil 3.8 İhracat Miktarı (IHRACAT).....	86
Şekil 3.9 İthalat Miktarı (ITHALAT)	86
Şekil 3.10 Reel Sektör Güven Endeksi (GUVEN_ENDEKS)	87
Şekil 3.11 Katılım Bankaları Tarafından Kullandırılan Fon Miktarı (TKRD) (Yumuşatılmış Grafik)	87
Şekil 3.12 Sanayi Üretim Endeksi (Yumuşatılmış Grafik).....	87
Şekil 3.13 İhracat Miktarı (Yumuşatılmış Grafik).....	88
Şekil 3.14 İthalat Miktarı (Yumuşatılmış Grafik)	88
Şekil 3.15 Reel Sektör Güven Endeksi (Yumuşatılmış Grafik)	88
Şekil 3.16 Katılım Bankalarının Kullandıkları Fon Miktarı İçin Rejim Sınıflandırılması	93
Şekil 3.17 Sanayi Üretim Endeksi İçin Rejim Sınıflandırılması	97
Şekil 3.18 İhracat Miktarı İçin Rejim Sınıflandırılması	100
Şekil 3.19 İthalat Miktarı İçin Rejim Sınıflandırılması	104
Şekil 3.20 Reel Sektör Güven Endeksi İçin Rejim Sınıflandırılması	108

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 3.1 Değişkenlere Yönelik Bilgiler	61
Tablo 3.2 Değişkenlere Yönelik Özet İstatistikler	64
Tablo 3.3 Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları	67
Tablo 3.4 Pesaran CADF Birim Kök Test Sonuçları	67
Tablo 3.5 Westerlund Eşbütünleşme Test Sonuçları.....	68
Tablo 3.6 Model 1, Model 2 ve Model 3 İçin PMG ve MG Tahmin Sonuçları	70
Tablo 3.7 Model 1 İçin Bölgesel Bazda Kısa ve Uzun Dönem Tahmin Sonuçları	71
Tablo 3.8 Model 2 İçin Bölgesel Bazda Kısa ve Uzun Dönem Tahmin Sonuçları	74
Tablo 3.9 Model 3 İçin Bölgesel Bazda Kısa ve Uzun Dönem Tahmin Sonuçları	76
Tablo 3.10 Model 1, Model 2 ve Model 3 İçin Mekânsal Diagnostik Test Sonuçları	80
Tablo 3.11 Model 1 İçin Sabit Etkili Mekânsal Gecikme, Mekânsal Hata, Mekânsal Durbin ve Mekânsal SAC Model Tahmin Sonuçları	82
Tablo 3.12 Model 2 İçin Sabit Etkili Mekânsal Gecikme, Mekânsal Hata, Mekânsal Durbin ve Mekânsal SAC Model Tahmin Sonuçları	83
Tablo 3.13 Model 3 İçin Sabit Etkili Mekânsal Gecikme, Mekânsal Hata, Mekânsal Durbin ve Mekânsal SAC Model Tahmin Sonuçları	84
Tablo 3.14 Değişkenlere İlişkin Açıklamalar.....	85
Tablo 3.15 Doğrusalsızlık Testlerine İlişkin Sonuçlar	89
Tablo 3.16 ADF, Phillips-Perron ve KPSS Birim Kök Test Sonuçları.....	89
Tablo 3.17 Zivot-Andrews Birim Kök Test Sonuçları.....	91
Tablo 3.18 Katılım Bankalarının Kullandıkları Fon Miktarı İçin Threshold Test Sonuçları.....	92
Tablo 3.19 Katılım Bankalarının Kullandıkları Fon Miktarı İçin Eşik Değeri ve Rejimlerdeki Gözlem Sayısı.....	92
Tablo 3.20 Katılım Bankalarının Kullandıkları Fon Miktarı İçin R_{2t} Test Sonucu	93
Tablo 3.21 Katılım Bankalarının Kullandıkları Fon Miktarı İçin R_{1t} Test Sonucu	94
Tablo 3.22 Katılım Bankalarının Kullandıkları Fon Miktarı İçin t_1 Test Sonucu	94
Tablo 3.23 Katılım Bankalarının Kullandıkları Fon Miktarı İçin t_2 Test Sonucu	95
Tablo 3.24 Katılım Bankalarının Kullandıkları Fon Miktarı İçin Sınırlandırılmış Threshold Modeli En Küçük Kareler Tahmini	95
Tablo 3.25 Sanayi Üretim Endeksi İçin Threshold Test Sonuçları.....	96
Tablo 3.26 Sanayi Üretim Endeksine İlişkin Her Bir Rejimdeki Gözlem Sayısı ve Eşik Değeri.....	96
Tablo 3.27 Sanayi Üretim Endeksi İçin R_{2t} Test Sonucu	97
Tablo 3.28 Sanayi Üretim Endeksi İçin R_{1t} Test Sonucu.....	98
Tablo 3.29 Sanayi Üretim Endeksi İçin t_1 Test Sonucu	98

Tablo 3.30	Sanayi Üretim Endeksi İçin t_2 Test Sonucu	98
Tablo 3.31	Sanayi Üretim Endeksi İçin Sınırlandırılmış Threshold Modeli En Küçük Kareler Tahmini.....	99
Tablo 3.32	İhracat Miktarı İçin Threshold Test Sonuçları	99
Tablo 3.33	İhracat Miktarına İlişkin Her Bir Rejimdeki Gözlem Sayısı ve Eşik Değeri	100
Tablo 3.34	İhracat Miktarı İçin R_{2t} Test Sonucu	101
Tablo 3.35	İhracat Miktarı İçin R_{1t} Test Sonucu.....	101
Tablo 3.36	İhracat Miktarı İçin t_1 Test Sonucu	102
Tablo 3.37	İhracat Miktarı İçin t_2 Test Sonucu	102
Tablo 3.38	İhracat Miktarı İçin Sınırlandırılmış Threshold Modeli En Küçük Kareler Tahmini	103
Tablo 3.39	İthalat Miktarı İçin Threshold Test Sonuçları.....	103
Tablo 3.40	İthalat Miktarı İçin Eşik Değeri ve Rejimlerdeki Gözlem Sayısı	104
Tablo 3.41	İthalat Miktarı İçin R_{2t} Test Sonucu	105
Tablo 3.42	İthalat Miktarı İçin R_{1t} Test Sonucu.....	105
Tablo 3.43	İthalat Miktarı İçin t_1 Test Sonucu	106
Tablo 3.44	İthalat Miktarı İçin t_2 Test Sonucu	106
Tablo 3.45	İthalat Miktarı İçin Sınırlandırılmış Threshold Modeli En Küçük Kareler Tahmini	107
Tablo 3.46	Reel Sektör Güven Endeksi İçin Threshold Test Sonuçları.....	107
Tablo 3.47	Reel Sektör Güven Endeksi İçin Eşik Değeri ve Rejimlerdeki Gözlem Sayısı	108
Tablo 3.48	Reel Sektör Güven Endeksi İçin R_{2t} Test Sonucu	109
Tablo 3.49	Reel Sektör Güven Endeksi İçin R_{1t} Test Sonucu.....	109
Tablo 3.50	Reel Sektör Güven Endeksi İçin t_1 Test Sonucu.....	110
Tablo 3.51	Reel Sektör Güven Endeksi İçin t_2 Test Sonucu.....	110
Tablo 3.52	Reel Sektör Güven Endeksi İçin Sınırlandırılmış Threshold Modeli En Küçük Kareler Tahmini.....	111
Tablo 3.53	Uygun Gecikme Uzunluklarının Belirlenmesi.....	113
Tablo 3.54	Hansen-Seo Eşbütünleşme Testi Sonuçları.....	114
Tablo 3.55	Katılım Bankalarının Kullandıkları Fon Miktarı ve Sanayi Üretim Endeksi İçin TVECM Tahmin Sonuçları.....	116
Tablo 3.56	Katılım Bankalarının Kullandıkları Fon Miktarı ve İthalat Miktarı İçin TVECM Tahmin Sonuçları.....	118
Tablo 3.57	Katılım Bankalarının Kullandıkları Fon Miktarı ve İhracat Miktarı İçin TVECM Tahmin Sonuçları.....	119
Tablo 3.58	Katılım Bankalarının Kullandıkları Fon Miktarı ve Reel Sektör Güven Endeksi İçin TVECM Tahmin Sonuçları	120

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

ADF	: Genişletilmiş Dickey-Fuller
AR	: Otoregresif
ATM	: Otomatik Vezne Makinesi
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CADF	: Yatay Kesitte Genişletilmiş Dickey-Fuller
ECT	: Hata Düzeltme Katsayısı
EKK	: En Küçük Kareler
GDF	: Genişletilmiş Dickey-Fuller
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IHR	: İhracat
IMF	: Uluslararası Para Fonu
ITH	: İthalat
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KPSS	: Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin
LM	: Lagrange Çarpanı
MGE	: Ortalama Grup Tahmincisi
NUTS	: Türkiye İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
OIC	: İslam Fıkıh Akademisi
ÖFK	: Özel Finans Kurumları
PMGE	: Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisi
SAR	: Mekânsal Gecikme Modeli
SEM	: Mekânsal Hata Modeli
SPV	: Özel Amaçlı Kuruluş
TAR	: Eşik Otoregresif Model
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TNKRD	: Toplam Nakdi Krediler
TVECM	: Eşik Değişkenli Hata Düzeltme Modeli
VAR	: Vektör Otoregresif Modeller
VECM	: Vektör Hata Düzeltme Modeli

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca desteğini hiçbir zaman esirgemeyen; bilgi, birikim ve deneyimlerini benimle paylaşan çok değerli bilim insanı, hocam ve danışmanım sayın Prof. Dr. Ferudun KAYA' ya çok teşekkür ederim. Tez hazırlama sürecimin her anında manevi desteğini hissettiren, değerli eşim ve hayat arkadaşım Sertan ÇALIŞ'a; bu günlere gelmemde en büyük destekçim olan, haklarını ödeyemeyeceğim annem Safire DOĞAN ve babam Arif DOĞAN'a en kalbi duygularıyla teşekkür ederim.

GİRİŞ

İslam ve dolayısıyla İslam ekonomisinin en öncelikli amacı, sosyo ekonomik adaletin tesis edilmesidir. Bu amacın en temel gerekçesi, toplumun varlıklı kesimiyle dar gelirli kesimi arasındaki uçurumun gitgide açılmasının önüne geçmek gayesidir. Bir diğer gerekçe ise, faize yönlendirilmeyen sermayenin ekonomiye dahil edilmesiyle birlikte daha fazla üretim, ticari faaliyet, proje ve dolayısıyla daha fazla ekonomik büyüme ve istihdam sağlanabileceği potansiyelidir.

İslam ekonomisi prensipleri gereğince katılım bankaları, faaliyetlerinde faizsizlik prensibi doğrultusunda fon toplama ve fon kullandırma yöntemleri kullanırlar. Katılım bankacılığı ilkelerine uygun olarak toplanan fonları, katılım bankalarının var oluş temeline uygun şekilde, üretim ve ticareti doğrudan destekleyecek biçimde kullandırırılar. Kullandırılan fonların üretim ve ticareti desteklemesi ise doğrudan reel ekonomiye katkı sunulması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla katılım bankacılığının reel ekonomiye destekleme ve sosyo ekonomik adalete katkı sağlama anlamında önemli potansiyele sahip olduğu söylenebilir.

Katılım bankaları benimsedikleri ilkeler gereği, geleneksel bankalardan farklı olarak faizsizlik ilkesi doğrultusunda faaliyetlerini sürdürdükleri için bu bankaların kredi kullandırmaları mümkün değildir. Bu nedenle çalışmada kredi kullanımı ifadesine özellikle yer verilmemiş, bunun yerine olması gerektiği şekliyle “fon kullandırımı” ifadesi tercih edilmiştir.

Katılım bankalarının kullandıkları fonların reel ekonomi üzerine etkisini ele alan çalışmalar kapsamında yerli ve yabancı literatür incelendiğinde; yabancı literatürde benzer çalışmalar bulunmaktadır. Fakat ülkemizde katılım bankalarının kullandıkları fonların reel ekonomiye etkisini ele alan ampirik bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bu tez çalışması, bu yönüyle bir ilk olarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu tezin ilk amacı katılım bankaları tarafından kullandırılan fonların reel ekonomi üzerindeki etkilerini bölgesel düzeyde incelemektir. Bu kapsamda yatay kesit birimler yani bölgeler arasındaki bağımlılık dikkate alınarak, uzun dönemli ilişkiler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu açıdan tezin literatüre katkı sağlaması beklenmektedir. Tezin literatüre bir diğer katkısı ise, bölgesel düzeyde analizlerde komşu bölgelerin etkilerinin de ekonomi üzerindeki etkilerini ortaya koymasıdır.

Bu kapsamda komşuluk ilişkilerini modele katmamıza imkân sağlayan mekânsal analizlerden yararlanılmıştır.

Tezin bir diğer amacı, katılım bankalarının kullandıkları fonların reel ekonomi üzerindeki etkisinin Türkiye geneli için, ekonominin genişleme ve daralma dönemleri açısından nasıl farklılaştığının ortaya konulmasıdır. Bu kapsamda doğrusal olmayan eşbütünleşme analizinden ve doğrusal olmayan vektör hata düzeltme modelinden yararlanılmıştır. Tezde hem zaman serileri, hem de panel veri analizi yöntemleri uygulanmak suretiyle sonuçların sağlamlığı pekiştirilmiştir.

Tezin ilk bölümünde öncelikle kavramsal olarak katılım bankacılığı ele alınarak, Türkiye’de geçirdikleri önemli dönüm noktalarından bahsedilmiştir. Katılım bankalarının kuruluş amaçları ve ilkeleri, geleneksel bankalarla olan benzerlik ve farklılıkları, son olarak da fon toplama ve kullandırma yöntemleri incelenmiştir. İkinci bölüm kapsamında İslami açıdan ekonomiye bakılarak, katılım bankacılığının ekonomiye katkıları sıralanmıştır. Son bölümdeyse literatür taramasının ardından, analizlere ve analizler doğrultusunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KATILIM BANKACILIĞI VE İŞLEYİŞİ

Bu bölümde kavramsal olarak katılım bankacılığı ele alınarak, katılım bankalarının kuruluş amaçları, katılım bankacılığı ilkeleri, katılım bankalarının Türkiye’deki gelişimi ve dönüm noktaları, katılım bankacılığı isminin çıkışı, geleneksel bankalarla kıyaslanması, fon toplama ve kullandırma yöntemleri ele alınmıştır.

1.1 Kavramsal Olarak Katılım Bankacılığı

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu’na göre katılım bankacılığı: “Özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini ifade eder” şeklinde tanımlanmıştır.

Katılım bankacılığı, faizsizlik ilkesi doğrultusunda faaliyet gösteren, bu ilkelere göre her türlü bankacılık faaliyetini yerine getiren, kâr ve zarara katılma esasına göre fon toplayarak; ticaret, ortaklık ve finansal kiralama metodlarıyla fon kullandıran, dünyada yaygın olarak İslami bankacılık adıyla anılan bir bankacılık modeli şeklinde tanımlanabilmektedir (Özsoy ve Sayar, 2017, s. 9).

İslami finans temelli olan katılım bankacılığı kavramsal olarak İslami prensiplerle uyumlu olarak yürütülen bankacılık faaliyetleri ve bankacılık sistemi olarak tanımlanabilir. İslami prensiplere uygun şekilde yürütülmesinin yanı sıra katılım bankacılığı, geleneksel bankacılık sisteminde olduğu gibi kaynak toplayarak bu kaynakları kullandırma esasına dayanır (Arıcan, Yücememiş ve Çetin, 2019, s. 411).

Katılım bankalarının en temel işlevleri hane halkından ya da yatırımcılardan tasarrufları toplamak ve toplanan bu tasarrufları yatırımlara yönlendirmektir. Katılım bankalarının geleneksel bankalardan işlevsel açıdan farkı bulunmamakla beraber; aralarındaki en temel fark iş yapış modelleridir. Sonuç olarak katılım bankalarını, bankacılık faaliyetlerini şer’î kurallar doğrultusunda yerine getiren bankalar şeklinde tanımlamak mümkündür (Yanpar, 2015, s. 125). Özetle söylenebilir ki: Katılım bankaları paranın değil, malların ticaretini yapmaktadırlar (Ayub, 2017, s. 91).

İslam ülkelerinde katılım bankacılığı daha ziyade bir alternatif oluşturmak amacıyla ortaya çıkmıştır ancak ülkemizde katılım bankacılığı bir alternatiften

ziyade tamamlayıcı rol üstlenmektedir. Zira henüz yeterli pazar payına ulaşamadığından dolayı katılım bankalarının daha çok tamamlayıcılık rolleri vardır. Dolayısıyla katılım bankaları Türkiye'de faize yönlendirilmeyen sermayenin ekonomiye çekilmesine aracılık etmektedir. Diğer bir ifade ile geleneksel bankalara yönelmek istemeyen kesim, katılım bankalarının sunmuş oldukları ürün ve hizmetleri tercih etmektedirler. Katılım bankaları atıl kalan fonların ekonomiye dahil edilmesi noktasında önemli rol oynamaktadır (Güngör, 2009, s. 242).

Geleneksel bankacılıkta olduğu gibi katılım bankacılığı da üç temel fonksiyonu (fon toplama, fon kullandırma ve genel bankacılık hizmetleri) yerine getirmek üzere düzenlenmiştir. Fakat katılım bankacılığında bu üç temel fonksiyon gerçekleştirilirken olmazsa olmaz şart, faizsizlik ilkesine riayet edilmesidir (Hazıroğlu, Koyuncu ve Solak, 2019, s. 170).

Katılım bankacılığı sistemi anlaşılması kolay bir sistemdir. Geleneksel bankacılık sisteminden ayrılan noktaları ve farklılıkları olmakla beraber; toplumun genelinin rahatlıkla kavrayabileceği çalışma usüllerine sahiptir. Katılım bankası cari hesaplar ve katılma hesaplarını kullanarak; faizsiz bankacılık usüllerine göre fon toplamaktadır. Toplanan bu fonlar katılım bankasının kendi havuz sistemine göre farklı havuzlarda biriktirilmektedir. Biriken bu fonlar, yine katılım bankacılığının temel ilkelerine uygun şekilde düzenlenmiş olan fon kullandırma yöntemleri ile şahıslara ya da işletmelere kullandırılmaktadır (Albayrak ve Özsoy, 2019, s. 84).

1.2 Katılım Bankalarının Kuruluş Amaçları

Büyük çoğunluğu Müslüman bireylerden oluşan ülkemizde faiz hassasiyeti taşıyan bireylerin varlığı, katılım bankacılığına duyulan ihtiyacı tetikleyen en önemli sebeplerdendir. Faizsizlik prensibi ile faaliyetlerine devam eden katılım bankaları bir yandan toplumdaki bireylere ekonomik açıdan fırsat sunarken; diğer taraftan da faiz hassasiyetine sahip bu bireylerin de inanç ve beklentileri doğrultusunda hizmet almalarına imkân sağlamıştır. Böylece katılım bankaları gerek fon toplama, gerek fon kullandırma ve gerekse de diğer bankacılık hizmetleri yönünden finansal ürün çeşitliliği de sağlamışlardır (Tunç, 2016, ss. 174-175).

Türkiye’de ve dünyada faizden uzak kalmayı tercih eden kesim sebebiyle geleneksel bankalara yönlendirilmeyen tasarruflar atıl şekilde kalabilmektedir. Bu durum hem ekonomi bakımından, hem de tasarruf sahipleri açısından bir kayıp niteliğindedir. Katılım bankaları, mali sektörde bir yenilik olarak, faiz hassasiyeti

nedeniyle klasik bankalara aktarılamayan fonları ekonomiye çekmek amacıyla kurulmuşlardır. Böylece tasarruf sahipleri fonlarını güvenle saklama ve faizsiz bankacılık ilkelerine uygun olarak değerlendirme imkânına sahip olmuşlardır (Özsoy ve Sayar, 2017, s. 8)

Diğer taraftan yatırım kaynaklarının yeterli olmadığı, dış kaynak ihtiyacının yoğun olduğu ülkemiz koşullarında; petrol zengini Körfez ülkelerindeki fonlarının ülkemize çekilmek istenmesi katılım bankalarının kuruluş amaçlarından bir diğeridir. Böylece faizli işlemler dolayısıyla atıl kalan Körfez fonlarının, katılım bankacılığının sunduğu alternatif yatırım alanları vasıtasıyla ekonomimize katılması amaçlanmıştır (Tunç, 2016, ss. 174-175).

1.3 Katılım Bankacılığı İlkeleri

Katılım bankacılığının temel ilkesi faizsizlik ilkesidir. İslam’a göre faizin her çeşidi kesin ve net olarak yasaklanmıştır. Bu doğrultuda katılım bankaları faizsizlik prensibine göre faaliyet sürdürmek durumundadırlar (Özsoy ve Sayar, 2017, s. 12). “Faiz yiyenler ancak, şeytan çarpan kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların: Zaten alışveriş faiz gibidir, demelerinden dolayıdır. Hâlbuki Allah, alışverişini helâl, faizi haram kılmıştır” (Bakara, 2/275). “Allah faizi mahveder, sadakaları artırır” (Bakara, 2/276).

Faizin yasaklanmış olmasının altında yatan en önemli neden emek verilmeden, para üzerinden para kazanmasının önüne geçmek olup; bir açıdan da diğer insanların sömürülmesinin engellenmesi amacını taşımaktadır. Dolayısıyla insanları çalışmaya, emek vermeye ve dayanışmaya sevkeden bir ilkedir (Hazıroğlu, 2019, s. 31). “Ve şüphesiz insan için çalıştığından başkası yoktur” (Necm, 53/39).

Faiz İslamiyette olduğu gibi Yahudilik ve Hristiyanlıkta da yasaktır. Faiz, verilen borç karşılığında sağlanan getiridir. Bir maliyet karşılığında alınan bir mal, üzerine kâr eklenerek satıldığında bu ticari kâr; kiraya verilmişse de kira geliri olarak değerlendirilir. Fakat belli tutardaki para bir başka tarafa borç olarak veriliyor ve sonrasında fazlası ile geri alınıyorsa bu faiz kapsamına girmektedir. Diğer taraftan faiz haramken; ticaret yoluyla gelir sağlanması uygun görülmüştür. Benzer şekilde ticari kâr, kira ve ücret ve benzeri gelir unsurları İslami açıdan meşru sayılmaktadır. Faizli borç ile finansman sağlamak yerine yine ticaret kapsamında olan çeşitli yöntemlerle finansman sağlanmasına izin verilmiştir (Aktepe, 2017, s. 25).

Tüm ilahi dinlerce getirilen faiz yasağının arkasındaki son derece güçlü gerekçe, yoksulların sömürülmesinin önüne geçmektir fakat sadece bununla da kalmamaktadır. Faiz yasağıyla beraber, aynı zamanda finansal sisteme daha ciddi bir disiplin getirmek suretiyle ekonominin daha sağlıklı ve istikrarlı hâle getirilmesidir. Krediler reel mal ve hizmetlerin alım satımı için tahsis edildiğinde çok daha olumlu sonuçlar alınabilmektedir. Böylelikle, kredinin spekülasyona bağlı genişlemesi de önemli ölçüde ortadan kalkacaktır. Bunun sonucu olarak, hem finansal istikrarsızlık azalacak; hem de sosyo-ekonomik adalette artış olacaktır. Nihai olarak daha hızlı bir ekonomik büyüme ve kaynakların daha iyi dağılımı sağlanacaktır (Chapra, 2018, s. 129).

Bir diğer önemli katılım bankacılığı ilkesi ise, riskin paylaşımı ilkesidir. Buna göre ticaret ve üretim faaliyetleri, proje, ortaklık ya da ticari iş ilişkisi neticesinde oluşacak muhtemel kâr ya da zarar; sosyal adaletin bir gereği olarak taraflar arasında dengeli ve hakkaniyetli bir şekilde paylaşılır (Tunç, 2016, s. 124).

Riskin paylaşımı ilkesine ilişkin uygulamaya bakıldığında; mudarabe yani emek-sermaye ortaklığında, sermaye koyan taraf parasal riski üstlenirken; emek sahibi taraf ise emek kaybı riskini üstlenir. Müşarake yani sermaye ortaklığında ise sermayedarlar ortaklık anlaşmasına göre sermayeleri nispetinde riski üstlenmiş olurlar (Özsoy ve Sayar, 2017, s. 12).

Diğer bir ilke, helal ticaret ilkesidir. Buna göre topluma fayda vermeyen, aksine zarar verme ihtimali bulunan ürün ya da hizmetlerin ticaretinin yasak olması ilkesidir. Örnek vermek gerekirse alkol, kumar gibi faaliyetler ve bunların ticaretinin yapılması yasaklı alanda olan faaliyetlerdendir (Aktepe, 2017, s. 24). Bunların dışında domuz ürünleri, pornografi gibi İslam'a uygun olmayan, aynı zamanda da İslam ekonomi modeline göre alım satımına izin verilmeyen alanlarda üretim, ya da ticaret yapılması ve bu alanların finansmanı yasaklanmıştır. Bir faaliyetin gerçekleştirilebilmesi için ön koşul, ilgili faaliyetin katılım bankacılığı ilkelerine uygun olması gerekliliğidir (Tunç, 2016, s. 127).

Bir diğer katılım bankacılığı ilkesi ise açıklık ilkesi, diğer bir deyişle belirsizliğin (garar) yasak olması ilkesidir. Akitlerdeki belirsizliğe fıkıhta garar ismi verilmektedir. Akitlerin garar yani belirsizlik içermesi istenmez. Bir başka tanımda ise sonucun ne olacağının kestirilememesi belirsizlik hâlidir, taahhüt edilen konunun gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmiyorsa bu durumda garar var denilmektedir. Garar derecesi açısından çok, orta ya da az olarak kategorize

edilebilir. Örnek vermek gerekirse; satılmakta olan bir malın fiyatı konuşulmamış ise bu durumda aşırı derecede garardan bahsedilir. Eğer garar makul ölçülerde ise orta ya da az garardan söz edilir. Az ya da orta düzeydeki garar değil, aşırı garar akitleri fasit kılmaktadır (Aktepe, 2017, s. 33).

Yasaklanan garar ticaretin doğası gereği içerdiği normal risk değildir. Ticari bir faaliyet esnasında tarafların ne alıp, ne sattığının bilinmemesi ya da faaliyet sonucunun büyük ölçüde şansa bırakılması garar kapsamına girmektedir. Diğer bir ifade ile garar ile alıcı olan tarafın ne aldığı, satıcı olan tarafın da ne sattığının tam olarak ifade edilmediği ya da bilgi eksikliği içeren risk türü yasaklanmıştır. Zira İslam, akitlerde şeffaf olmayı tavsiye eder (Tunç, 2016, s. 125).

Ahlak birlik, eşitlik, kardeşlik kavramlarını pekiştirerek; dayanışmayı hayat tarzı haline getirir (Hazıroğlu vd., 2019, s. 30). Muhakkak ki sen; büyük bir ahlak üzerindesin” (Kalem, 68/4). Adalet ilkesi kapsamında, katılım bankacılığı faaliyetlerinde her şart ve durumda adalet esastır. Adaletsizliğe meydan veren bütün işlemler yasaktır (Albaraka, 2016, s. 8).

Adalet, diğer insanlara zarar vermeden ve tüm insanlık için hakkaniyetli şekilde davranmayı teşvik edecek zeminin hazırlanması demektir (Hazıroğlu vd., 2019, s. 30). “Ey iman edenler, Allah için hakkı (adaleti) ayakta tutun, adalet timsali şahitler olun. Ve bir topluluğa karşı olan kininiz sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Adil davranın. Bu, takvaya daha yakındır. Ve Allah’tan sakının. Muhakkak ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır” (Maide, 5/8). “Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder. Çirkin işleri, fenalığı ve azgınlığı da yasaklar. O düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor” (Nahl, 16/90). Ahlak ilkesi iktisadi tüm faaliyetlerde ahlaka uygun davranılmasını esas alır. Dolayısıyla suni müdahaleler, haksız kazanç ve karaborsacılık yasaktır (Albaraka, 2016, s. 8).

Tüm dünyadaki katılım bankaları ve İslami prensiplere göre hizmet sunan şirketlerin standartlarını belirleyen kuruluş olan IFSB (İslami Finansal Hizmetler Kuruluna) tarafından bazı ilkeler listesi oluşturulmuştur. Bu temel ilkeler kapsamında yer alan kurumlardan, faaliyetlerini bu ilkelere göre iş ahlakı çerçevesinde sürdürmeleri beklenmektedir. Bu ilkeler şöyledir (Özsoy ve Sayar, 2017, ss. 11-12):

- İlke 1: Doğruluk, Dürüstlük ve Adalet
- İlke 2: Gereken İtinanın ve Gayretin Gösterilmesi
- İlke 3: Çalışanlar Tarafından Gerekli Yetkinliğe Sahip Olunması

- İlke 4: Müşterilerle İlgili Yeterli Bilginin Edinilmesi
- İlke 5: Müşterilere Yeterli Bilginin Verilmesi
- İlke 6: Çıkar ve Görev Çatışmalarının Engellenmesi
- İlke 7: İslam Dini Kurallarına Uygunluğun Sağlanması

Katılım bankacılığı ilkelerine göre toplumsal ve ekonomik olarak yaşanan problemlerin nedeni; önceden belirlenmiş bir getiri, sermayenin spekülatif şekilde kullanılışı ve yasaklı alanlarda yürütülen faaliyetler olarak görülmektedir. İslam hukukuna uygun olan bu ilkelere dayalı bir sistem uygulandığı takdirde; işsizlik ve enflasyon gibi temel sorunlar karşısında katılım bankacılığı modeli daha etkili çözümler sunabilecektir (Khan ve Bhatti, 2008, s. 41).

1.4 Katılım Bankacılığının Türkiye’deki Gelişimi ve Dönüm

Noktaları

1970’li yılların sonlarına doğru katılım bankacılığının dünya genelinde hızlı yayılışı ile birlikte Türkiye’de de bu konu üzerine dikkatler çekilmiş, katılım bankacılığı kamuoyu ve işdünyasında ilgi uyandırmıştır. Dünya genelinde katılım bankalarının dikkat çeken başarılarıyla Türkiye’de de katılım bankacılığı hareketinin başlatılması hususu gündeme taşınmaya başlanmıştır. Ancak o zamanın mevcut imkânları dahilinde katılım bankası kurulabilmesi için gerekli altyapı bulunmamaktaydı (Özsoy, 2012, s. 83).

1980’li yıllar Türkiye’de açık piyasa ekonomisine geçişin yaşandığı ve uluslararası piyasalara uyum sağlayabilmek adına; bir dizi yapısal değişim ve dönüşüm amacıyla para ve sermaye piyasalarının yeniden düzenlendiği bir dönem olmuştur (Özcan ve Hazıroğlu, 2000, s. 9).

1983 yılına gelindiğinde; 83/7506 sayılı ve 16 Aralık 1983 tarihli kanun hükmünde kararname ile Türkiye’de katılım bankalarının kurulması için yasal hazırlıklar başlatıldı (Özsoy, 2012, s. 83). Bu kararnameyle katılım bankacılığının ilk kez “Özel Finans Kurumu” adı altında gündeme gelmesinin ardından, 1985 yılında Albaraka Türk ve Faisal Finans, 1989’ da Kuveyt Türk, 1991’ de Anadolu Finans, 1995’ te İhlas Finans, 1996’ da Asya Finans Kurumu kurulmuştur. İlk kamu katılım bankası olarak 2015 yılında Ziraat Katılım Bankası faaliyete başlamıştır. Aradaki zaman zarfında birleşmeler, tasfiyeler, TMSF’ye (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu) devirler de olmuştur (Tunç, 2016, s. 180).

Özel Finans kurumlarının ilk kuruluş yıllarında büyümeleri ve gelişimleri beklenen düzeyin altında kalmıştır. Yeterli mevzuatın olmayışı, yasal dayanaktaki

eksiklik, yeterli şube sayısının olmayışı, altyapının yetersizliği, yeni bir sistem olarak yeterince tanınmaması, personel temini güçlükleri, genel ekonomideki istikrarsızlık ve enflasyon, beklenen gelişimin sağlanamamasının altında yatan nedenlerdendir (Tunç, 2016, s. 181).

1994 yılına gelindiğinde bankacılık sisteminde, aynı dönemde yaşanan ekonomik krize bağlı olarak yapısal sorunlar ve dolayısıyla riskler artmıştır (Parasız, 2009, s. 111). Kriz Türk ekonomisinde niteliği ve boyutları ile diğer krizlere nazaran oldukça farklıdır. Kriz çok hızlı bir biçimde ortaya çıkmış, gelişmiş ve sonrasında etkileri reel sektörde görülmeye başlanmıştır (Karacan, 1995, s. 175).

1994 yılındaki krize kamunun borçlanma ihtiyacının fazla oluşu ve faiz oranlarının yüksekliği zemin hazırlamıştır. Diğer bir ifadeyle ikiz açık denilen cari açık ve bütçe açığının bir araya gelmesi durumu yaşanmıştır. Yüksek faiz oranlarını düşürebilmek için piyasaya likidite enjekte edilmiştir. Bu durum dövize olan talebi artırmıştır. Ardından hükümet dövizini dengelemek için ve aynı zamanda kamu kaynak ihtiyacını sağlayabilmek için % 400 faizli borçlanma kağıtlarını piyasaya sunmak durumunda kalmıştır. Sonuç olarak enflasyon üç basamaklı hanelere yükselmiş, işsizlik artmış ve üretim düşmüştür. Bu durumdan olumsuz etkilenen bankacılık sektörü ancak mevduata getirilen devlet güvencesi sayesinde bu zor dönemi atlatabilmiştir. Diğer taraftan Özel Finans Kurumları krizlere karşı dayanıklılıklarını somut bir biçimde göstermişlerdir. Mevduata getirilmiş olan devlet güvencesi kapsamında yer almadıkları halde yollarına devam etmişlerdir. O tarih itibarıyla henüz küçük hacimli olmalarının da bu anlamda olumlu katkısı olduğu söylenebilir (Tunç, 2016, s. 182).

Katılım bankalarının, o dönemki adıyla Özel Finans Kurumlarının ilk olarak 3182 sayılı Bankalar Kanunu içerisinde isminin geçmesi 1998 yılında olmuştur. 3182 sayılı Bankalar Kanunu içerisinde katılım bankalarının ifade olarak geçmesi; mali sistemdeki kurumlarla eşit hak ve yükümlülüklerle sahip olabilmeleri amacıyla; katılım bankaları açısından bazı değişiklikleri gerekli kılmıştır. Bu değişikliklerle katılım bankaları; hesap cüzdanı verebilir olmaları, blokaj oranı, fon kullandırma sınırlılıkları, hisse devri gibi konularda diğer bankacılık düzenlemeleri ile eşit konuma getirilmişlerdir (Halitoğlu, Halaçoğlu ve Akkaya, 2019, s. 192).

Özel Finans Kurumları 19 Aralık 1999'a kadar 83/7506 sayılı kanun hükmünde kararnameye göre faaliyet gösteriyorlardı. ÖFK'lar aslında bankacılık hizmeti sunarlarken; kanun açısından geleneksel bankalardan ayrı tutulmaktaydılar.

Bu durum yurt içi ve yurt dışı iş süreçlerinde sorunlara sebebiyet verebilmekteydi (Özsoy ve Sayar, 2017, s. 31).

1999 yılında, bu zamana kadar kanun hükmünde kararnameler ve bu kararnamelere göre çıkartılan tebliğler doğrultusunda faaliyetlerini gerçekleştiren Özel Finans Kurumları; 4491 sayılı kanun ile 4389 sayılı Bankalar Kanunu'na dahil edilmişlerdir. Bu çok önemli gelişme ile Özel Finans Kurumları ilk defa yasal bir altyapıya kavuşmuş ve resmi olarak banka statüsüne dahil olmuşlardır. Böylece Özel Finans Kurumlarına ilişkin daha önceki kararname ve tebliğler geçersiz hale gelmiştir. Diğer taraftan Özel Finans Kurumlarının Bankalar Kanunu kapsamına dahil olması ile birlikte, sahip oldukları bütün ilkeleri ve bu ilkeler doğrultusundaki işleyiş prensipleri tamamen korunmuştur (Tunç, 2016, s. 184).

4389 sayılı Bankalar Kanununa göre Özel Finans Kurumları ilk kez: “Mevduat toplama yetkisi bulunmayan ancak, özel cari hesaplar ve kâr zarara katılma hakkı veren hesaplar yoluyla fon toplayan, ekonomik faaliyetleri ekipman veya emtia temini veya kiralanması veya ortak yatırımlar yoluyla finanse eden kurumlardır” şekilde tanımlanmışlardır (Halitoğlu vd., 2019, s. 193).

2001 yılına gelindiğinde ise; bugüne kadar büyüklü küçüklü krizlerden geçen katılım bankacılığı sistemi, geleneksel bankacılık sistemi kadar olmasa bile 2001 yılı ekonomik krizinden önemli ölçüde zarar görmüştür (Tunç, 2016, s. 185). Sektördeki önemli isimlerden biri olan İhlas Finans Kurumu'nun faaliyetleri Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından durdurularak; bankacılık ruhsatı iptal edilmiştir. Bu olayla beraber Özel Finans Kurumlarının önemli bir itibar sorunu meydana gelmiştir (Özsoy ve Sayar, 2017, s. 31).

İhlas Finans Kurumu'nun faaliyetlerine BDDK tarafından son verilmesi neticesinde; diğer Özel Finans Kurumlarının müşterileri de güvensizlik yaşayarak, müşterisi bulundukları Özel Finans Kurumlarından paralarını çekmek üzere acilen harekete geçmişlerdir. Yaşanan Özel Finans Kurumlarından yoğun para çekişi nedeniyle; bu kurumlar toplanan fonlar anlamında neredeyse yarı yarıya küçülmüşlerdir. Bu durumu durdurulabilecek tek yol bu kurumlardaki fonlar için tıpkı geleneksel bankalarda olduğu gibi devlet güvencesinin devreye sokulması olduğundan; 12 Mayıs 2001 tarihinde 4672 sayılı kanun ile 4389 sayılı Bankalar Kanununda değişikliğe gidilmiş; tasarrufları korumak için geleneksel bankalarda olduğu gibi güvence fonu izni verilmiştir. Bu karar ÖFK'lar için bir milat niteliği taşımaktadır (Tunç, 2016, s. 186).

2001 yılında ayrıca Faisal Finans Özel Finans Kurumu ortaklık yapısı ve adında değişiklik yaparak; Family Finans şeklinde faaliyetlerine devam etmeye başlamıştır (Özsoy ve Sayar, 2017, s. 31).

5411 sayılı kanun ve 01.11.2005 tarihi ile birlikte katılım bankaları resmen bir banka türü olarak; mevduat, kalkınma ve yatırım bankaları ile birlikte kabul edilmeye başlanmışlardır. İlgili düzenlemenin katılım bankaları açısından, rekabet edebilirlik ve hukuki altyapının güçlenmesi anlamında önemli katkıları olmuştur. Bu tarih katılım bankaları açısından bir diğer milat niteliğinde olup; bu tarihten sonra katılım bankaları büyük ölçüde büyüme kat etmişlerdir (Halitoğlu vd., 2019, s. 192).

5411 sayılı Bankacılık Kanunu ve 2005 yılı itibariyle Özel Finans Kurumu isminin “Katılım Bankası” şeklinde değiştirilmesiyle beraber; Bankacılık Kanununda katılım bankası: “Bu Kanuna göre özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini ifade eder” şeklinde tanımlanmıştır. Diğer bir ifade ile değişiklik sadece isim bazında yapılmış olup; katılım bankalarının işleyiş ilkeleri ve kullanılan yöntemler tamamen korunmuştur (Tunç, 2016, s. 188).

Ayrıca 2005 yılında Özel Finans Kurumları Birliği adı "Türkiye Katılım Bankaları Birliği" şeklinde değişikliğe uğramıştır. Özel Finans Kurumları Birliği kapsamında bulunan “Güvence Fonu” ise Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) ile birleştirilerek, katılım bankaları ve geleneksel bankaların mevduatları aynı güvence fonu altında toplanmıştır. 2006 yılında ilk defa bir katılım bankası olarak Bank Asya'nın halka arzı gerçekleştirilmiştir. Ardından 2007 yılında Albaraka Türk halka arz edilmiş ve hisseleri borsada işlem görmeye başlamıştır (Görmüş ve Yabanlı, 2019, s. 124).

Katılım bankacılığı sisteminin Türkiye geneline yayılarak; daha geniş kesimin bu sistemden faydalanabilmesi amacı ile kamu tarafından harekete geçilerek; ilk kamu katılım bankası olan Ziraat Katılım Bankası 29.05.2015 tarihinde kurulmuştur. Arkasından Vakıf Katılım bankası faaliyetlerine başlamıştır (Tunç, 2016, s. 195).

2016 yılında Bank Asya'nın faaliyet izni Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından kaldırılmıştır. 2018 yılında Türkiye Katılım Bankaları Birliği çatısı altında merkezi danışma kurulu kurulmuştur. 2019 yılında

üçüncü kamu katılım bankası olan Emlak Katılım Bankası faaliyetine başlamıştır (Görmüş ve Yabanlı, 2019, s. 124).

1.5 Katılım Bankacılığı İsmi Ortaya Çıkışı

Katılım bankaları Özel Finans Kurumu olarak zikredildikleri dönemde bu isim sebebiyle; özellikle yurt dışı bağlantılı işlemlerde problemler yaşamaktaydı. Özel Finans Kurumları aslında bankacılık hizmeti vermelerine rağmen; isimlerinde banka ifadesi geçmemesi sebebiyle banka olarak algılanmamaktaydı. Yaşanan bu tür sorunlar yeni bir isim ihtiyacına zemin hazırlamıştır (Hazıroğlu, 2019, s. 28).

Kullanılmakta olan Özel Finans Kurumu ifadesi iki ayrı eksikliğe sahipti. Bunlardan birincisi, Özel Finans Kurumu isminin sistemin kurumsal önemini yeterince yansıtmayıyordu. Bir diğer ve en önemli nedense, ifade içerisinde “banka” geçmemesi ve dünyada sadece ülkemizde kullanılıyor olması nedeniyle yurt dışı bankalar, şahıslar ve diğer kurumlar ile yapılan işlemlerde karışıklığa yol açmasıydı. Tüm bu sebeplerden ötürü; 2005 yılında 5411 sayılı Bankacılık kanunu ile "Özel Finans Kurumu" ismi, "Katılım Bankası" olarak değiştirilmiştir (Tunç 2016, s. 188).

Katılım bankası yerine faizsiz banka isminin tercih edilmemesinin nedeni; “faizsiz” ifadesinin negatif anlam içermesidir. Faizsiz bankacılık ismi daha ziyade sistemde neyin bulunduğunu değil; neyin bulunmadığını ifade etmektedir. Diğer taraftan faize alternatif, faizsizlik değil ancak kârdır. Bu açıdan bakıldığında faizsiz bankacılık isminin sistemi yeterince ve doğru yansıtamayacağı düşünülmüştür (Özcan ve Hazıroğlu, 2000, s. 10).

Diğer taraftan İslam Bankası olarak adlandırılmış olsaydı “İslam” dinini ifade eden bir kelime kullanıldığı için; bankacılık alanında yaşanan en ufak bir olumsuzluk İslam dinine mal edilebilirdi (Hazıroğlu, 2019, s. 28). Çünkü bir dini temsil eden İslam kelimesi olumlu tabirlerle bir arada kullanılabildiği gibi (İslam ekonomisi, İslami otelcilik vb.), olumsuz tabirler ile de (İslami terör, İslami terörist vb.) maalesef kullanılabilmektedir. Bundan dolayı insanlık tarafından bulunmuş bir bankacılık modeline “İslam” kelimesinin eklenmesi halinde, daha sonra sistemde oluşabilecek bir hata ya da eksikliğin tüm İslam değerlerini de zan altında bırakması ihtimali olabileceği düşünülmüştür (Özsoy ve Sayar, 2017, s. 19).

Katılım bankalarının diğer bankalardan ayrılan en önemli noktası, kâr ve zarara katılma prensibi doğrultusunda oluşturulan kâr ve zarara katılma hesaplarıdır (Hazıroğlu, 2019, s. 28). Kâr ve zarara katılma prensibinden hareketle bu bankalara

"Katılım Bankası" ismi verilmiştir. Sadece isim bakımından değişikliğe gidilmiş; katılım bankalarının çalışma prensipleri ve yöntemleri birebir korunmuştur (Tunç 2016, s. 188).

İsim değişikliği ile Özel Finans Kurumu adından kaynaklı olarak yaşanan olumsuzlukların ortadan kalkacağı; katılım bankası isminin açık ve net, söylenmesi ve anlaşılması kolay, toplumun her kesiminin ne manaya geldiğini doğru ve net şekilde anlayabileceği düşünülmüştür. Böylece katılım bankacılığı sisteminin de daha etkin ve verimli ilerlemesi umulmuştur (Özcan ve Hazıroğlu, 2000, s. 10).

Dünya genelinde aynı prensiplerle çalışan katılım bankaları halen "İslam bankacılığı" ya da "İslami bankacılık (Islamic banking)" adıyla kullanılırken; Türkiye'de "katılım bankacılığı" ifadesi kullanılmaktadır (Özsoy ve Sayar, 2017, s. 18).

Bu tez çalışmasında da dünyada kullanılan "İslami bankacılık" ifadesi yerine; ülkemizdeki kullanım şekliyle "katılım bankacılığı" ifadesinin kullanımı tercih edilmiştir.

1.6 Geleneksel Bankacılık ve Katılım Bankacılığı Kıyaslaması

Katılım bankalarının geleneksel bankalarla etkileşime girmeden, tamamen izole şekilde faaliyette bulunmaları düşünülemez. Geleneksel bankalar ve katılım bankaları arasında birçok faaliyet alanında, ulusal ya da uluslararası düzeyde işbirliği ve iş ilişkilerinde bulunma ihtiyacı söz konusudur. Geleneksel bankaların ve katılım bankalarının ihtiyaç duyulduğunda likidite sağlamak amacıyla, faiz dışı olmak kaydıyla, birbirleriyle fon transferi sağlamaları kaçınılmazdır (Ayub, 2017, s. 407).

Katılım bankalarının geleneksel bankalar ile benzer yönleri olduğu gibi farklı yönleri de vardır. Risk paylaşımı açısından bakıldığında; geleneksel bankacılıkta risk tamamen borçluya yüklenirken; borç veren daima kâr eden taraftır. Katılım bankacılığında kurulan ortaklık bir emek-sermaye ortaklığı ise risk hem emek, hem de sermaye sahibi arasında paylaştırılır. Eğer ortaklık türü sadece sermayeye dayanan bir ortaklık türü ise; bu sefer de sermayedar olan iki taraf arasında risk paylaşımı söz konusu olur. Sermayedarların kâr elde edebilecekleri gibi zarar elde edebilmeleri ya da emek sahibinin emeğinin ziyan olması da ihtimaller dahilindedir (Albayrak ve Özsoy, 2019, s. 85).

Katılım bankacılığı geleneksel bankacılıktaki gibi bireysel bankacılık, ticari bankacılık ve yatırım bankacılığı alanlarında hizmet vermektedir. Verilen

hizmetlerin faize dayalı bankacılık hizmetlerinden işlevsel olarak farkı yoktur. Geleneksel bankaların da sunduğu kiralık kasa, ATM, kredi kartı, konut ve taşıt edinme için fon sağlama gibi bireysel bankacılık hizmetlerini; akreditif, ticari finansman gibi ticari bankacılık hizmetlerini ya da pay senedi, sermaye piyasası araçları gibi yatırım bankacılığı hizmetlerini faizsizlik prensibi doğrultusunda sunmaktadırlar. Katılım bankalarının geleneksel bankalardan bankacılık sistemleri açısından farklılaştığı en önemli nokta, fon toplama ve fon kullandırma yöntemleri bakımındandır (Yanpar, 2015, s. 128).

Geleneksel bankacılıkta kredi verme şeklinde fon kullandırırken, katılım bankacılığında ticaret ve ortaklığa dayalı yöntemlerle fon kullanılmaktadır. Geleneksel bankacılıkta faiz gelir aracı olarak kullanılırken; katılım bankacılığında kâr payı araç olarak kullanılır (Özsoy ve Sayar, 2017, s. 43).

Fon kullandırma sürecinde katılım bankası, müşterisinin ihtiyacı olan mal veya hizmeti kendisi satıcısından müşterisi adına satın alarak; üzerine kâr ekler ve vadeli olarak müşterisine satış gerçekleştirir. Geleneksel bankacılık modeline göre kullandırılacak kredinin bir mal ya da hizmete dayandırılması şartı yoktur, kredi ödemesi direkt müşteriye yapılır. Katılım bankası ödemeyi banka müşterisine değil, bir ticari faaliyete dayanmak şartıyla mal ya da hizmetin satıcısına yapmaktadır. Geleneksel bankacılıkta kredi yani faizli borç verme işlemi yapılmaktadır. Diğer taraftan katılım bankası ile müşteri arasındaki sözleşme, ticarete dayanan bir alım satım sözleşmesi biçimindedir (Albayrak ve Özsoy, 2019, s. 85).

Reel ekonomik faaliyetlere kaynak sağlanabilmesi için finansal sisteme ihtiyaç olduğu bilinmektedir. Bu noktadan hareketle ülkemize bakıldığında, reel sektör kaynak sağlayıcısı olarak geleneksel bankalar önemli rol oynamaktadırlar. Katılım bankacılığında banka bilançolarının aktif ve pasif tarafları incelendiğinde, gerçekleştirilen işlemlerin reel ekonomik işlemler olması gerektiği bilinmektedir. Dolayısıyla katılım bankaları ortaklık ve ticarete dayalı faaliyetler aracılığıyla; reel ekonomiye yönelik finansman sağlama ağırlıklı olarak faaliyetlerini sürdürmektedirler (Arıcan vd., 2019, s. 401).

Geleneksel bankacılığa göre, eğer yasal zorunluluk bulunmuyorsa banka krediyi geri çağırabilir. Diğer taraftan katılım bankacılığına göre sözleşmeden tek taraflı olarak dönülemeyeceğinden, katılım bankası finansman sağladığı tutara ilişkin taksit kapatılması talebinde bulunamaz (Albayrak ve Özsoy, 2019, s. 85).

Geleneksel bankacılık açısından paranın zaman değeri vardır ve bu değer borç veren tarafın avantajına olmak kaydıyla, daima artış göstermektedir. Katılım bankacılığında ise zamana göre değişim söz konusu değildir (Özsoy ve Sayar, 2017, s. 42).

Geleneksel bankacılığa göre yasal olan her türlü faaliyete ilişkin finansman sağlanması mümkünken; katılım bankacılığında İslam hukukuna ve dolayısıyla katılım bankacılığı ilkelerine uygun görülen faaliyetler için finansman sağlanabilir (Özsoy, 2012, s. 115).

Ülkemizdeki katılım bankacılığı geçmişinin 1980'lere dayanıyor olmasına rağmen; bankacılık sektörü içindeki payının sınırlı kalmasındaki başlıca nedenler; katılım bankalarının öz kaynaklarının yetersizliği, piyasa oyuncularının ve ürünlerinin sınırlı olması ve toplumumuzun faize karşı hassasiyetinin düşük olması şeklinde sıralanabilir. Toplumumuzun faize karşı duyarlılığına ilişkin yapılan kamuoyu araştırmalarında sonuç %15 seviyelerinde bulunmuştur (Arıcan vd., 2019, s. 403).

Genel olarak bakıldığında katılım bankalarının geleneksel bankalara kıyasla zayıf olduğu yönleri olduğu gibi, güçlü yönleri de mevcuttur. Güçlü yönleri açısından: Katılım bankaları reel ekonomiye olumlu yönde etki sağlarlar. Toplumun değer ve inançlarına uyumlu olarak faaliyet gösterirler. Katılım bankacılığında işlemlerden alınan komisyon ve masraflar geleneksel bankalara kıyasla düşüktür. Geçmiş ekonomik krizlere de bakıldığında katılım bankaları geleneksel bankalara kıyasla krizlerden daha az ölçüde etkilenmişlerdir. Katılım bankacılığının zayıf yönlerine bakıldığında bu yönler: sermaye yetersizliği nedeniyle büyümenin sınırlı olması, İslam hukukuna göre hareket etme ilkesinden dolayı ürün bazında rekabet ederken yaşanan zorluklara sahip olması, sermaye piyasası ürün çeşitliliğinin ve derinliğinin az olması, katılım bankalarının büyük ölçüde murabahaya göre işlemlerini gerçekleştiriyor olmaları, bu alandaki akademik çalışmaların henüz yetersiz oluşu, katılım bankacılığının topluma yeterince anlatılamaması, geleneksel bankacılık terimleri ile katılım bankacılığının aynı şekilde kullanılması olarak sıralanabilir (Görmüş ve Yabanlı, 2019, ss. 128-129).

Yukarıda da değinildiği üzere; geleneksel bankalara kıyasla üstün yönleri olduğu gibi, zayıf yönleri de bulunan katılım bankalarının; yine geleneksel bankalarla benzer yönleri olduğu gibi farklı yönleri de bulunmaktadır. Aralarındaki

en temel farklılık, fon toplama ve fon kullandırma yöntemleri bakımındandır. Bu doğrultuda bir sonraki aşamada, katılım bankalarının fon toplama ve kullandırma yöntemleri ele alınmıştır.

1.7 Katılım Bankalarının Fon Toplama Yöntemleri

Katılım bankalarının fon toplama yöntemleri; özel cari hesap ve katılma hesabı olarak iki ana başlıkta toplanmaktadır. Bunlara, genel olarak katılım fonu adı verilmektedir. Katılım bankalarının çalışma usulleri Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafınca düzenlenip denetlendiğinden; hem özel cari hesaplar, hem de katılma hesapları ile ilgili faaliyetlerin BDDK' ya uygun olarak gerçekleştirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır (Özsoy ve Sayar, 2017, ss. 43-44).

1.7.1 Özel Cari Hesaplar

Özel Cari Hesaplar, katılım bankalarında açılan ve istendiği takdirde kısmen ya da tamamen geri çekilebilen ve hesabın sahibine getiri sağlamayan hesaplardır. Gerçek ya da tüzel kişilerin açtırabilecekleri bu hesaplarda, hesap açılışında limit sınırlaması bulunmaz. İstendiği zaman kısmen ya da tamamen çekilebilir, başka bir yere aktarılabilir (Hazıroğlu vd., 2019, s. 171).

Bu tip hesaplar Türk Lirası veya herhangi bir yabancı ülke parasıyla hatta altın, gümüş cinsinden açılabilirler. Katılım bankalarındaki özel cari hesaplar, geleneksel bankalardaki vadesiz hesaplar gibi çalışır. Nasıl geleneksel bankalardaki vadesiz mevduat hesaplarında faiz getirisi elde edilemiyorsa, katılım bankalarındaki özel cari hesaplarda da hiçbir şekilde kâr payı ödemesi yapılmaz. Kâr payı vermeyen cari hesapların tasarruf sahiplerince tercih edilmeleri; paralarını güvende tutmak, diğer taraftan özellikle kısa vadeli ödemeler ve para transferi gibi bankacılık işlemlerini gerçekleştirmek amacıyladır. Özel cari hesaplarda vade bulunmamakta ve bu hesaplardaki paraların işletilmesiyle ortaya çıkması muhtemel risk ve getiriler katılım bankasınca üstlenilmektedir. Bu hesaplar katılım bankalarının diğer tüm kaynakları içinde kaynak maliyetini azaltan ve kârlılığını yükselten hesaplar olduğundan; katılım bankaları cari hesap müşterileri çekebilmek amacıyla önemli bir rekabet içindedirler (Özsoy ve Sayar, 2017, s. 45).

Cari hesaplara ilişkin özellikler şöyle özetlenebilir: Hiçbir şekilde getiri sağlamazlar. Geri ödenme garantileri bulunur. Gerçek ya da tüzel kişilerce açılabilirler. Hesap açılış limiti yoktur. Cari hesabın sahibi herhangi bir kısıtlama olmaksızın, hesabından kısmen ya da tamamen istediği zaman geri çekebilir (Hazıroğlu vd., 2019, s. 171).

1.7.2 Katılma Hesapları

Katılım bankalarının fon toplama amacıyla kullandıkları en temel araç katılma hesaplarıdır. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre katılma hesapları: “Katılım bankalarına yatırılan fonların, bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplar” şeklinde tanımlanmıştır (Aktepe ve Dereci, 2019, s. 226).

Katılma hesapları katılım bankalarınca toplanan tasarrufların işletilmesiyle ortaya çıkabilecek olan kâr ya da zarara ortak olma imkânı veren, gerçek ve tüzel kişilerce yatırılan fonlardan oluşan hesaplardır. Katılma hesapları, hesap sahibine faiz ya da daha önceden belirlenmiş sabit bir getiri vaadinde bulunmaz ve anaparanın da aynen geri ödeneceğinin garantisini vermez (Özsoy, 2012, s. 139).

Katılma hesaplarını yatırım yetkisi bakımından; mutlak (kayıtsız) katılma hesapları ve mukayyet (kayıtlı) katılma hesapları olarak ikiye ayırmak mümkündür. Banka tarafından uygun görülen bir projeye yatırım yapma yetkisi tanıyan hesaplar mutlak yani kayıtsız katılma hesaplarıdır. Diğer taraftan müşterinin kendi seçeceği projeye yatırım yaparak ve vadeyi de kendisi belirleyerek; proje bitiminde banka ile anlaşmış oldukları orana göre kârdan payını aldığı hesaplara ise mukayyet yani kayıtlı katılma hesapları denilmektedir (Halitoğlu vd., 2019, s. 201).

Katılma hesapları, katılım bankacılığının temelini oluşturan başlıca fon kaynaklarıdır. Tasarruf sahiplerinin katılma hesabına para yatırarak sermaye sağladığı; katılım bankalarının da profesyonelliğini ortaya koyduğu iki taraf arasındaki sözleşme, bir ortaklık sözleşmesidir (Özsoy ve Sayar, 2017, s. 46).

Katılma hesapları emek sermaye ortaklığı yani mudarebe kapsamında açılmaktadır. Katılma hesaplarına fon aktaran gerçek ya da tüzel kişiler katılım bankası ile kâr zarar ortaklığı yapmış olmaktadır. Katılım bankası da kendisine yönlendirilen bu fonları; İslam hukukuna göre uygun görülen alanlarda, ticari bir faaliyet ya da projede işleterek; elde edilen kârı sözleşme başında belirlenen kâr paylaşım oranına göre paylaştırmaktadır. Süreç özetle şöyle gelişmektedir: Müşteri öncelikle katılım bankasına başvuruda bulunur. Ardından banka ile müşteri arasında emek sermaye ortaklığı sözleşmesi imzalanır. Müşteri sahip olduğu fon fazlasını katılma hesabına yatırır. Yatırılan para üzerinden zorunlu karşılık düşülür. Geri kalan para, katılım bankasında ilgili proje ya da ticari faaliyette kullanılır. Kâr

elde edilirse, elde edilen kâr önceden kararlaştırılan oranda paylaşılır. Genel olarak bu oran yüzde seksene, yüzde yirmi şeklindedir. Katılma hesabı sahibinin, zarar edilmesi durumunda katlanacağı tutar yatırdığı tutarı geçemez (Hazıroğlu vd., 2019, s. 172).

Katılma hesapları Türk lirası ve yabancı paralar cinsinden açılabilirler fakat uygulamada yaygın şekilde Türk lirası, dolar ve euro cinsinden açıldıkları görülmektedir (Tunç, 2016, s. 197)

Katılma hesaplarının yüz bin Türk Lirasına kadar olan bölümü, her bir gerçek kişinin tüm katılma hesapları dahil, TMSF tarafından sigorta kapsamında garanti altındadır. Katılma hesapları 1, 3, 6 aydan başlayıp; 1 yıla kadar ve 1 yıldan daha uzun vadeli olarak da açılabilirler. Ancak vadesinden önce en fazla 2 kez olmak üzere; toplam anapara miktarının yarısına kadar kısmı çekilebilir. Kural dışında çekim yapılırsa ya da hesap vadeden önce kapatılırsa ilgili hesap için vade başından beri ödenen kârın yarısı geri alınır (Hazıroğlu vd., 2019, s. 172).

1.8 Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Yöntemleri

Fon kullandırma yöntemlerinin isimlendirilmesi açısından, ülkemizdeki katılım bankacılığı sistemine Arapça'dan gelen isimler ile Türk mevzuat sisteminde yer alan isimlendirmelerin farklı olması karşılaşılan önemli bir sorundur. Ülkemizde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından şekillendirilen bu isimlendirmeler ile küresel katılım bankacılığında yer alan isimler farklılık göstermektedir. Bazen bankacılık mevzuatında yer alan bir yöntem, katılım bankacılığındaki bir kaç yöntemin karışımına karşılık gelebilmektedir. Bankacılık Kanunu doğrultusunda yapılan sınıflandırmaya göre fon kullandırma yöntemleri: Kurumsal Finansman Desteği, Bireysel Finansman Desteği, Kâr-Zarar Ortaklığı Yatırımı, Finansal Kiralama şeklindedir (Özsoy, 2012, ss. 161-162).

Bu çalışmada ise fon kullandırma yöntemleri katılım bankacılığı terminolojisine göre; İslam hukukunda geçtiği şekliyle yani Arapça isimleri ile Murabaha, Mudarebe, Muşareke, İcara, Karz-ı Hasen, Selem, İstisna, Sukuk ve Teverruk olarak ele alınmıştır.

1.8.1 Murabaha

Katılım bankaları tarafından en çok kullanılan finansman yöntemi olan murabaha bir nevi finansal alım satım sözleşmesidir. Bu sözleşme ile katılım bankası; müşterisinin talebi ve yönlendirmesi ile genellikle müşterinin belirlediği bir satıcıdan, yine müşterisinin belirlediği mal ya da hizmeti, müşterisine verdiği

vekaletle satın alır ve üzerine kâr ilavesi yaparak müşterisine satar. İslam Hukuku açısından murabahaya diğer bir tabirle alım vaadinde bulunularak karşı tarafa yani katılım bankasına mal siparişinin yasaklanması yönünde bir delil yoktur (Aktepe ve Dereci, 2019, s. 228).

Murabaha İslam Ticaret Hukukuna göre; güven esasına dayalı alışveriş sözleşmeleri kapsamında yer almakta olup; satıcının ilgili malın maliyeti üzerine kârını ekleyerek gerçekleştirdiği satış olarak tanımlanabilir. Bu süreçte satıcı, malın kendisine olan maliyetini müşteriye bildirir ve bu maliyetin üzerine kendi kârını da ekleyerek satışını yapar. Satıcı mal maliyetini bildirirken, kesin surette doğru miktarı belirtmek durumundadır. Eğer müşteri yanıltıldığını fark ederse akitten dönme hakkı bulunmaktadır (Dede, 2017, s. 47).

Murabaha, müşterinin satın alım talebinde bulunduğu mal ya da hizmetin satıcıya olan maliyetini ve satıcının bu satıştan ne kadar kârı olduğunun belli olduğu bir alım akdidir. Böyle bir durumda satın alınmak istenen mal ya da hizmetin fiyatı, maliyetinin altındaysa işlem vadîa yani zararına satış, maliyetine eşitse tevliye yani maliyetine satış ve malın maliyetinin üstündeyse de murabaha yani kârlı satış olarak adlandırılır (Aktepe, 2017, s. 116).

Kurumsal finansman desteği ifadesiyle de bilinen murabaha, katılım bankalarının en yaygın olarak kullandıkları finansman türü olup; reel ekonomik faaliyetlerin finanse edilmesinde çok önemli rolü bulunmaktadır (Hazıroğlu vd., 2019, s. 178).

Özetle; murabaha “malı kâr ile satma” anlamına gelir. Bankanın, müşterisinin ihtiyacı doğrultusunda bir mal veya hizmeti satıcısından peşin alarak; üzerine kendi kârını ilave ederek; o müşteriye vadeli şekilde satması işlemi, katılım bankacılığında murabaha olarak uygulanmaktadır. Bu nedenle murabaha akdi için “peşin alım-vadeli satım” ifadesi yaygın olarak kullanılmaktadır. Katılım bankaları tarafından müşterilere sunulan murabaha işlemiyle; banka müşterilerinin ihtiyacı olan mal ya da hizmetleri, faiz olmaksızın satın almalarına olanak sağlanmaktadır (Özsoy, 2012, s. 163)

Murabahanın işleyiş aşamaları şöyledir: Öncelikle müşterinin katılım bankasına limit için başvurması ile süreç başlar. Ardından katılım bankası bir kredi değerlemesi yapar, uygun görülürse müşteriye limit tahsis edilir. Müşteri ihtiyacı olan malı alabilmek amacıyla, malın satıcısı ile bir ön anlaşma yani vaad yapar. Diğer taraftan müşteri, katılım bankası ile kâr oranı ve geri ödeme konusunda

anlaşır. Katılım bankası müşterinin istediği mal için ilgili satıcıya siparişi verir ve siparişi verilen malı satıcıdan peşin olarak satın alır. Katılım bankası peşin olarak satın aldığı malı, müşteriye vadeli olarak satar ve malı müşteriye teslim eder. Katılım bankası bu vadeli satış işleminden dolayı müşteriye borçlandırır. Son olarak müşteri katılım bankasına olan borcunu vadesi geldikçe öder (Hazıroğlu vd., 2019, s. 179).

Murabahada fiyatlandırma aşamasında, katılım bankası birçok etkeni bir anda göz önünde bulundururarak kâr oranı belirler. Öncelikle katılım bankası bir piyasa araştırması yapar. Bu doğrultuda finansal piyasalardaki alternatif sistemlerin ya da işletmelerin kâr oranlarına bakılır. Çünkü banka burada eğer düşük bir kâr oranı belirlerse, bankanın daha az kâr etmesine ama diğer taraftan da çok yüksek bir kâr oranı belirlerse de müşterisinin diğer alternatiflere yönelmesine sebebiyet verebilir. Katılım bankası tüm bu endişelerden dolayı, sistemde yer alan bankaların ya da işletmelerin kâr oranlarına yakın bir kâr oranı belirlemeye çalışır (Özsoy, 2012, s. 163).

Murabaha ile; katılım bankalarının fon kullandırmalarında genel olarak kârlılık oranı belli bir düzeyde sınırlı kalmaktadır. Bu sebeple katılım bankalarının kârı, işletmelerin kârlılık düzeyleri gibi ne çok yüksek ne de çok düşük düzeylerde olmaz. Diğer taraftan katılım bankalarında işletmeler gibi stok yapma, yüksek tutarlarda alım yaparak iskonto sağlama ya da ürünlere katma değer katarak satma gibi imkânları yoktur. Tüm bunlar da katılım bankalarının normal ticari işletmelerden farklılaşan yönlerindendir (Tunç, 2016, s. 215).

1.8.1.1 Murabahaya Yöneltilen Eleştiriler

Katılım bankalarının finansman yöntemleri arasında; diğer katılım bankacılığı yöntemlerine nazaran daha risksiz ve kolay olması bakımından en yaygın ve ağırlıklı olarak kullanılan murabahaya, bununla birlikte katılım bankacılığına yönelik bazı eleştiriler yapılmaktadır (Özsoy, 2012, s. 173).

İlk eleştiri; geleneksel bankalarda kullanılan faiz ile katılım bankalarındaki vade farkının ortaya çıkardığı kâr payı miktarlarının eşit olduğu noktasından hareketle yöneltilen eleştirilerdir. Yani ‘eğer belirli bir ay sonunda ödenen faiz miktarı ile vade farkı miktarı aynı ise o halde katılım bankalarının uyguladıkları murabaha da bir nevi faiz hilesidir’ şeklinde eleştiriler yöneltilmektedir. Belirlenen vade sonunda geleneksel bankalara ödenen faiz ile katılım bankalarının kâr payı miktarlarının eşit olduğu doğrudur. Fakat iki banka arasındaki süreçler tamamen

birbirinden farklıdır. Geleneksel bankalar müşterilerine ne amaçla olursa olsun faizli borç verme işlemi yaparken; katılım bankalarında ise vade farkını uygulamak için peşin alınan gerçek bir mal ya da hakkın taksitli satışına dayanan süreç söz konusudur. Sonuçları benzer olan her süreç aynı olarak değerlendirilmemelidir (Aktepe, 2010, s. 78)

Diğer taraftan hem katılım bankaları, hem de geleneksel bankalar aynı ekonomide ve aynı pazar koşullarında bulunduklarından dolayı, müşterileri tarafından tercih edilebilirliklerini sağlayabilmek için müşterilerine sağladıkları getirileri yakın olmaktadır. Getirilerin yakın oluşu, uygulanmakta olan finansman yöntemlerinin de aynı olduğu gibi bir anlam taşımaz (Özsoy, 2012, s. 173).

Bir diğer eleştiri, murabahanın İslami prensiplere uygun olarak uygulanmadığı yönündedir. Geleneksel bankalarda banka kendisinden kredi talebinde bulunan müşteriye amacı ve gerekçesi ne olursa olsun istediği tutarı borç olarak vermekte ve bu tutarı faizi ile geriye almaktadır. Katılım bankaları tarafından uygulanan murabaha yönteminde ise; işleme esas gerçek bir mal, bir hizmet bulunmaktadır ve bu malın, hizmetin satıcısından peşin olarak alınması bir müşteriye taksitli olarak satılması işlemi yapılmaktadır. Diğer bir ifade ile murabaha işleminde gerçekleştirilen süreç, mal ya da hizmet veyahut herhangi bir hakkın gerçekten peşin olarak satın alınması ve taksitli olarak satılmasıdır. Bu işlem bir ticari faaliyet olup; faiz söz konusu değildir. Diğer taraftan veresiye satışta meydana gelen vade farkı da faiz değildir (Aktepe, 2010, s. 79).

Katılım bankalarının uygulamalarını, İslami prensiplere uygunluğu açısından denetleyen danışma kurulları vardır. Ama bu noktada İslam alimlerinin eleştirileri özellikle danışma kurullarının da, bankanın ücret karşılığı çalışanları oldukları, dolayısıyla banka yönetiminin ve hissedarlarının baskısına maruz kalarak; İslami prensiplere uymayan işlemlere uygunluk verebilme riskinin olduğu yönündedir. Çünkü mevzuata göre katılım bankalarını bu açıdan denetleyen ulusal bir kuruluş bulunmamaktadır (Özsoy, 2012, s. 173).

1.8.2 Mudarebe (Emek-Sermaye Ortaklığı)

Mudarebe, Arapça “darb” kökünden gelmekte olup; “bir yandan sermaye, diğer taraftan emek ortaya konarak yapılan ortaklık” anlamını taşımaktadır (Özsoy ve Sayar, 2017, s. 71).

Katılma hesapları mudarebe sözleşmeleri kapsamında açılan hesaplardır. Katılma hesaplarına fon aktaranlar, katılım bankasıyla mudarebe sözleşmesi yani

emek sermaye ortaklığı yapmış olurlar. Katılım bankası ise fon sahipleri tarafından kendilerine yönlendirilen katılım fonunu, İslam hukuku ve katılım bankacılığı ilkeleri doğrultusunda uygun görülen alanlarda faaliyetler gerçekleştirerek işletmekte ve ortaya çıkan kârı, tarafların başlangıçta yaptıkları sözleşmede anlaştıkları kâr paylaşma oranına göre aralarında paylaşmaktadır. Fon sahiplerine herhangi bir kâr taahhüdünde bulunulmamaktadır. Diğer bir ifade ile, katılım bankası ile fon sahibi arasında doğan ilişki borç alacak ilişkisi değil; ortaklık ilişkisidir (Aktepe ve Dereci, 2019, s. 226).

İşletmelerin kuruluş aşaması için finansman olmazsa olmaz şartlardan biridir. Bu nedenle de bir gerçek kişinin ne kadar yeteneği ya da bilgi birikimi olursa olsun maddi imkânı bulunmadığı sürece bir işletme açması mümkün değildir. Bu aşamada uygulanabilecek yöntemlerden birisi maddi gücü olan ama işletme yeteneği ya da zamanı bulunmayan bir taraf ile ortaklık kurulmasıdır. Bu ortaklıkta bir taraf sermaye, diğer taraf ise emek sağlar. Kurulan bu ortaklık sayesinde, sermayeye sahip olan taraf parasını uygun bir yolla nemalandırmış olurken; emek ortaya koyan taraf ise çalışarak para kazanmış olmaktadır. Özetle bir tarafın sermaye; diğer tarafın da emek ortaya koyduğu ve bu şekilde meydana getirilen ortaklığa emek sermaye ortaklığı yani mudarebe denilmektedir (Dede, 2017, s. 52).

Mudarebe diğer bir tanımla; bir proje yatırımını gerçekleştirmek üzere ortaya sermayesini koyan sermayedar ile emeğini ortaya koyan girişimci arasında yapılan bir tür ortaklık sözleşmesidir. Tarafların payına düşecek kârın, ne oranda paylaşılacağı sözleşme esnasında belirlenmektedir. Faaliyet sonucunda kâr elde edilirse, sözleşmede anlaşma sağlanan kâr oranlarına göre paylaşım yapılır (Bulut ve Er, 2012, s. 144).

Mudarabede iki ayrı taraf yer almakta olup; bunlar rabbü'l mâl olarak isimlendirilen sermayenin sahibi; amil ya da mudarib olarak isimlendirilen sermayeyi kullanan girişimci şeklindedir (Özsoy, 2012, s. 174).

Mudarebe şu şekilde ilerlemektedir: Fon sahipleri faizsiz getiri sağlamak amacıyla katılım bankasına başvuruda bulunurlar. Katılım bankası, fon sahibi gerçek ya da tüzel kişi namına bir katılma hesabı açar. Böylece bankanın profesyonelliğini ortaya koyduğu, fon sahibinin ise sermaye sağladığı bir ortaklık yapılmış olur. Toplanan fonlar katılım bankasınca bir ticari faaliyet ya da projede kâr elde etmek amacıyla işletilir. Son aşamada; katılım bankası elde edilen kâr ya da zararı fon sahipleriyle paylaşır (Aktepe ve Dereci, 2019, s. 226).

Kimi zaman da katılım bankası yatırım projesine sermaye sağlarken; girişimci de emeğini ve uzmanlığını ortaya koyar. Elde edilen kâr, başlangıçta yapılan ortaklık sözleşmesine göre paylaşılır. Proje yatırımı tamamlanıp bittiğinde zararlar karşı karşıya kalınırsa; zararın tamamı katılım bankasına aittir. Girişimcinin zararı ise emek ve zaman kaybıdır (Özsoy ve Sayar, 2017, s. 73).

1.8.3 Muşareke (Sermaye Ortaklığı)

Kâr zarar ortaklığı yöntemlerinden biri olan muşareke, iki tarafın da belli bir miktarda sermaye koymaları ile gerçekleştirilir. Katılım bankası ile bir gerçek ya da tüzel kişiliğin bir miktar sermaye ortaya koyarak yatırım yapmalarına dayanan ortaklık, sermaye ortaklığı yani muşareke olarak adlandırılır. Bu ortaklıkta belirli şartlar aranmaktadır. Buna göre, anlaşmayla başlangıçta belirlenen orana göre taraflar arasında kâr paylaştırılır. Bu nedenle aynı oranda sermaye koymuş olan ortakların kâr payı oranları farklılık gösterebilir. Zarar ise sermayedeki paylara göre dağıtılır. Diğer taraftan ortaklığa eşit hisse ile katılma zorunluluğu yoktur (Dede, 2017, s. 54).

Muşareke, gerçek ya da tüzel kişilerin isterlerse tüm faaliyetlerinde, isterlerse de belirli bir faaliyette muhtemel olabilecek kâr ve zarara ortak olmak üzere fon kullandırılmasına denir. Katılım bankası ile gerçek ya da tüzel kişi olabilen müşteri arasında kâr-zarar ortaklığı sözleşmesi imzalanır ve sözleşmede kesinlikle önceden belirlenmiş bir kâr garantisi yoktur (Görmüş ve Yabanlı, 2019, s. 179).

Muşarekenin işleyişi şöyledir: Öncelikle müşteri kâr-zarar ortaklığı yapmak için katılım bankasına başvuruda bulunur. Arkasından katılım bankası bu ortaklığın olabilirliği konusunda bir proje ve ortaklık değerlendirmesi yapar, uygun görülürse ortaklık kararı verilir. Sonrasında katılım bankası ile ortak olunan müşteri arasında bir kâr-zarar ortaklığı sözleşmesi imzalanır. İmzalanan sözleşme ile ilgili proje uygulamaya geçirilir. Son aşamada ise; projenin duruma göre oluşan kâr ya da zarar, sözleşmede belirlenen oranlar doğrultusunda taraflar arasında paylaşılır (Görmüş ve Yabanlı, 2019, s. 179).

Katılım bankaları muşareke yöntemi ile genellikle alanındaki uzman şirketlerde ortak olarak ilgili projelere finansman sağlamaktadırlar. Böylece yüksek getiri beklentisi taşıyan alanlarda ortaklık yapmış olmaktadır. Projenin zarar etme riski her zaman bulunmakla birlikte; yüksek getiri sağlama imkânı da

olmaktadır. Bu yolla aynı zamanda katılım bankaları ülke ekonomisine ve istihdama olumlu katkı sağlamaktadırlar (Aktepe ve Dereci, 2019, s. 227).

Kâr-zarar ortaklığı yönteminin katılım bankacılığı işlemlerindeki payı çok düşük düzeydedir, buna karşın satışa dayalı yöntem olan murabahanın payı oldukça yüksektir. Bunun nedeni bankaların etkin şekilde yönetmeyecekleri riski yüklenmek istememelerinden kaynaklanmakta olabilir. Bu alandaki çoğu bilim insanına göre, satışa dayalı yöntemin faize dayalı sistemden farklı ve İslam hukukuna uygun oluşuna rağmen, kâr-zarar ortaklığı yönteminin toplam finansman içindeki payı ciddi şekilde arttırılmadıkça; faiz yasağının sağladığı sosyo-ekonomik faydaların tam olarak gerçekleşemeyeceği düşünülmektedir. Dolayısıyla, hız kazanmak ve faiz yasağının sosyo ekonomik faydalarını hayata geçirebilmek için kâr-zarar ortaklığı yönteminin daha yaygın olması gerekir (Chapra, 2018, s. 128).

1.8.3.1 Mudarebe ve Muşareke Arasındaki Farklılıklar

Mudarebe ve muşareke yöntemleri kıyaslandığında, her ikisi de finansman yöntemi olarak birbirlerine benzediklerinden dolayı “kâr ve zarar ortaklığı” olarak genelleştirilseler de aralarındaki farklılıklar şöyledir (Özsoy ve Sayar, 2017, s. 76):

- Müşakerede sermaye her iki tarafça sağlanırken, mudarebede sermayenin sağlanması sadece rabbü’l mâl denilen girişimciye aittir.
- Müşarekede her iki tarafın da yönetime katılım hakkı bulunurken; mudarebede rabbü’l malın yani sermayedarın yönetime katılma hakkı yoktur, iş yönetimi yalnızca mudaribe yani girişimciye aittir.
- Müşarekede proje sonunda oluşan zarar, taraflar arasında sermayeleri nispetinde bölüşülürken; mudarebede zarar yalnızca sermayedara aittir. Girişimcinin bu durumda zararı, yalnızca emek kaybıdır.
- Müşarekede tarafların sorumluluğunda sınır bulunmazken; mudarebede yatırımcının (rabbü’l mâl) sorumluluğu yatırdığı sermaye miktarı ile sınırlıdır.

1.8.4 İcare (Finansal Kiralama)

Gerçek ya da tüzel kişilerin, finansman ihtiyaçlarını karşılamak ya da yatırım amaçlı başvurdıkları faizsiz finans yöntemlerinden biri olan icare diğer bir deyişle finansal kiralama; satın almaya güç yetirilemeyecek meblağdaki malların kiralanan suretiyle kullanım hakkını sağlamaktadır. Böylelikle malın sahibi olmadan da maldan yararlanma imkânı elde edilmiş olur. Yani icarede akde konu olan malın menfaatidir. Günümüzde ev, iş yeri, arsa, makine, araba gibi mallar kiralama suretiyle kullanılabilmektedir (Dede, 2017, s. 50).

Taşınır ya da taşınmaz yatırım malların finansal kiralama kanunu çerçevesinde, katılım bankasınca ya da finansal kiralama şirketince temin edilip, müşteriye kiraya verilmesi işlemine finansal kiralama, icare ya da bir başka ifadeyle leasing denir. Kiralama dönemi bitince malın mülkiyeti tamamıyla kiracıya geçer. Finansal kiralama, bir yatırım malının mülkiyetinin katılım bankasında veya finansal kiralama şirketinde olmak üzere, belli bir kira tutarı üzerinden kullanım hakkının kiracıya verildiği ve sözleşmede belirlenen sembolik bir değer ile sözleşme süresi sonunda, mülkiyetinin kiracıya devredildiği bir finansman yöntemidir. İlgili kira dönemi boyunca taşınır-taşınmaz yatırım malına ait muhtemel bakım, onarım ve sigorta primleri gibi masraflar kiracıya aittir. (Hazıroğlu vd., 2019, ss. 179-180).

Finansal kiralama kesinlikle bir faizli borç sözleşmesi niteliğinde değildir. Finansal kiralama işleminin vadeli satım, adi kira ya da kendince şartları bulunan yeni bir sözleşme modeli olduğu hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Finansal kiralama sözleşmesindeki şartlar, adi kira sözleşmelerine göre farklılık göstermektedir. Bunlardan en önemlisi finansal kiralamaya konu mala ilişkin sorumluluğun kiralayana değil, kiracıya ait olmasıdır (Aktepe ve Dereci, 2019, s. 234).

Finansal kiralama (leasing) modelinin işleyiş aşamaları şöyledir: İlk olarak müşteri katılım bankasına limit için başvuru yapar. Katılım bankası ilk iş olarak bir kredi değerlemesi yapar, uygun görürse müşterinin talep ettiği limiti tahsis eder. Müşteri, ihtiyacı olan mal ile ilgili olarak malın satıcısı olan firma ile bir ön anlaşma yani vaad yapar. Müşteri katılım bankası ile kâr oranı ve geri ödeme koşulları konusunda anlaşma yapar. Katılım bankası müşterinin istediği mal için ilgili satıcı firmaya sipariş verir. Katılım bankası ilgili malı satıcı firmadan peşin olarak satın alır. Katılım bankası peşin olarak satın aldığı bu malı müşteri ile imzaladıkları sözleşmede yer alan vadeye uygun olarak müşteriye kiralar. Ardından kiracı katılım bankasına düzenli olarak kiralalarını ödemeye başlar. Katılım bankası sözleşme bitiminde kiralanan yatırım malını, müşteriye sembolik bir ücret karşılığında devreder (Hazıroğlu vd., 2019, s. 180).

1.8.5 Karz-ı Hasen

Karz kelime anlamı olarak kesmek mânâsına gelmektedir. Borç verildiğinde mülkiyet artık borç verenden çıktığından dolayı bu şekilde adlandırılmıştır. Hukuki açıdan ise karz, başka bir kişinin mülkiyetinde bulunan değerli bir şeyin verilmesi

olup; borç alan taraf, geri istenmesi durumunda ya da bir süre sonra borç miktarının aynısını geri ödemekle yükümlüdür (Ayub, 2017, s. 170).

Bir süre sonra geri ödenmek üzere, faizsiz olarak verilen borca karz denilir. Kur'an-ı Kerim'de Hadid Suresi 11. ayette: “Kimdir o, Allah'a güzel bir borç verecek olan ki, Allah da onun verdiği kat kat artırsın ve onun için şerefli bir mükâfat da versin” buyurulmuştur. Dolayısıyla İslam Hukukuna göre darda bulunana, faizsiz ya da bir menfaat beklemeksizin borç verilmesi karz-ı hasen yani güzel borç olarak tanımlanır (Ersoy ve Hazıroğlu, 2019, s. 49).

İslam Hukukuna göre muhtaç olanlara ödünç verilmesi teşvik edilirken, borçtan menfaat sağlanması yani faiz yasaklanmıştır. Borç verilen mal ya da para borçlunun mülkiyetine geçer. Alacaklı istediği zaman bu alacağını talep etme hakkına sahiptir. Karz-ı hasende vade belirlenebileceği gibi genellikle bu vade belirleyici olmamaktadır. Diğer taraftan alacaklının borçluyu gerekli gereksiz yere sıkıştırması da hoş karşılanmaz (Aktepe ve Dereci, 2019, s. 237).

Karz-ı hasen, borcun verilmesinden kaynaklı bir karşılık beklenmeden yapılan güzel bir davranış şekli olup; borç alan taraf yalnızca anaparayı geri ödemekle mükelleftir, kendisinden anapara dışında ek bir ödeme talep edilmez. Zaten anaparaya ilave bir ödeme istenseydi, bunu faiz olarak değerlendirmek gerekirdi (Ayub, 2017, s. 171).

Katılım bankaları, asli faaliyetleri murabaha ve icare gibi işlemler olmasına rağmen; kimi zaman da direkt nakit ihtiyacı olan hatırlı müşterilerine karz kullandırabilmektedirler. Genel olarak kısa vadeli olarak gerçekleşen bu borçlanmalarda, müşteri katılım bankasına yalnızca anapara ödemesi yapar, ilave bir tutar ödemez. Sürecin ilerleyişi şöyledir: Nakit ihtiyacı olan müşteri katılım bankasına başvuruda bulunur. Banka uygun görürse nakit olarak borç sağlar. Fakat sağlanan bu borç genelde kısa vadededir. Müşteri vadesi geldiğinde katılım bankasına olan borcunu öder. Borca herhangi bir ilave yapılmaz, anapara tutarı kadar geri ödeme yapılır (Aktepe ve Dereci, 2019, s. 238).

1.8.6 Selelem

Faizsiz finansman yöntemlerinden biri olan selelem en basit şekliyle; finansman ihtiyacı bulunan tarafın peşin bedel karşılığında, ileride teslim etmek üzere bir miktar malı satması olarak tanımlanabilir (Dede, 2017, s. 48).

Selelem, yeterli nakitin bulunmadığı durumlarda belirli bir malı, belirli bir vade sonunda teslim etmeyi vaad ederek; peşin bedelle malın satışının yapılması

yoluyla finansman ihtiyacının karşılanmasıdır. Uygulamaya bakıldığında, çiftçilerin hasat zamanından önce finansman ihtiyaçlarını selem yolu ile sağlamaları örnek verilebilir. İşlem çiftçilerin hasat zamanı öncesinde hasat zamanında malı teslim etme vaadi üzerine; belirlenen miktar ve özellikteki ürünü peşin bedelle tüccarlara satması şeklinde gerçekleşmektedir. Diğer taraftan sadece zirai ürünler için değil, tüm mal çeşitleri için selem akdi uygulanabilir (Aktepe, 2017, s. 61).

Selemin diğer ticari işlemlerinden farklılaştığı bazı noktalar vardır. Selem ile sipariş edilen malın teslimat zamanı açıkça belirtilmek zorundadır. Diğer ticari işlemlerde böyle bir zorunluluk yoktur. Selemde satıcı hâlihazırda elinde bulunmayan malı sattığı halde; normal ticaret işlemlerinde satıcının elinde bulunmayan bir malı satması caiz görülmemektedir (İslam hukukuna göre sahip olunmayan malın satışı yasaktır). Selemde sözleşme yapıldığı anda ödemesi de yapılırken; diğer ticari işlemlerde ödeme mal teslim anında yapılabileceği gibi farklı zamanda da yapılabilir (Ersoy ve Hazıroğlu, 2019, s. 72).

Selem işlemi vadeli satış işleminin tersine işleyen bir sistemdir. Selem İslamiyetin ortaya çıkıp yayılmaya başladığı dönemde de mevcut olup; günümüze kadar uzanmaktadır. O dönemde çiftçiler hasat döneminde yetiştirecekleri ürünlerini ekim zamanında selem ile peşin satarak, tohum ve gübre ihtiyaçlarını finanse etmekteydiler. Fakat selem, sadece çiftçilerin üretim konusu olan buğday, arpa gibi zirai mallara yönelik değil; her türlü mal için uygulanabilir. İslamiyetin ilk dönemlerine kadar dayanan selem, bugünkü bankacılık sisteminde de bu dönemin şartlarına göre müşterilerin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Günümüz katılım bankacılığında selemin işleyişi şöyle olmaktadır: Katılım bankası ile müşteri arasında bir anlaşma yapılır. Ardından, katılım bankası ilgili satıcıya malın üretilmesi yönünde siparişini verir. Katılım bankası, malın bedelini satıcıya peşin ödeyerek malın mülkiyetini üzerine alır. Daha sonraki aşamada katılım bankası üretilen malın müşteriye teslim edilmesine aracılık eder. Müşteri bu işlemde doğan borcunu vade sonunda katılım bankasına geri öder (Özsoy, 2012, s. 184).

Selem işlemi üretimi destekler. Selem ile üretim, faizli işlemlere göre düşük maliyet ile gerçekleştirildiğinden hem üretici, hem de alıcı açısından karşılıklı fayda sağlanmaktadır. Öte yandan üretim artışı milli hasılayı artırarak; toplum yararına katkı sağlamaktadır. Selem ile üretimin nispeten düşük maliyetle yapılması, fiyatların düşmesine ya da belli seviyede kalmasına zemin hazırlamaktadır. Diğer taraftan faizli işlemlerde maliyet arttığından, fiyatlar artmakta; dolayısıyla

enflasyon ortaya çıkmaktadır. Selem ayrıca tasarrufları ve yatırımı destekler. Selem yöntemi ile kaynakların reel üretime aktarılmasıyla birlikte, yeni istihdam alanları oluşmaktadır. Selem hem tasarrufu, hem de üretimi teşvik ederek; üretim tüketim dengesine katkı sağlamaktadır (Ersoy ve Hazıroğlu, 2019, s. 73).

1.8.7 İstisna

İstisna, peşin ya da vadeli bir bedel karşılığında bir malın yapılarak ya da imal edilerek teslim edilmesi işlemidir. İstisna ile bir taraf finansman ihtiyacını karşılarken; diğer taraf ise gelecekte teslim alacağı bir mal için sözleşme yapmış olmaktadır (Dede, 2017, s. 49).

Finansman ihtiyacı olan taraf ve malı talep eden taraf arasında, gelecekte teslimatı yapılacak bir mala ilişkin bir anlaşma yapılmaktadır. Günümüzde özellikle müteahhit firmaları tarafından maket üzerinden peşin ya da vadeli ev satışı yapılarak; proje için gereken finansman sağlanmış olmaktadır (Aktepe, 2017, s. 62).

İstisna süreci şöyle işlemektedir: Öncelikle katılım bankası ile müşteri arasında bir anlaşma yapılır. Katılım bankası satıcıya üretim için siparişini verir. Katılım bankası malın ödemesini satıcıya yapar. Malın üretimi yapıldıktan sonra katılım bankası bu malın müşteriye teslimini sağlar. Müşteriyse bu işlemde kaynaklanan borcunu, vade sonunda katılım bankasına geri öder (Özsoy, 2012, s. 187).

İstisna yönteminde en sık görülen sorun, üretilmiş olan ürünün müşterinin talep ettiği gibi ya da belirlenen standartlara uygun olmamasıdır. Katılım bankaları bu soruna çözüm bulmak için; üreticinin müşteri tarafından seçilmesini ve üretimin müşterinin kontrolünde yapılması uygulamalarını getirmişlerdir (Yanpar, 2015, s. 164).

Selem ve ıstisna birbirine benzer süreçler olsa da, aralarında farklar vardır. Selemde mal bedelinin peşin ödenmesi gerekirken; ıstısnada peşin ödeme gerekliliği yoktur. Selemde malın standart olması gerekirken, ıstısnada malın standart olması gerekmez. Fakat hem selem, hem de ıstısnada malın teslim tarihinin belli olması şarttır (Özsoy, 2012, s. 187).

1.8.8 Sukuk

Devletin ya da şirketlerin faiz karşılığı borçlandıkları finansal enstrümanlar, tahvil ve bonodur. İslam hukuku açısından faizle borçlanmak yasaklandığından; devletin ya da İslami hassasiyeti olan büyük şirketlerin finansman kaynağı

yaratmaları ve diğer taraftan da faizsiz gelir elde etmeyi amaçlayan yatırımcılara bir yatırım aracı sunulması amacıyla sukuk ihracı gündeme gelmiştir (Aktepe, 2013, ss. 147-148).

Özellikle devletler ve kurumsal şirketler için sukuk, alternatif bir fon kaynağı olarak gözde finansman aracı olmuştur. Büyük işletmelerin yatırımlarını veya sermaye harcamalarını finanse etmek amacıyla ya da yatırımcılarının likiditeyi kararlılıkla yönetmesi bakımından ihraç edilen sukuk, sabit getirili menkul kıymetlere önemli bir alternatif olmuştur. İslami sermaye piyasası araçları arasında önemli bir yer alan sukuk ile beraber; katılım bankacılığı da önemli ölçüde hız kazanmıştır (Ayub, 2017, s. 413).

Sukuk İslam hukuku ilkelerine göre çıkartılan bir çeşit faizsiz bono olarak adlandırılmakla birlikte; diğer senetlerden farkı belli bir varlığa dayalı olarak çıkarılmasıdır. Sukuk, diğer İslami finansal enstrümanlarda olduğu gibi gerçek bir ticari faaliyete ya da yatırıma dayanır. Sukuk ihraç edecek borçlunun, öncelikle varlığın sahibi olması gerekmektedir (Tunç, 2016, s. 154).

Sukuk sak kelimesinin çoğul hali olup; eşit değerli sertifikalar anlamını taşımaktadır. En basit tanımı ile sukuk bir hakkı temsil etmektedir. Bu hak bir varlığa sahipliği ya da o varlıktan yararlanma hakkını ifade etmektedir. Sukuktaki hak bir mülkiyet hakkıdır, bu noktada sukuk tahvil ve bonodan farklılaşmaktadır. Sukuk, faizsiz bono olarak da anılmaktadır. Bunun nedeni dünyada ihraç edilen sukukların tahvil ve bono gibi sabit getiri sağlamasından dolayıdır. Çoğunluğunda getiri garantisi bulunmasa da, bir varlığa dayalı olarak çıkarılsa da; genellikle getirinin sabit olması ve sukuk fiyatı hesaplamalarının tahvil ve bonoya benzer olması noktalarından hareketle; sukuk için faizsiz bono tabiri kullanılmıştır. Diğer taraftan İslam kelimesinin faizle özdeşleşen bono kelimesi ile birlikte kullanımı tartışmaya açık bir konudur. İslam hukukuna göre sabit getiri, faiz taşıyan bonolara izin verilmemektedir. Bu açıdan sukuk; faizi ve faiz masrafını yasaklayan, sektörün danışma kurulu üyeleri tarafından icazet verilen, İslami hukuk ilkelerine uygun menkul kıymetler olarak değerlendirilmektedir. Bono ise ihraç eden tarafın faiz ödemeyi ve belirli vade sonunda bono sahibine anapara ve faiz ödemesi taahhüt ettiği borç sertifikası olarak tanımlanabilir (Dede, 2017, s. 44).

Her ne kadar benzer olarak değerlendirilirse bile, tahvil ve bono ile sukuk arasında önemli farklar vardır. Sukukta dayanak varlık üzerinden sahiplik hakkı verilirken; tahvilde bir varlığa veya işletmeye dair sahiplik hakkı verilmez,

doğrudan borç ilişkisi kurulur. Sukukta dayanak varlığın ya da yatırımların İslami kaidelerle uyumlu olması beklenirken, tahvillerle ilgili herhangi bir sınırlama yoktur. Her sukuk dayanak varlığa ilişkin belli bir oranda pay temsil ederken, tahvillerde bir borcun belli bir payı temsil edilmektedir. Sukukta anapara garantisi bulunmaz, dayanak varlığın getirisi ya da zararına katılım sağlanırken; tahvillerde anapara garantisi vardır ve sabit bir faiz oranı üzerinden getiri sağlanmaktadır. Sukuk dayanak varlığın giderlerinden etkilenmekte olup, yüksek giderler getiriye aşağıya çekerken; tahvilde getiri masraflardan bağımsızdır (Yanpar, 2015, s. 214).

Sukuk bir borçlanma aracı olmayıp; mutlaka ihracına dayanak bir varlık olmalıdır. Dolayısıyla sukuk, sahibine dayanak olan varlıktan doğan gelirden yararlanma hakkını sağlar. Bu gelir faizsiz bankacılık ilkelerine uygun olan yollardan, örneğin bir gayrimenkulün kiralanması şeklinde elde edilmektedir. Diğer taraftan sukukta yatırımcılar bir yatırım projesine katılarak riski paylaşmaktadırlar. Sukuk, bonoda olduğu gibi borsalara kote edilebilmekte ve derecelendirilebilmektedir (Dede, 2017, s. 44). Sukuk ikincil piyasada, piyasa koşullarında belirlenen fiyattan alınıp satılabilmektedir (Ayub, 2017, s. 413).

Sukuk, Kira Sertifikası Tebliğinin Kira Sertifikası Türleri ve Genel Esaslar başlığını taşıyan 4. maddenin 1. fıkrası dahilinde: sahiplik, yönetim sözleşmesi, alım-satım, ortaklık ve eser sözleşmesine dayalı olarak ya da bunların birlikte kullanılması şeklinde varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilmektedir. Murabaha sukuk, selem sukuk, istisna sukuk, icare sukuk, mudarebe sukuk, müşareke sukuk gibi çeşitleri bulunmaktadır. Türkiye’de sukuka yatırım sertifikası ya da kira sertifikası denmesi bakımından da anlaşılabileceği üzere en yaygın olarak kullanılan sukuk türü icare sukuktur. Sukuk, türlerine göre farklılık gösterse de genel olarak birbirine benzerdir. Diğer taraftan sukuk sermaye piyasalarının gelişerek, derinlik kazanması açısından da sektördeki çok önemli finansal araçlardan biridir (Katılım Finans, 2017, s. 47).

Sukuk ihraç sürecinde bazı taraflar görev almaktadır. En temel taraflar şunlardır: Özel Amaçlı Şirket yani İngilizce adıyla Special Purpose Vehicle (SPV), ihracın yönetilmesi amacıyla kurulan tüzel bir kişilik olup; kaynak kuruluştan varlığı satın alarak alım bedelini sukuk ihracı ile karşılamaktadır. Kaynak kuruluş olarak nitelendirilen taraf, hükümetler ya da büyük şirketler olabilirken, bankalar ya da banka dışı İslami finans kurumları da olabilmektedir. Diğer bir taraf olan sukuk

yatırımcıları ise genellikle SPV'nin ihraç ettiği sukuklara iştirak eden merkez bankaları, katılım bankaları ya da bireysel yatırımcılar olabilmektedir (Ayub, 2017, s. 417).

Farklı sözleşmeler esas alınarak yapılandırılabilen sukuk, farklı isimlerde genellikle de ilgili sözleşmenin ismi ile anılmaktadır. Ülkemizde en yaygın olarak kullanılan sukuk türü olan icare sukukun işleyişi şöyle gerçekleşmektedir: Fon ihtiyacı olan kaynak kuruluş, sukuk ihracına konu varlığı geri almak üzere SPV'ye satışını yapar. Diğer bir ifadeyle SPV, dayanak varlığı kaynak kuruluştan satın alır. SPV bu varlığı satın alabilmek için ihtiyaç duyulan finansmanı sağlamak amacıyla icare sukuk ihraç eder. İcare sukuk hem varlığın, hem de varlığın kira gelirlerinin üzerinde hak sahipliği sağlamaktadır. Sukuk yatırımcılar tarafından satın alınır. Böylece SPV gelir elde etmiş olur, SPV kaynak kuruluşa sukuk ihracından elde ettiği geliri geri öder. SPV ile kaynak kuruluş arasında icare sözleşmesi yapılır. Mülkiyeti SPV'de olan varlıklar, kaynak kuruluşa kiralanır. Kaynak kuruluş düzenli olarak kira gelirini SPV'ye öder. SPV elde ettiği kira gelirlerini sukuk sahiplerine yani yatırımcılara dağıtır. Kiralama dönemi bittiğinde SPV, mülkiyetindeki varlığı kaynak kuruluşa geri satar (Yanpar, 2015, s. 216).

1.8.9 Teverruk

Katılım bankası, müşterisinin talebi üzerine satın aldığı konut, araç, ham madde ya da makine gibi malları vadeli olarak katılım bankası müşterisine satarlar. Müşterilerin satın aldıkları bu malları kendileri kullanabilecekleri gibi, üçüncü kişilere satmaları da mümkündür. Katılım bankasından taksitle alınan bir malın, peşin olarak başkalarına satılması işlemine teverruk denilir. Özetle vadeli alınan bir malın, peşin olarak üçüncü şahıslara satılmasıdır. (Aktepe ve Dereci, 2019, s. 230).

Teverruk işleminin İslam hukuku yönünden tartışmalı bir yöntem olması; işlemin İslam hukuku yönünden doğruluğundan değil, katılım bankacılığındaki uygulama şeklinden kaynaklanmaktadır. Likidite sorunu yaşayan müşterinin katılım bankasına başvurusuyla süreç başlar. Katılım bankası uluslararası emtia borsalarından birindeki aracı kurumdan, peşin bedelle bir emtia satın alır. Emtialar genellikle alüminyum, bakır, nikel gibi borsalarda çok sık işlem gören metaller olabilmektedir. Banka emtianın peşin ödemesini yaparken; fiziki olarak emtiayı teslim almaz. Arkasından ilgili emtia likidite ihtiyacı olan katılım bankası müşterisine vadeli olarak satılır. Bu satışla müşteri emtiaya sahip olur, ancak emtianın fiziki olarak teslimatı söz konusu değildir. Müşteri kendi mülkiyetine

geçen emtiayı yine uluslararası emtia borsasında üçüncü bir tarafa peşin bedelli satar. Sonuçta müşteri katılım bankasından taksitle aldığı emtiayı, üçüncü bir tarafa peşin satarak gerekli likiditeyi sağlamış olur. Bu esnada katılım bankası da taksitle sattığı emtiadan kâr eder. İslam hukukçularının büyük kısmınca uygun görülen bu işlem, ilgili emtia teslim alınmadan gerçekleştirildiğinden yine İslam hukukçuları tarafından eleştirilmektedir (Yanpar, 2015, ss. 173-174).

İKİNCİ BÖLÜM

2. KATILIM BANKACILIĞI VE REEL EKONOMİ İLİŞKİSİ

Bu bölümde öncelikle ekonomi ve İslam ekonomisi kavramlarına değinilecek, ardından İslami açıdan üretim, tüketim, ticaret, tasarruf, yatırım, gelir, kredi-borç, mülkiyet, serbest piyasa ve adil fiyatlandırma başlıkları incelenecektir. İslam ve bankacılık başlığı detaylandırıldıktan sonra katılım bankalarının ekonomiye katkılarından bahsedilecektir.

2.1 Ekonomi, İslam Ekonomisi Kavramları

Ekonomi toplam mal ve hizmetler üretimi, üretim artışı, enflasyon, işsizlik, döviz kurları, tüketim, yatırım, ücret ve fiyat değişimleri gibi konularla ilgilidir (Parasız, 2006, s. 4). İslam ekonomisi, İslam'ın ekonomiyle alakalı tarafı olup; ekonomi ile ifade edilen tüm konular üzerine getirmiş olduğu tavsiyelerin, emir ve yasakların hepsine birden verilen isimdir (Eskicioğlu, 1999, s. 8).

İslam Kalkınma Bankası'ndan İslam ekonomisi ödüllü iktisatçı Hasanuzzaman diğer bilginlerin tanımlarını da gözden geçirerek şöyle bir tanımda bulunmuştur: “İslam ekonomisi bireylere tatmin sağlamak ve Allah'a (C.C.) ve topluma karşı yükümlülüklerini yerine getirmelerini mümkün kılmak için maddi kaynakların iktisap ve tasarrufunda adaletsizliği men eden, İslam hukuku kurallarının ve talimatlarının uygulanmasına dönük bilgidir”. IMF üst düzey iktisatçılarından Muhsin S. Han ise: “İslam ekonomisi geniş anlamıyla bireylerin sosyal ve ekonomik davranışına ilişkin özgün bir model öngören bütüncül bir sistemdir. Sistem esas olarak sosyal adalet ile gelir ve servet dağıtımında özgün modelleri hedefler” tanımını yapmıştır (Ayub, 2017, s. 32).

Özetle İslam ekonomisinde ekonomik meselelerin ilahi emirler doğrultusunda ele alınması söz konusudur. Diğer bir ifadeyle İslam ekonomisinin ekonomik sorunları İslami değerler doğrultusunda inceleyen bir sosyal bilim olduğu söylenebilir.

İslam ekonomisi gerçek manada toplumların sosyal ve ekonomik tarafları, bireylerin ve toplumun çıkarları ile birey, aile, toplum ve devlet arasındaki dengeyi sağlayabilir. Aynı zamanda gelir dağılımının düzenlenmesi, yoksulluğun giderilmesi gibi kapitalizmin ilgilenmediği meselelere etkili şekilde çözümler sunabilir (Ayub, 2017, s. 12).

İslam ekonomisi üretim, bölüşüm, mal ve servet edinimi ve artırılmasının nasıl olması gerektiği gibi, bunların topluma sağladığı yararı kadar bireylerin yararına nasıl harcanması gerektiği noktasıyla da ilgilidir (Ayub, 2017, s. 33). İslam ekonomisine göre meşru yollar dahilinde kâr elde etmek esası mevcuttur. Üretim ve tüketimde ölçülü olmak esastır. Yürütülen faaliyetlerin Allah'ın emirlerine uygunluğu şartı aranır. Faiz, sömürü, rüşvet yasaklanmıştır. İsrâf ve lüks yasaktır. Mülk edinmek ve ticari faaliyetler yürütmek serbesttir. İslam'ın beş şartından biri olan zekat zenginler için farz kılınmıştır. Faiz yasağı haksız kazanç ve sömürün önüne geçerken, diğer taraftan zekatla da toplumda adil bir paylaşım sağlanır. İslam ekonomisi gelirin adil şekilde dağılmasını ister. Amaç toplum refahıdır. Kapitalizm ya da diğer sistemler insanlarca oluşturulmuş sistemler olduğundan eksik ve hatalara açıktırlar. Fakat İslam ekonomisi vahye dayalı ilahi bir sistemdir, o yüzden beşeri sistemler ile kıyaslanması kabul edilemez (Çobanoğlu, 2013, s. 23-24).

Ekonomi politikaları ile toplumun gelişimini sağlayacak olan ekonomik büyüme amaçlanmaktadır fakat artan eşitsizlik sebebiyle büyümenin tek başına sosyo-ekonomik gelişmişliğin bir göstergesi olmadığı görülmektedir. Ekonomik sistemin insanlığın ekonomik sorunlarını adaletli biçimde çözme noktasındaki başarısızlığı ile ilgili pek çok neden sayılabilir. Fakat en önemli neden; yoksulluğu ve zayıfların sömürülmesini dikkate almayan, servet ve kaynakların oluşturulmasında, dağıtımında ve transferinde stratejik rol oynayan finansal piyasaların işleyiş şekilleridir (Ayub, 2017, s. 9).

İslam'ın ekonomik büyüme için bakış açısı sosyal adaletle birlikte gerçekleşmesidir. Tek başına gayri safi milli hasılanın yükselmiş olması İslami anlamda bir büyüme göstergesi olarak değerlendirilmez. Çünkü arzu edilen sosyal adalet ve gelir eşitliği boyutlarıyla birlikte büyümenin sağlanmış olmasıdır (Çobanoğlu, 2013, s. 111).

Bu çalışmanın ana konusu olan katılım bankaları ise İslam ekonomisi prensiplerine göre kurulmuş ve bu prensipler dahilinde geliştirilen yöntemlere göre faaliyet gösteren finansal araçlar konumundadır.

2.2 İslami Açıdan Ekonomiye Bakış

İslamın dünya üzerindeki vizyonu Kur'an-ı Kerim'de ifade edildiği gibi “Alemlere Rahmet” (21:107) olmaktır. Ekonomik sistem de bundan ayrı değildir. Ekonomik sistem mevcut kaynakların sadece seçili insanların elinde tutulması için

değil, tüm insanlığın refahı için kullanılmasını sağlayarak “Rahmet” olmalıdır. Fakat İslam toplumlarının bu vizyonu tam mânâsıyla yerine getiremedikleri nettir. İşsizlik ve yoksulluk, diğer taraftan gelir dağılımında adaletsizlik ilk olarak göze çarpan hususlardır. Ayrıca birçok İslami kaide ihlale uğramaktadır. Dolayısıyla Müslüman toplumlar kendileri için bile bir “Rahmet” olamazken Kur'an'ın öngördüğü “Alemlere Rahmet” olma vizyonunu gerçekleştirmeleri beklenemez. Bu üzücü durumun nedenlerinin açıklanmasında ahlaki, siyasi, sosyo ekonomik birçok etken vardır. Dolayısıyla sadece ekonomik tablo üzerinden değerlendirme yapmak yeterli değildir (Chapra, 2018, s. 11).

Ekonomi ve din konularının iç içe geçmesinin doğruluğu çok sık tartışılan bir konu olmakla birlikte; İslam'ın ekonomik gelişmeyi desteklediği mi, yoksa İslam'ın ekonomik büyümeye engel mi olduğu tartışılmaktadır. Bu konuda çok sayıda akademisyen, Müslüman toplumların içinde bulundukları yoksulluğun dini inançlara bağlı olduğunu ifade etmişlerdir. Diğer taraftan ünlü ekonomist Marcus Noland bu görüşün yanlış olduğunu Washington'daki Ulusal Ekonomi Enstitüsü'nde dile getirmiştir. Noland, İslam toplumlarının başarısızlıklarını; bu toplumların doğalarına bağlamıştır ve nihai olarak “İslam büyümeyi destekler” vurgusunu yapmıştır (Ayub, 2017, s. 11).

İslami ekonomi ekonomik anlamda yaşanan adaletsizlik ve sorunların başlıca nedeni olarak; kontrolsüz olarak para yaratımı, ahlaki sınır çizilmeksizin piyasa güçlerine güvenilmesi, paylaşım esası düzeltilmeden sadece büyüme ve kâr odaklı davranılması, devletlerin kontrolsüz olarak kâr elde edilmesine izin vermeleri olarak görmektedir. İslam ekonomisi, bu belirtilen konularda toplumun geneline yayılan adalet ve hakların eşitliğine vurgu yapar. Aynı zamanda tüm bu meseleler ahlaki boyutu da içinde barındırır ki; İslam ekonomisi de tüm alanlarda ahlakı gözetir (Ayub, 2017, s. 13).

İslam ekonomisinin kaynağı Kur'an-ı Kerim olup; Kur'an-ı Kerim'de emek, ücret, icare (kira), faiz (riba), alışveriş (bey'), mal, para, karz, sermaye, ihtiyaç, fayda, zarar, kâr, eşyanın değerinin düşürülmesi, zekat (vergi), zekatın dağıtım yerleri, ticaret ve daha birçok alanda ayetler bulunmaktadır. Bu ayetlerle ya açık şekilde kurallar ya da işaret edilerek hükümler verilmiştir. Bu doğrultuda İslam ekonomisi üretim, tüketim, mübadele, ithalat ihracat, tasarruf, yatırım, mülkiyet gibi alanlara ilişkin esaslar getirmiştir (Eskicioğlu, 2010, s. 42).

2.2.1 Üretim

İslam ekonomisinde üretim yapmak, emek harcayarak çalışmak ibadet olarak kabul edilmektedir. Bu konu ile ilgili olarak ayette "Ey Muhammed de ki: Çalışınız! Çalışmalarınızı muhakkak Allah, Resulü ve müminler görüp değerlendireceklerdir. "(Tevbe 9/105) "Erkek ve kadından her kim inanmış olarak iyi işler yaparsa, biz ona dünyada refah bir hayat yaşatırız ve onlara ücretlerini yaptıklarının en güzelinden öderiz." (Nahl 16/97) buyrulmuştur (Eskicioğlu, 1999, s. 26).

İmam Gazali'ye göre üretim faaliyetleri: Zorunlu ihtiyaç maddelerinin üretimi, hayatı kolaylaştıran ürünlerin üretimi ve zarafet artırıcı üretim faaliyetleri olarak gruplandırılmıştır. Bu grupların üretimi sırasında zorunlu ihtiyaçlardan başlanarak, hayatı kolaylaştıran ve zarafet artırıcı üretime doğru gidilmelidir. Burada en temel kural bu gruplar arasında bir tercih yapılması gerektiği durumlarda zorunlu mal ya da hizmetlerin üretimi ya da hayatı kolaylaştıran ürünlerin üretimi için daha alt seviyede kalan zarafet alanına giren mal ya da hizmetlerden vazgeçilmesi gerektiğidir. Böylelikle üretimde zorunlu ihtiyaçlara öncelik verilmiş olacaktır (Zaim, 2014, s. 65).

Üretim süreci dolayısıyla oluşan maliyet ve bu maliyet ile ilgili mal ya da hizmetin fiyatı arasındaki fark, kâr olarak değerlendirilir. Malın maliyeti ile fiyatı arasındaki bu fark yani kâr; İslam ekonomisi açısından bakıldığında meşru olarak değerlendirilmektedir. Fiyat ile kâr arasındaki farkı belirleyen en önemli faktörler olarak malın maliyeti, içinde bulunulan ekonomideki enflasyon oranları, kurlar, beklentiler, olası riskler ve piyasanın genel durumu olarak sıralanabilir. Kâr ile faiz karşılaştırıldığında; faiz ödünç olarak verilen bir miktar paranın üzerinden sağlanan getiri ya da başka bir ifade ile paranın kirası olarak değerlendirilir ki İslam ekonomisine göre meşru değildir (Arıcan vd., 2019, s. 399).

2.2.2 Tüketim

Tüketim harcamaları açısından toplumdaki tüm bireylerin gelir düzeylerinin aynı olmaması dolayısıyla, gelir faktörünün tüketimi sınırlayıcı ya da destekleyici rolünün olduğu bilinmektedir. Fakat tüketimi belirleyen tek unsur ekonomik boyut değildir. Asıl olarak tüketimin, Allah'ın emirleri doğrultusunda olması gerektiği unutulmamalıdır. Bu doğrultuda İslam ekonomisi tüketim harcamalarında içki, kumar gibi meşru olmayan alanları yasaklamıştır. Diğer taraftan tüketimde gösterişten kaçınılması emredilmiştir. Bir diğer emir ise israftan kaçınılması ile

ilgilidir, tüketime izin verilirken israfa izin verilmemektedir. Ülke ekonomilerinin gelişebilmesi için yatırımların artması, tüketim harcamalarının da bunu destekleyecek seviyede düzenlenmesi gerekir. İslam ekonomisi tüketim harcamalarındaki en makul davranışı teşvik ederek; hem ekonomik kalkınmayı artırmaya, hem de sosyal dengeyi sağlamaya yardımcı olacaktır (Zaim, 2014, s. 73).

İslam ekonomisine göre, her bireyin temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere tüketim yapma hakkı vardır. Fakat günümüzde yaratılan algı ile ihtiyaçlar zaruriyet halinden çıkıp; bir gösteriş aracı haline getirilmektedir. Mannan'a göre İslam, günümüzde hakim olan anlayıştaki tüketime karşı çıkmaktadır. Bu anlayışta bireylerin istekleri, yaratılan sahte algılar doğrultusunda daha karmaşık hale getirilmektedir. Bireyler ihtiyaçtan çok lüks ve gösterişe yönelik tüketim yapmaya yönlendirilmektedir. Bu tablo İslam ekonomisinin değerleri ile tamamen çelişmektedir. İslam'ın ahlaki bakış açısına göre bireyler maddeci ihtiyaçlardan arınarak, aşırı ve lüzumsuz tüketim yerine sadeleşmeye gitmelidirler (Eskicioğlu, 1999, s. 42).

İslam'a göre tüketim gelirin bir fonksiyonu olarak görülmezken, batı ekonomisinde tüketim gelirin fonksiyonudur. Diğer bir ifade ile gelir arttıkça tüketim de artar. İslam ekonomisine göre ise gelir arttıkça tüketimin de artması gerekmez, çünkü israf ve gereksiz harcamalar istenmez (Çobanoğlu, 2013, s. 36).

2.2.3 Ticaret

Ticari faaliyetler konusunda; Kur'an-ı Kerim'de ticaretin helal olduğu, ancak spekülasyon ve karaborsacılık gibi işlemlerin haram olduğu ve kim bunları yaparsa da günah işleyeceği bildirilir (Bakara 2/275). Ayrıca Nisa Suresi 29. ayette: “Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı batıl (haksız ve haram yollar ile) aranızda (alıp vererek) yemeyin” buyurulmuştur (Zaim, 2014, s. 70).

Bu ayetlere göre, taraflar arasında karşılıklı olarak rıza sağlanan mal, emek gibi mübadele türleri hem bireyler, hem de toplum için yararlı olduğundan; meşru olarak değerlendirilmektedir. Rıza olmaksızın haksız sağlanan kazançlar gayrimeşru görülmektedir. (Zaim, 2014, s. 70). Ticari faaliyetin meşru olması için en önemli kriter; sağlanan kazançların ve taraflar arasında el değiştiren her türlü şeyin iki tarafın da rızasıyla ve anlaşmasıyla yapılıyor olmasıdır. Bunun dışında faiz, kumar gibi meşru olmayan anlaşmalar yasaktır. İslam ekonomisi, insanlık

refahına katkı sağlayabilecek her türlü mübah ticari faaliyetin bireysel ya da toplu şekilde gerçekleştirilebileceğini ifade etmektedir (Ayub, 2017, s. 39).

İslama göre; ticari faaliyetler esnasında haksız ya da yalan işlemlerden uzak durulmalı; hakkaniyet ve adalet odaklı davranılmalıdır ki sağlanan kazanç helal olabilsin. Bu doğrultuda hicret döneminde Yahudi pazarlarına alternatif olması niyetiyle, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in emri doğrultusunda Müslümanlara ait pazarların kurulduğu görülmüştür (Arıcan vd., 2019, s. 399).

2.2.4 Tasarruf

Bireylerin gelirleri, ihtiyaçlarını karşılayıp fazlası kaldığında bu fazla kalan kısım, tasarruf edilen kısımdır. Bireylerin tasarruf etmeleri ve servet, beraberinde bir yükümlülüğü yani zekat kavramını ortaya çıkarmaktadır. Çünkü İslam'a göre üzerinden bir yıl geçtikten sonra sahip olunan servetin, her yıl asgari %2,5' luk kısmınının zekat olarak verilmesi farzdır. Konuya ekonomik açıdan bakıldığında, böylelikle tasarruflar atıl kalmaktan çıkarak; ekonomik hayata dahil edilmiş olacaktır. Paranın ekonomik hayata dahil olması ekonomik sistemi canlandırarak, üretimi artıracaktır (Zaim, 2014, s. 75).

2.2.5 Yatırım

İslam ekonomisi yatırımları teşvik eder. Çünkü yatırımlar arttıkça istihdam alanları açılır, ekonomik büyümeye katkı sağlanmış olur. Burada önemli olan husus, yatırımların toplumun geneline faydalı olmak gayesi ile yapılmasıdır. İslamın ahlaki ve manevi bakış açısıyla, lüks ve gösteriş için yatırım yapılması israf olarak değerlendirilir. Bu nedenle öncelikli olarak, yatırımların toplumun zorunlu ihtiyaçlarına yönelik ve genel refah düzeyini artıracak alanlarda yapılması beklenir (Çobanoğlu, 2013, s. 36).

İslam tasarruf fazlası bulunan bireylerin bu fonlarını atıl tutmalarını istemez. Bunun yerine bu fonların yatırımlara yönlendirilmesini, dolayısıyla ekonomiye dahil edilmesini ister. Bu noktada tasarruf sahipleri fonlarını, ticari faaliyetlerle ya da projeler yaparak yatırıma yönlendirebilirler. İslami açıdan yatırım şekli bakımından ihtimaller, birincisi bireysel olarak yatırım faaliyetinde bulunmak, ikincisi ortaklık yapmak şeklindedir. Ortaklık, katılım bankacılığında kullanılan kâr zarar ortaklığı yöntemleri ile yapılabilmektedir. Özetle İslam, emek harcamadan ve belli bir düzeyde risk almadan, para karşılığında para kazanmayı yasakladığından; fonlar İslamın uygun gördüğü yöntemler aracılığı ile yatırımlara yönlendirilebilir (Zaim, 2014, s. 75).

2.2.6 Gelir

İslam ekonomisi açısından üç çeşit gelirden söz edilir. Bunlar: ücret, kâr ve kiradır. Üretim ya da bir ticari faaliyet sonucunda bu üç çeşit gelirin sağlanması esnasında haram ve helal noktalarına uyulması, meşru yollarla kazanç sağlanması esastır. Gelir mutlak suretle emeğe ve riske dayanmalıdır. Emek göstermeden ya da belli bir riski almadan sadece sahip olunan paranın kullanılarak para kazanılması yani faiz, haram olarak değerlendirilmiştir. Diğer taraftan İslam ekonomisi, tüm insanlar bakımından gelirden mutlak bir eşitliğin olmayacağını kabul etmiştir (Zaim, 2014, s. 70).

İslam'a göre kâr bir girişimcinin yatırım yaptığı sermayenin üretkenliği sonucu olarak, diğer ifade ile çalışmasının ve sorumluluk almasının bir karşılığıdır (Ayub, 2017, s. 43).

2.2.7 Kredi-Borç

İslam ekonomisi açısından borç vazgeçilmezdir fakat borç alma, gelirden daha fazla harcama yapma, spekülasyon ve kumar oynama amacıyla olmamalıdır. Bunun önüne geçmek amacıyla, İslam ekonomisi doğrudan borç vermeye ya da almaya izin vermemektedir. Çözüm olarak katılım bankacılığında olduğu gibi gerçek mal ve hizmetlerin alım satımı ya da kiralanmasına dayalı yöntemler aracılığı ile (murabaha, icare, selem, istisna ve sukuk) gerçekleştirilmesine izin verilmektedir. Bununla amaçlanan, bireylerin ya da işletmelerin reel mal ve hizmetleri, ödeme güçlerine uygun olarak satın alabilmelerini sağlamaktır (Chapra, 2018, s. 203).

Katılım bankaları faizsiz çalışma prensipleri dolayısıyla geliştirilen faizsiz finans yöntemleri ile kullandıkları fonlar sayesinde, reel ekonominin büyümesine katkı sağlamada son derece elverişli yapıya sahiptirler. İslam ekonomisi kaideleri doğrultusunda geliştirilen fon kullandırma yöntemleriyle, reel ekonominin büyümesini desteklemek mümkündür.

İslam ekonomisi kredi genişlemesinin reel ekonominin büyümesini desteklemesi amacıyla şartlar koymuştur. Bu doğrultuda satılan ya da kiralanılan varlık, gerçek bir varlık olmalıdır. Bu, spekülatif işlemler ve kumarı bertaraf etmek amacıyla taşımaktadır. Satıcı sattığı ya da kiraladığı mala sahip olmalı ve bu malı elinde bulunduruyor olmalıdır. Böylece satıcı veya kiracının riski paylaşmaları, getiriden de pay almaları amaçlanmıştır. Gerçek bir satış işlemine dayanmalıdır. Bu kuralla da teslim alma ya da verme temeline dayanmayan,

spekülatif ve türev işlemleri engelleme amacı güdülmüştür. Bu şekilde reel sektör için daha yüksek hacimde finansal kaynak açığa çıkmış olacak, kendi işini kurmak isteyen girişimciler desteklenecek, dolayısıyla istihdam artışı sağlanacaktır (Chapra, 2018, s. 203).

İslam Hukuku açısından karz, borç alan tarafın faydalanması için verilen ve borç veren tarafın da istediği zamanda geri isteyebileceği bir tür borçtur. Borçlu taraftan anapara haricinde, ek ödeme yapması istenmez. Borç veren tarafın bu borcu bağışlaması ya da borçlunun iflas etmesi durumları dışında geri ödenmelidir. Borç veren tarafın borcu bir şekilde bağışlaması dışında; ödenmeyen borçların hesabı ahirette sorulacaktır (Ayub, 2017, s. 14).

2.2.8 Mülkiyet

İslam'ın mülkiyet konusuna bakışı incelendiğinde; Lokman suresi 26. ayet ve Nisa Suresi 126. ayetlerde “yerde ve gökte yer alan her şey Allah'ındır”, Casiye Suresi 13. ayette “Allah yeryüzündeki mülkü ve malları insanın emrine vermiştir”; Bakara Suresi 30. ayette “insanı dünyadaki halifesi” olarak tanımlamıştır; Mülk Suresi 2. ayette “insanların hangisinin daha güzel iş yapacağını denemek için ölümü ve hayatı yaratmıştır” ifadelerinden hareketle mallar üzerindeki mülkiyetin ve hakimiyetin gerçek manada Allah'a ait olduğu ve insanoğlunun bu mallar üzerine yetkisinin sadece bir ödünçlük ifade ettiği vurgulanmaktadır (Arıcan vd., 2019, s. 399).

İslama göre mülkiyet edinme; çalışarak, miras yoluyla, hediye etme ya da devletin bir şeyin mülkiyetini vatandaşa vermesi gibi yollarla olur. Toplumdaki bireylerin mülkiyet hakları olduğu gibi; bireyler emek sarf edip, risk alarak, katma değer yaratarak kâr zarar ortaklığı yoluyla kâr ve gelir elde edebilirler. Devlet bu noktada denetleyici rolünü devreye sokarak; reel ekonomi ile finans arasındaki bağlantının büyüme ve adil gelir paylaşımına katkı sağlamasına zemin hazırlamış olur (Ayub, 2017, s. 35).

İslam ekonomisinde diğer bireylerin özel mülkiyetine müdahale edilmesi yasaktır. Ancak toplum yararına bir konu söz konusuysa bu durumda devletin müdahale etme hakkı ve yetkisi bulunmaktadır. Eğer devlet toplum yararı için bu tarz bir müdahale yapacaksa, bunu da ancak karşısındaki tarafla görüşerek ve bedelini ödeyerek yapabilir (Arıcan vd., 2019, s. 399).

İslam ekonomisine göre mülkiyet mutlak ve sınırsız değildir. Bireyler mallar üzerinde mülkiyete sahip olurken, diğer yandan bu mallara ilişkin sorumsuz

şekilde davranamaz ve gereksiz alanlarda tüketimde bulunamaz. Aynı zamanda özel mülkiyetten söz edilirken, malların toplum açısından zarar verecek şekilde kullanılmaması kastedilmektedir. Örneğin fiyatları düşürmek amacıyla, fazla malların denize dökülmesi bu anlayışa tamamen zıttır. Bir başka bakış açısıyla, insanın mutlak mülkiyete sahip olmadığı; mutlak mülkiyetin yalnızca Allah'a ait olduğu hususudur. İnsan ise ancak sınırlı bir mülkiyet hakkına sahiptir (Eskicioğlu, 1999, ss. 29-30).

2.2.9 Serbest Piyasa ve Adil Fiyatlandırma

İslam, piyasada arz ve talebe göre fiyatların kendiliğinden belirlendiği serbest piyasa ekonomisini öngörür. Piyasada oluşan fiyatların adil olması ancak piyasanın gerçekten serbestçe işleyişi sonucunda ortaya çıkar. Mal arzeden taraf yani üreticiler ile mal talep eden taraf yani tüketiciler arasında adaletsizliğin oluşmaması için arz ve talebin serbestçe gerçekleşmesine engel bir durum bulunmamalıdır. Hz. Peygamber (s.a.v.) bir malın piyasa fiyatından daha yüksek fiyatta satılması ve müşteriye sanki piyasa fiyatıymış gibi gösterilmesini (gabn-i fahiş) yasaklamıştır (Ayub, 2017, s. 75).

Ticaret hayatı ile ilgili belirlenmiş İslami kurallara katılım bankaları da uymak durumundadırlar. Bu kapsamda İslam Fıkıh Akademisi (OIC) tarafından Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber (s.a.v.)' in sünneti doğrultusunda alınan kararlar şöyledir:

-Bireylerin satış ya da satın alma işlemlerinde, parayla ya da mallarla ilgili tasarruflarında özgür olmaları sağlanmalıdır.

-Satıcıları piyasada satış yaparlarken sınırlayan herhangi bir kâr sınırı bulunmamaktadır. Kâr genel olarak satıcının kendisine, malına ve ticaretin yapısına göre olmalıdır ancak önemli olan husus, İslam tarafından önerilen ahlaki kaidelere uyulmasıdır.

- Ticari işlemlerde bireylerin ve toplumun refah düzeylerine zarar verebilecek hileli iş, yalan, gerçekleri saklamak gibi gayrimeşru hususlardan uzak durulmalıdır.

-Fiyatların belirlenmesi aşamasında, devlet müdahale etmemeli fakat yapay şekilde piyasa ya da fiyatlara tehdit oluşturan bir durum olursa konuya müdahil olmalıdır. Bu şekilde devletler, aşırı fiyat artışlarına ve hileye mahal verecek durumları ortadan kaldırmalıdır (Ayub, 2017, s. 76).

İslam ekonomisinin en belirgin özelliği sosyo-ekonomik ve dağıtıcı adalet şeklindedir. Örnek vermek gerekirse fiyatları kasten yukarı çekmek ya da fiyatları yüksekte tutabilmek amacıyla fazla malların denize dökülmesi ya da yakılarak tahrip edilmesine mücadele edilmez. Hükümetlerin ve düzenleyici otoritelerin etkin gözetimleri ile piyasalar bu tip yanıltıcı yönlendirmeler olmaksızın; rekabet, şeffaflık ve açıklık doğrultusunda faaliyetlerine devam edebilirler (Ayub, 2017, s. 13).

2.3 İslam ve Bankacılık

İslam ekonomisinin en çok üzerinde durduğu toplumsal adaletin sağlanması konusu, devletlerin, toplumun ve ekonomi de dahil olmak üzere tüm sektörlerin üzerine düşen bir ahlaki yükümlülüktür. Özellikle bankaların bu konuda önemli rolleri bulunmaktadır. Şöyle ki bankalar toplumun büyük kesiminin kaynaklarını toplayarak, yine bu kaynakları toplumun tümüne yayılacak bir fayda sağlaması yönünde kullanılabilecek pozisyondadırlar. Fakat bankalar henüz bu talebi tam olarak karşılayamamışlardır. Aksine kaynakları toplumun tabanından toplayarak; sadece yüksek gelir düzeyindeki azınlığa hizmet etmek üzere sunduklarından eşitsizliği daha da artırmışlardır. Bankaların kredileri mutlaka mudilerinin sayısı ölçüsünde tabana yaymaları gerekmektedir diyemeyiz, zaten böyle bir durum çok riskli olmasının yanı sıra uygulanabilir de değildir. Ancak bankalardan beklenen, topladıkları kaynakları toplumun geniş tabanına doğrudan ya da dolaylı fayda sağlayabileceği şekilde borç vererek ya da yatırımlara yönlendirecek şekilde kullandırmalarıdır. Bunu: istihdam imkânlarının temin edilmesi, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin desteklenmesi, temel ihtiyaçlara yönelik mal ve hizmetlerin üretilmesi ile yatırım malları ve hizmetlerinin genişletilmesi, zengin ve fakir arasındaki gelir eşitsizliğinin azaltılması, kredinin spekülasyon amaçlı işlemler yerine verim yaratacak alanlarda kullanılarak destekleyici yönde fon kullanarak sağlayabilirler (Chapra, 2018, s. 14).

İslam ekonomisine göre bankalar devlet ya da özel sektör kanalı ile kurulabilir ancak bankacılık işlemleri faizsiz olmalıdır. Faizsiz bankacılıkla tasarruflar toplanırken, toplanan tasarruflar yatırıma dönüştürülür. Kullanılan fonlar faizsiz olduğu için, ekonomik gelişme dengeli biçimde sağlanır (Çobanoğlu, 2013, s. 107).

Ekonomik sistemde bir değişim aracı olan para, faizli bir ekonomide ve dolayısıyla geleneksel bankacılık sisteminde bir üretim aracı şeklinde kabul

edilmektedir. Örnek vermek gerekirse; faizli bankaya yatırılan bir miktar para, belli bir sürenin sonunda artış göstermektedir. Eğer bu para bankaya yatırılmak yerine, elde tutulsaydı elbette ki para miktarında artış olmayacaktı. Öyleyse bankanın geriye fazla miktarda ödediği bu paranın nereden geldiğinin açıklaması, İslam ekonomisi açısından başkalarına ait bir haklar olarak değerlendirilmektedir. Özetle geleneksel bankacılık ya da faizli sistem bu şekilde işlemektedir. Para emek sarf edilerek ve risk alınarak kendisine ilave olduğu zaman bir üretim fonksiyonu görevi sağlayabilir. Örneğin bir miktar para ticarete kullanılsa ve ticareti birlikte yapan taraflar bu kârı aralarında paylaşılsalar, bu para üretime aktarılmış demektir. Burada hem emek vardır, hem de bir miktar risk vardır. Vurgulanmak istenen husus; bugünkü anlamda faizli bankacılık ve kredi işlemleri İslam'ın önerdiği üretim, tüketim ve paylaşım esaslarına aykırıdır (Eskicioğlu, 1999, s. 118).

Geleneksel ya da faizli bankacılığın İslam ekonomisine ters düşen işleyişine karşın; İslami kaidelere uygun yöntemlerle faaliyet göstermek üzere katılım bankacılığı sistemi geliştirilmiştir.

2.4 Katılım Bankacılığı ve Ekonomiye Katkıları

Katılım bankacılığı günümüze kadar önemli yol kat etmiş olsa da, halen finans sektöründe genelin içinde küçük bir paya sahiptir. Zira bu kurumlar bu alanda eğitilmiş personel eksiklikleri ve kendilerini destekleyici, ortaklık sağlayıcı kurumlar olmaksızın yol kat etmeye gayret etmektedirler. Asıl dikkate alınması gereken nokta varlık ve mevduatlarda artış sağlanmasının ötesinde, hak ettiği yeri henüz bulamayan faizsiz finansal aracılık sisteminin uygulanabilirliğini ortaya koymaktır (Chapra, 2018, s. 128).

Katılım bankacılığı alanı özellikle son on yıl içinde önemli ilerleme kaydetmesine rağmen, pazar payı olarak halen diğer Müslüman ülkelerden oldukça geridedir. Diğer taraftan katılım bankalarının ekonomiye olumlu yönde katkı sağladıkları kuşkusuzdur. Eğer katılım bankaları pazar paylarını artırabilirlerse; hem geleneksel bankalarla rekabet edebilir konuma ulaşmaları, hem de reel ekonomi üzerine sağladıkları katkıları daha önemli boyutlara taşıyabilmeleri mümkündür. Bu doğrultuda bu bölümde katılım bankalarının ekonomide ne gibi katkılar, açılımlar, fark ve faydalar yarattıkları incelenecektir.

2.4.1 Reel Ekonominin Gelişimine Katkı

Katılım bankaları topladıkları fonlardan yasal karşılıkları ve likidite bakımından tutmaları gereken kısmı ayırdıktan sonra kalan kısmı; sanayi, ticaret,

ithalat, ihracat gibi alanlara aktararak; topladıkları kaynakların neredeyse tamamını reel sektöre kullandırırlar (Tunç, 2016, s. 240). Bu şekilde reel ekonominin büyümesine katkıda bulunurlar.

Geleneksel bankacılıkta müşterilere nakit olarak kredi verildiği bilinmektedir. Verilen bu krediyi müşteri istediği herhangi bir alanda kullanılabilmektedir. Öyle ki bu kredilerin bir bölümü reel ekonomiye yönelik alanlarda kullanılırken; bir bölümü de üretken olmayan, tüketime dayalı alanlarda kullanılıyor olabilmektedir. Dolayısıyla geleneksel bankalarca verilen kredilerin reel ekonomiye olan etkileri sınırlı düzeyde kalmaktadır. Oysa ki katılım bankaları nakit olarak kredi vermediklerinden, müşterilerine üretim ve ticarete dayanan reel bir ekonomik faaliyette kullanmak üzere fon kullandırma temelinde çalıştıklarından dolayı geleneksel bankaların reel ekonomi üzerine sınırlı etkileri katılım bankalarında yoktur. Diğer bir ifadeyle katılım bankalarının kaynaklarını reel sektöre aktarma oranları, geleneksel bankaların aktarma oranlarının üzerindedir (Tunç, 2016, s. 131).

Katılım bankalarının geleneksel bankaların verdikleri ihtiyaç kredileri gibi tüketimi destekleyen ya da türev piyasa işlemlerinde olduğu gibi spekülatif kâr amaçlayan işlemlerin dışında, reel sektöre dayalı finansman sağladıkları bilinmektedir. Fakat bakıldığı zaman hem dünyada, hem de Türkiye'de katılım bankalarının bilanço aktiflerinde kâr-zarar ortaklığına dayalı işlemlerin düşük seviyede olduğu ve geleneksel bankalardaki gibi finansal sonuçlar meydana getiren murabaha, icara ve istisna gibi finansman yöntemlerine ağırlık verildiği görülmektedir. Bunun nedeni ise kâr zarar ortaklığı finansman yöntemlerinin sağlıklı şekilde gerçekleştirilebilmesi için; enflasyonun düşük, makroekonominin istikrarlı olduğu bir ortama ihtiyaç duyulmasıdır. Tüm bu olumsuz ekonomik şartlara rağmen; dünyada ve ülkemizde katılım bankalarının borca dayalı finansman yöntemlerinden, ortaklığa dayalı finansman yöntemlerine doğru ilerleme çabasında oldukları görülmektedir. İslami finansal ürünlerden olan mudarebe, müşareke gibi ortaklığa dayalı finansman yöntemlerinin yaygınlaşması; reel sektöre ve özellikle KOBİ'lere finansman sağlamada alternatif oluşturması bakımından önemlidir (Arıcan vd., 2019, s. 401).

Ekonomik istikrarın yeterli düzeyde olmadığı ve enflasyon rakamlarının yüksek olduğu dönemlerde katılım bankaları ortaklığa dayalı finansman yöntemleri yerine; üretim desteği olarak da anılan murabahayı daha yoğun şekilde

kullanılmaktadırlar. Ekonominin istikrarlı, enflasyonun tek haneli rakamlarda olduğu şartlarda, ekonomik kırılganlıklar büyük ölçüde azalacaktır. Bu durumun katılım bankaları aracılığı ile reel sektör üzerine yansımalarının olması beklenecektir (Güngör, 2009, s. 250).

Çok büyük ölçekli ve uzun vadeli reel sektör yatırımlarının finanse edilebilmesi için kullanılan önemli bir yöntem, sukuk ihraç edilmesidir. Ülkemiz açısından sukuk ihracının diğer ülkelere oranla düşük olduğu bilinmektedir. Ülkemizde gerçekleştirilecek olan altyapı, köprü, tüp geçit, otoyol, raylı sistem, havalimanı gibi büyük çaplı projelerin finansmanında sukuk ihracına daha fazla yer verilmesinin uygun olacağı ifade edilmektedir. Fakat buradaki önemli nokta; sukuk ihracına konu varlığın İslam ilkeleri açısından uygun olmasıdır (Arıcan vd., 2019, s. 402).

Katılım bankalarının reel sektörü finanse etmeleri konusu ile ilgili olarak yöneltilen bir eleştiri: katılım bankalarının reel sektörün faaliyetlerine fiili olarak katılmadıkları yönünde yapılan eleştiridir. Ancak bu eleştiri yerinde bir eleştiri değildir. Şöyle ki katılım bankalarının asli faaliyetleri, malların para karşılığında mübadelesine dayanmaktadır. Bu mübadele teslimat ve ödeme peşin olabileceği gibi; peşin teslimat-vadeli ödeme veya peşin ödeme-vadeli teslimat gibi yöntemlerle de gerçekleştiriliyor olabilir. Bu mübadeleyi gerçekleştirirken katılım bankası elbette ki ilgili malı fiili olarak satın almak ve mülkiyetine de geçirmek zorundadır. Müşterisinin talep ettiği malı satın alarak, mülkiyetine geçiren katılım bankası bu malı müşterisine satarak kâr elde eder. Fakat katılım bankaları işlem yaptıkları ilgili tüm malları stoklarında tutamazlar çünkü eğer böyle olsaydı bir nevi market konumuna dönüşmüş olurlardı. İlgili bir malı satmadan önce dükkanın raflarına dizilmesi yönünde bir zorunluluk belirten şer’i kaide bulunmamaktadır. Katılım bankalarının müşterilerinin talep ettikleri malları onlara satabilmek üzere satın alması uygulaması, yaygın bir reel sektör uygulamasına dayanmaktadır ve şer’i açıdan da uygun görülmektedir (Ayub, 2017, s. 478).

2.4.2 Atıl Fonların Ekonomiye Aktarılması

Türkiye’de faizsiz bankacılık ilk olarak Turgut Özal döneminde 16.12.1983 tarih ve 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile hayata geçirilirken amaçlanan; faizsiz finansman sağlamak isteyen vatandaşların alternatif finansman yöntemlerinden yararlanabilmesi ve böylelikle yastık altındaki tasarrufların atıl

olmaktan çıkarılıp, ekonomi içinde aktif hale getirilmesiydi (Arıcan vd., 2019, s. 401).

Bilindiği gibi ülke ekonomisinde ekonomik sisteme dahil olmayan, diğer bir ifade ile yastık altında tutulan fonlar kayıp niteliğindedir. Aynı zamanda paranın atıl şekilde elde tutulması katılım bankacılığı ilkeleriyle de uyuşmaz. Katılım bankaları yastık altı olarak da tabir edilen atıl fonları kayıtlı ekonomiye kazandırırken, diğer yandan toplanan bu fonları reel sektöre yönlendirirler. Böylelikle faiz hassasiyeti sebebiyle mevduat bankalarına yatırılamayarak yastık altında tutulan tasarruflar, katılım bankacılığı sayesinde reel ekonomiye dahil olur. Sonuç olarak yatırıma dönüşen tasarrufların milli gelir artışına, milli gelir artışının da toplum refahına katkı sağlaması beklenir (Tunç, 2016, s. 236).

2.4.3 Yabancı Kaynak Transferi

Ülkemiz döviz açığı ve cari açık veren gelişmekte olan bir ülke konumunda olduğundan, hem doğrudan yabancı yatırımlarla, hem de portföy yatırımlarıyla yabancı sermayenin ülkemize çekilmesi önem arz etmektedir (Güngör, 2009, s. 261).

Ülkemizdeki bu kaynak açığı bakımından katılım bankacılığı, petrol zengini körfez ülkelerinden ülkemize yabancı kaynak transferi sağlayabilecek ciddi bir potansiyele sahiptir. Bu ülkelerden fonlarını faizsiz prensiplere göre değerlendirmek isteyen yatırımcılar, ülkemizde gerçekleştirecekleri murabaha ya da kâr zarar ortaklığı yatırımlarında katılım bankacılığını aracı olarak kullanabilmektedirler. Ya da direkt olarak ülkemizde katılım bankası kurmak veya hisseder olmak şeklinde aktarabilecekleri önemli fon potansiyeli vardır. Fakat halihazırda bu potansiyelin sadece bir kısmı çekilebilmiştir (Tunç, 2016, s. 238).

Türkiye'nin ilerleyen dönemde yabancı kaynak transferi bakımından pay alabilmesi için; İslami finans dahil olmak üzere gerekli yapısal reformların gerçekleştirilmesi, yüksek enflasyonun düşürülmesi ve ekonomik istikrarın sağlanmış olması son derece önemlidir (Arıcan vd., 2019, s. 404).

2.4.4 Yatırımları Teşvik

Katılım bankaları dayandıkları İslam ekonomisi prensipleri gereği, toplumdaki bireyleri ve kurumları spekülatif işlemlerden ya da risk almaksızın sadece faizli işlemlerle, paradan para kazanmak yerine; yatırım yapmaya dolayısıyla toplumsal faydaya yönlendirirler (Tunç, 2016, s. 238).

Ekonomik büyüme sağlamanın koşullarından biri, ülkedeki yatırım fırsatlarının arttırılmasıdır. Enflasyonsuz bir ortamda dış borçları arttırmadan bunun sağlanabilmesi ancak iç tasarrufların arttırılmasına bağlıdır. Ancak hem bireylerin hem de kurumların gelirlerinin üstünde harcamaya teşvik edildiği ve diğer taraftan faizli sistemin kullanım amacını göz önünde bulundurmaksızın kolay şekilde kredi vererek, gelirin üstünde harcamayı teşvik ettiği ortamda, tasarrufların artırılması pek de mümkün değildir. Eğer katılım bankacılığının gerçekleştirmeye çalıştığı gibi kâr ve zarar ortaklıkları arttırılır, fonlar reel mal ve hizmetleri finansmana yönlendirirse; verimsiz ve spekülatif harcamalar düşüşe geçerek, fonlar daha verimli ve kalkınmaya destek olacak yatırımlara yönlendirilebilecektir. Bu da büyümeye ve istihdama katkı sağlayacak, işsizlik düşürecektir (Chapra, 2018, s. 127).

Katılım bankacılığında kâr zarar ortaklığına dayalı olarak gerçekleştirilen işlemlerde yatırım ile ilgili muhtemel bütün risklerin paylaşımı esas olduğundan, bu durum beklentileri ve beklentiler dolayısıyla da yatırımları olumlu yönde etkileyecektir. Katılım bankalarının tamamen bir yatırım kurumu niteliğinde hareket etmesi sebebiyle; ortak sorumluluk anlayışında yatırımlar yapmak gayreti içerisinde olan yetenekli girişimcilere; hem finansman, hem de teknik destek sağlanarak; yatırımlar teşvik edilmiş olacaktır (Bulut ve Er, 2012, s.48).

Katılım bankacılığında kâr zarar ortaklığı yönteminin toplam finansman içindeki payı maalesef ki düşük düzeydedir. Diğer taraftan murabaha yani satış tabanlı yöntemin payı ise oldukça yüksektir. Bunun altında yatan neden katılım bankalarının etkili şekilde yönetemeyecekleri riski üstlenmek istememelerinden kaynaklanmaktadır. Fakat kâr zarar ortaklığı yönteminin finansman yöntemleri içindeki pay arttırılmadığı müddetçe, faiz yasağından kaynaklanan sosyo ekonomik faydaların tam olarak gerçekleştirilemeyeceği pek çok bilim insanı tarafından düşünülmektedir. Bu nedenle katılım bankacılığı alanında hız kazanabilmek için, kâr zarar ortaklığı yönteminin yaygınlaştırılması gerekmektedir (Chapra, 2018, s. 128)

2.4.5 KOBİ Desteği

Nüfusun genç ve yoğun olduğu, buna paralel olarak da istihdam ihtiyacının fazla olduğu toplumlarda, KOBİ'ler özellikle istihdam sağlama konusunda önemli rol oynamaktadır. Bu önemli rollerine rağmen KOBİ'ler, finansman bulma konusunda genel anlamda sorun yaşamaktadırlar. Geleneksel bankaların

KOBİ'lere kredi vermekte isteksiz olmasının sebeplerinden birincisi; çok sayıda KOBİ'den gelen kredi başvurularının değerlendirilmesi, kredi sonrası sürecin yönetimi ve takibinin yüksek masraflı olmasıdır. Bir diğer nedeni ise KOBİ'lerin iflası sonucu borçlarını ödeyememe risklerinin bulunmasıdır. Dolayısıyla geleneksel bankalar, genelde kredi geri ödeme konusunda daha güvenilir buldukları büyük işletmelere yüksek miktarda kredi vermeyi tercih etmektedirler. Fakat bu durum zengini daha da zengin yapma sonucunu doğurmaktadır (Chapra, 2018, s. 18).

Katılım bankaları ekonomimizin bel kemiği olan KOBİ'leri nisbi olarak destekleyerek, bu işletmelerin ekonomiye katılmalarına aracılık etmektedirler. Ülkemiz genelindeki işletmelerin büyük kısmının KOBİ statüsünde olduğu düşünülürse, konunun önemi daha iyi anlaşılmış olacaktır. KOBİ'ler açısından zaman zaman geleneksel bankaların talep ettikleri garanti, kefalet ya da ipotek şartları ağır gelebilmektedir. Diğer taraftan istikrarın olmadığı, faizlerin ve enflasyonun yüksek olduğu bir ekonomik ortamda KOBİ'ler yeni yatırımlar için hem kaynak temini, hem de piyasaya güven açısından sorun yaşayabilmektedir. Büyük işletmelerse, geleneksel bankalardan kredi alma bakımından imkânlarla sahip olabilmektedirler. Dolayısıyla büyük işletmelerin daha da büyümesi, rekabet üstünlüğü kazanması mümkün olurken; bu durum KOBİ'lerin büyümelerinin önünde engel teşkil etmektedir. Büyük işletmelerle rekabet edemez konuma gelen KOBİ'ler ise ya piyasadan çekilmek ya da durumlarını aynen muhafaza etmek yoluna gitmektedirler. Katılım bankalarının yapıları gereği daha çok KOBİ'lere destek olmaları, KOBİ'lerin büyük işletmelerle rekabet edilebilmeleri için güç kazanmalarında etkilidir. Zira İslam ekonomisi de sermayenin toplumun az bir kesiminde toplanarak, toplumun geri kalan çoğunluğunun kalanı paylaşmak durumunda kaldığı gelir adaletsizliğinin son bulması gayesindedir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde, büyük işletmelere karşı mücadelede zorlanan KOBİ'lere sağlanan destek, sermayenin daha fazla büyük işletmelerde toplanmasının önüne geçerek; sermayenin tabana yayılmasına katkı sağlamaktadır. Böylelikle katılım bankaları reel ekonomiye destek olmalarının yanı sıra; gelir adaletsizliğinin giderilmesi ve sermayenin tabana yayılması, dolayısıyla uzun vadede ekonomik büyüme ve istikrara katkı sağlamış olmaktadır (Güngör, 2009, s. 250).

2.4.6 Krizlere Karşı Dayanıklılık

Türkiye 2001 yılında tarihinin en büyük kriziyle karşı karşıya kalmıştı. Bu krizin en önemli nedeni, devletin yüksek borçlanma ihtiyacı neticesinde kısa vadeli ve yüksek faizli olarak borçlanması, özetle borçlanma politikasıydı. Buna benzer bir durum Osmanlı döneminde 19. yüzyılda Galata bankerleri sebebi ile gerçekleşmişti. Tüm bunlardan çıkartılabilecek sonuç, bankacılık sektörünün sağlıklı işlemediği durumlarda derin krizlerin yaşanabileceğidir (Güngör, 2009, s. 251).

Katılım bankaları sistemlerinin bir gereği olarak kur ve faiz risklerinden uzaktırlar. Bu durum faiz ve döviz kurundaki aşırı hareketlilik ve faiz-döviz kuru kaynaklı kriz dönemlerinde katılım bankalarına doğal olarak koruma sağlamaktadır (Tunç, 2016, s. 240).

Genele bakıldığında çeşitli sebeplerle yaşanmış mali ve ekonomik krizlerde katılım bankalarının daha az etkilendikleri görülmüştür. Bunun en temel sebebi, katılım bankalarının kâr zarar ortaklığına dayalı faaliyet göstermeleri ve fon kullandırma şekilleridir. Diğer bir ifadeyle üretime ve ticari faaliyetlere yönelik finansman sağlayan, reel ekonomiyi destekleyen katılım bankacılığı sistemi krizlerin yıkıcılığını engellemede katkı sağlayabilmektedir. 2001 yılında yaşanan bankacılık sistemi kaynaklı krizde, katılım bankalarının neredeyse yarı yarıya fon çıkışları ile karşı karşıya kalmalarına rağmen krizden sağ çıkmaları, krizlere karşı dayanıklılıklarına kanıt olarak gösterilebilir. Buna karşın 2001 krizinde bir katılım bankası olan İhlas Finans'ın batmış olmasının açıklaması ise; kötü yönetim ve uygulanan yönetim hatalarıdır (Güngör, 2009, s. 248).

Katılım bankaları kriz dönemlerinde bile olsa, müşterilerine fon kullandırmaya devam ederler çünkü yapıları gereği reel ekonomi dışında finanse edecekleri alan bulunmamaktadır. Katılım bankacılığında kullanılan fonlar ile ilgili olarak süreç başında anlaşılan fiyat, ekonomideki herhangi bir dalgalanmadan ya da herhangi başka bir durumdan dolayı değiştirilmez. Geleneksel bankacılıkta olan kredilerin erken çağrılması, katılım bankalarında yoktur; kullanılan fonlar vadeden önce geri çağrılmaz (Tunç, 2016, s. 236).

2.4.7 Kayıt Dışı Ekonomiyi Engelleme Etkisi

Katılım bankaları işletmelerin hammadde, yarı mamül, makine teçhizat ve ekipman gibi girdilerini peşin olarak müşterisi adına satın alıp, tekrardan müşterisine vadeli olarak satılmasına dayanan bir finansman yöntemi olan

murabahayı yaygın olarak kullanırlar. Sürecinin işleyişinde katılım bankasının müşterisi adına satın alacağı ilgili malın, satıcı firması tarafından katılım bankası adına peşin fatura kesilir. Malın teslimatı yapılmak üzere irsaliyesi ile birlikte katılım bankası müşterisine gönderilir. Daha sonra katılım bankası üzerine kârını ekleyerek; müşterisine ilgili malı fatura eder. Görüldüğü gibi sistemin işleyişinde fatura kesme zorunluluğu bulunmaktadır (Büyükdeniz, 2000, s. 26).

Katılım bankaları alım satıma konu olan mal ya da hizmete ilişkin kesilen faturanın bir nüshasını müşteri dosyalarında tutmak zorunluluğunda olduklarından, finansman sağlanan işlemin mutlaka muhasebe kayıtlarının alınması gerekmektedir. Bu yönüyle katılım bankacılığı devletin kayıt dışı ekonomiyle olan mücadelesine destek sağlamaktadır (Tunç, 2016, s. 238). Böylelikle hem kayıt dışı ekonomi kayıt altına alınmış olurken, hem de kayıt altına alınan işlemler dolayısıyla devletin vergi gelirlerinde artış sağlanmaktadır (Albaraka, 2016, s. 40).

2.4.8 Finansal Ürün Çeşitliliği

Gelişmekte olan ülke kategorisine değerlendirilebilecek olan ülkemizde kaynaklar ve finansal ürün çeşitliliği sınırlıdır. Sermaye piyasalarının yeterince etkin çalışmaması ve tasarrufların yetersiz oluşu, ülke ekonomimiz açısından zorlayıcı unsurlardır. Katılım bankaları bankacılık hizmetlerini sunuş biçimleri ve fon toplama, fon kullandırma yöntemleri bakımından fark yaratan bankalardır. Katılım bankaları tasarruflarını mevduat bankalarında değerlendirmek istemeyen kesime, faizsiz alternatiflerle tasarruflarını değerlendirme fırsatı sunmaktadırlar. Diğer bir deyişle finansal ürün çeşitliliği sağlamaktadırlar. Finansal ürün çeşitliliğinin mali ve ekonomik sektörde gelişme, derinleşme ve büyüme olarak yansımaları beklenir. Zira bir ekonomide finansal ürün çeşitliliği ne kadar fazla ise, ekonominin gelişiminin de o derece etkin olduğu söylenebilir (Tunç, 2016, s. 175). Finansal araçlar ve kurumların artmasına paralel olarak, finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerin güçlendiği yönünde genel bir yaklaşım mevcuttur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KATILIM BANKALARININ KULLANDIRDIKLARI FONLARIN REEL EKONOMİYE ETKİLERİNİN ANALİZİ

Tez çalışmasının bu bölümünde öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Ardından ekonometrik analizlere yer verilmiştir. Bu çalışma, Türkiye'deki katılım bankaları ile reel ekonomi arasındaki ilişkiyi hem panel veri analizi, hem de zaman serileri analizi kullanarak araştırmak suretiyle literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Tezin literatüre birkaç açıdan katkı sağlaması beklenmektedir. Tezin ilk amacı, katılım bankaları tarafından verilen fonların reel ekonomi üzerindeki etkilerini bölgesel düzeyde incelemektir. Bu kapsamda yatay kesit birimler (bölgeler) arasındaki bağımlılığı dikkate alarak, uzun dönemli ilişkiler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu açıdan tezin literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Tezin literatüre bir diğer katkısı ise, bölgesel düzeyde analizlerle komşu bölgelerin etkilerinin de ekonomi üzerindeki etkilerinin dikkate alınmasını sağlayan mekânsal panel veri analizidir. Bu kapsamda komşuluk ilişkilerini modele katmamıza imkân sağlayan mekânsal analizler, bölgesel bazda kullanılan fonların reel ekonomi üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesinde, bölgesel gelir düzeyi dağılımında güçlü bir mekânsal bağımlılığın olduğunu ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle bölgesel gelir düzeyleri mekânsal olarak birbirine bağlıdır. Bu tez çalışması, konu özelinde mekânsal panel veri analizi uygulanan ilk çalışma olması bakımından da literatürden farklı olup; çalışmanın bu yönüyle de literatüre katkı sağlaması umulmaktadır.

Tezin bir diğer amacı, katılım bankalarının kullandıkları fonların reel ekonomi üzerindeki etkisinin Türkiye geneli için, ekonominin genişleme ve daralma dönemleri açısından nasıl farklılaştığının ortaya konulmasıdır. Bu kapsamda, doğrusal olmayan eşbütünleşme analizinden ve doğrusal olmayan vektör hata düzeltme modelinden yararlanılmıştır. Söz konusu analizler ele alınan dönemde, katılım bankası fonlarının ve ekonomik değişkenlerinin doğrusal olmayan bir yapı sergilemesi, fonların ekonomi üzerindeki etkisinin genişleme ve daralma rejimleri açısından incelenmesine ve politika önerilerinin geliştirilmesine imkân sağlamaktadır. Bu açıdan da tezin literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

3.1 Literatür Taraması

Yerli ve yabancı literatürde finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz eden, geleneksel banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerine etkisini ve bağlantısını ölçen çok sayıda çalışma mevcuttur. Benzer şekilde geleneksel banka kredilerinin finansal yapı ile ekonomi arasındaki ilişkilerini, geleneksel banka kredilerinin makro ekonomik etkilerini, ayrıca finans sektörü reel sektör etkileşimini ölçen çalışmalar mevcuttur.

Katılım bankacılığı alanında ülkemizde yapılan çalışmaların genel olarak; katılım bankacılığı uygulamaları, katılım bankalarının etkinlik, performans ve kârlılık açısından incelenmesi, geleneksel bankalarla mukayese edilmesi, katılım bankacılığının kavramsal olarak incelenmesi ve katılım bankacılığı ürünlerinin ele alınması şeklinde ağırlık kazandığı görülmektedir.

Katılım bankacılığı özelinde, yerli ve yabancı literatür incelendiğinde; yabancı literatürde katılım bankalarının kullandıkları fonların reel ekonomi üzerine etkisini ele alan çalışmalar mevcuttur. Fakat ülkemizde katılım bankalarının kullandıkları fonların reel ekonomiye etkisini ele alan ampirik bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bu tez çalışması, bu yönüyle bir ilk olarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Ayrıca bu tez çalışmasında hem zaman serileri, hem panel veri analizi yöntemleri uygulanmış olması yönüyle de sonuçların sağlamlığı pekiştirilmiştir. Çalışmanın bu yönüyle de literatüre katkı sunması umulmaktadır.

Katılım bankalarının reel ekonomi ile ilişkisinin incelendiği literatür taramasında:

Bergera, Molyneux ve Wilson (2020), bankaların reel ekonomi üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmaları gözden geçirmişlerdir. Öncelikle ABD bankaları ve ABD ekonomisine ilişkin verilerin, etkilerin nispeten doğru bir şekilde ölçülmesine izin veren yüksek kalitede olmaları sebebiyle Amerika kanıtlarına yer vermişlerdir. Daha sonra Avrupa ve dünyanın geri kalanından, ekonominin reel ekonomi üzerindeki etkisini araştıran literatürü gözden geçirmişlerdir. Kanıt, bankaların reel ekonomi üzerindeki olumlu etkileri güçlü bir şekilde gösterilmiştir.

Farooq ve Selim (2019) reel ekonominin ve İslami finansın kavramsallaştırılması üzerine yaptıkları çalışmada; İslami finansın, reel ekonominin doğru kavramsallaştırılmasına dayanıp dayanmadığı; reel ekonomi ve dinamiklerinin neler olduğu, İslami finansın reel ekonomiyle nasıl bağlantılı olduğu

sorularını araştırmışlardır. İslami finansın temel ayrımlardan birinin, varlık bağlantılı gerçek ekonomik faaliyete dayandığı; reel ekonominin ise sadece varlık bağlantılı işlemlerden oluşmayıp; üretim, tüketim, ticaret, teknoloji ve beşeri sermaye dinamiklerinden oluştuğunu ve sonuç olarak finansın reel ekonomiye hizmet etmesi ve bunu kolaylaştırmasının beklendiğini ifade etmişlerdir.

Rafay ve Farid (2017) yaptıkları çalışmada; Pakistan'daki katılım bankaları ile reel ekonomi arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Zaman serileri testleri kullanarak, katılım bankacılığı ve reel ekonomik faaliyetler arasındaki uzun vadeli dinamik ilişkiyi incelemişlerdir. Bulgulara bakıldığında, Pakistan'da katılım bankaları ile reel ekonomi arasında pozitif ve dinamik, uzun dönemli, iki yönlü nedensel bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Buna göre; iki yönlü ilişki, katılım bankacılığının gelişiminin reel ekonomiyi güçlendirdiğini göstermektedir. Diğer taraftan reel ekonomik faaliyetlerin gelişimi, katılım bankacılığının gelişimini de desteklemektedir. Pakistan'da katılım bankacılığının toplam finansal sektördeki payının nispeten düşük olmasına rağmen, sektörün büyümesinin üretim faaliyeti ve ekonomik büyüme ile olumlu ilişkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Sonuç olarak geleneksel bankacılığa alternatif bir bankacılık sistemi olan katılım bankacılığının desteklemeye devam etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Hossain (2016) Türkiye'nin de içinde bulunduğu Bahreyn, Bangladeş, Mısır, Endonezya, İran, Malezya, Pakistan ve Suudi Arabistan'dan oluşan 9 ülke için enflasyonist şokların reel ekonomiye etkisini incelemiştir. Temel bulgu, enflasyonist şokların reel faiz ve döviz kurlarını etkilemesi ve bunun sonucunda da reel üretim artışının etkilenmesi olarak saptanmıştır. Sonuç olarak daha istikrarlı bir makroekonomik ortamın, ekonomik büyümeyi teşvik edeceği dolayısıyla İslami finans sektörünün gelişmesinin de daha elverişli olacağı belirtilmiştir.

Kassim (2016) İslami bankacılık ve finansın Malezya finans sektöründe artan varlığı, Malezya'nın küresel İslami finans alanındaki örnek konumu ve bu nedenle duyulan gereklilikle, İslami finansın reel ekonomiye katkısını değerlendirmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, İslami finansmanın hem kısa, hem de uzun vadede reel ekonomik faaliyetlere önemli katkılar sağladığı ancak uzun vadeli katkının daha güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu ile, Malezya'daki İslami bankaların fon üreterek ve bu fonları yatırım faaliyetlerine kaynak olarak aktararak; finansal aracılık rolünü etkin şekilde yürüttükleri ve reel ekonomiye önemli katkılar yaptıkları gösterilmiştir. Diğer taraftan İslami bankacılık

mevduatının kısa vadede reel ekonomi üzerinde önemli bir etkisinin olmamasına rağmen, uzun vadede reel ekonomi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, İslami bankaların uzun vadeli tasarrufları çekmek için şeriat uyumlu yatırım mevduatlarını teşvik etmeleri gerektiği vurgulanmıştır.

Gheeraert ve Weill (2015) katılım bankacılığı gelişiminin makroekonomik verimliliği etkileyip, etkilemediğini araştırmışlardır. Bu amaç doğrultusunda yapılan analizler sonucunda; katılım bankacılığı gelişiminin, makroekonomik verimliliği desteklediğine dair kanıtlar bulunmuşlardır. Ancak katılım bankacılığının gelişiminin, büyümenin itici gücü olduğuna dair açık bir kanıt bulamamışlardır. Diğer taraftan geleneksel bankacılığın katılım bankacılığına göre daha faydalı olduğu görüşünü destekleyen hiçbir kanıt bulunamamıştır. Bu çalışma ile İslami finans ve büyüme arasındaki ilişkiye dair kesin bir görüş sunulması amaçlansa da; ancak daha ileri araştırmalar için bir basamak oluşturulmuştur.

Sever ve Han (2015) finans ve reel sektör arasındaki ilişkiyi eş bütünleşme ve nedensellik analizleri yaparak incelemeyi amaçlamışlardır. Bu kapsamda, 2002-2012 yılları üçer aylık verileri ile, sektörel gayri safi yurt içi hasıla ve sektörel krediler arasındaki ilişkiler eşbütünleşme ve nedensellik analizleri yapılarak araştırılmıştır. Yapılan analizler sonucunda; reel sektörden finans sektörüne doğru güçlü, finans sektöründen reel sektöre doğru ise zayıf yönlü ilişki bulunmuştur. Diğer taraftan sanayi sektöründen finans sektörüne doğru güçlü ilişki tespit edilirken; finans sektöründen sanayi sektörüne doğru zayıf bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Finans sektöründen tarım sektörüne ve hizmet sektöründen finans sektörüne doğru tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir. Bulunan en güçlü ilişki ise, finans sektöründen tarım sektörüne doğru olan nedensellik ilişkisi olmuştur.

Igonina ve Postaliuk (2014) Rusya'nın Volga bölgesinde reel ekonominin gelişiminde yenilikçi bir yöntem olarak İslami finansı ele almışlardır. Rusya'nın, özellikle Volga bölgesinin, İslami finans organizasyonu, kurumları ve ürünleri geliştirmek için gerekli tüm özelliklere ve önemli potansiyele sahip olduğu belirtilmiştir. Rusya'da İslami finans sistemi geliştirilmesinde ilk adımların, nüfusun% 52'sinin Müslüman olduğu Tataristan Cumhuriyeti Volga bölgesinde atıldığı ifade edilmiştir. Çalışmada İslami finans sektörünün gelişimi ve bankalar ve sigorta şirketleri, yatırım fonları, varlık yönetim şirketleri, danışmanlık firmaları ile birlikte Volga bölgesindeki reel ekonomiye doğrudan yatırım akışı sağlayan

kanallar oluşturma fırsatı sağlayacağı vurgulanmıştır. İslami bankaların artan önemine paralel olarak İslami finansal hizmetlerinin gelişiminin, ekonominin diğer sektörlerinin gelişmesine neden olarak çarpan etkisi sağlayabileceği sonucuna varılmıştır.

Feng, Guan ve Li (2014) Çin'de banka kredisi, firma giriş ve çıkışı ve reel ekonomiye yansımaları üzerine yaptıkları çalışmada kötüleşen banka kredi kalitesinin, firmaların piyasaya giriş ve çıkış kararlarını nasıl etkilediğini ve bunların sonuçlarının reel ekonomiye aktarımının nasıl olduğunu araştırmışlardır. VAR analizi kullanarak bulunan ampirik kanıtlara göre; Çin bankalarının kredi koşullarının kötüleşmesinin piyasaya firma girişi üzerinde önemli derecede olumsuz etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Bunun nedeni olarak, bankaların finansal şoklar yaşadıklarında, banka kredilerinin sıkılaşması ve bunun da firmaların dış finansman maliyetlerini artırması gösterilmiştir. Firmaların beklenen geliri sabit üretim maliyetini karşılamak için yeterli olmadığında, bazı firmaların piyasadan çekildiği ve ekonomide ciddi bir durgunluk yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Jokipii ve Monnin (2013) bankacılıktaki istikrarının reel ekonomi üzerindeki etkisini 18 OECD ülkesinden oluşan örneklem ile panel VAR analizi yaparak incelemişlerdir. Yapılan analizlere göre bankacılık sektörünün istikrarı ile reel GSYH arasında pozitif bir bağlantı bulunmuştur. Bankacılık sektörü istikrarının GSYH artışında önemli bir itici güç olduğu gösterilmiştir. Diğer bir ifade ile istikrarlı bir bankacılık sektörünün reel GSYH belirsizliğini azalttığı söylenebilir. Öte yandan bankacılık sektörünün istikrarı ve enflasyon arasında net bir bağlantı olmadığı görülmüştür.

Voroneanu (2013) bankalar ve şirketler arasındaki kredi ilişkisi ve reel ekonomi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışma, bankaların şirketler açısından sermaye ihtiyaçlarını karşılamak için ana fon kaynağı olmaları; diğer taraftan şirketlerin mal ve hizmet üreterek reel ekonomide oynadığı önemli rol göz önüne alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda banka ve şirketler arasındaki kredi ilişkisinde istenen veya sunulan bilgilerde her zaman iyi bir iletişim ve şeffaflık olmasının önemine işaret edilmiştir. Bir ülkenin sosyal ve ekonomik gelişiminin, büyük ölçüde nakit akışları ile ekonomik ve finansal mekanizmaların düzgün işleyişine bağlı olduğu; sonuç olarak banka-şirket ilişkilerinin düzgün işlemesiyle,

tarafların karşılıklı çıkarları doğrultusunda değer yaratılacağı ve böylece makroekonominin olumlu yönde etkileneceği ifade edilmiştir.

Kaya, Gülhan ve Güngör (2013) finans sektörü ile reel sektör arasındaki ilişkiyi ekonometrik analizler ile incelemişlerdir. Bu doğrultuda özel sektör kredileri ile gayri safi milli hasıla, ihracat, ithalat, borsa endeksi ve sanayi üretim endeksi değişkenleri ele alınmıştır. Bulgulara göre; Türkiye’de finansal piyasaların gelişiminin ekonomik büyümeyi ve reel sektörü büyük ölçüde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle özel sektör kredilerinin ekonomik büyümeyi ve reel sektörü uzun dönemli ve olumlu yönde etkilediği ifade edilmiştir.

Aras ve Öztürk (2011) reel ekonomiye katkıları bakımından katılım bankalarının kullandığı fonlar üzerine inceleme yapmışlar, katılım bankalarının kullandıkları fonların yıllar içinde artış göstermiş olmasına karşın; bu fonlar içinde kâr zarar ortaklığı fonlarının oranının düşük olması sebebiyle reel ekonomi üzerine tam anlamıyla beklenen etkide olamadığı görüşünü ifade etmişlerdir.

Abduh, Omar ve Duasa (2011) kriz ve makroekonomik değişkenlerin islami banka mevduatına etkisini incelemişlerdir. Çalışma ile faiz ve kâr payındaki değişimlerin, üretim seviyesinin, enflasyonun ve finansal krizin; Malezya katılım bankalarındaki toplam mevduat üzerine dinamik etkilerini analiz etmeyi amaçlamışlardır. Üretimde artışın yanı sıra, faiz ve kâr payındaki değişikliklerin mevduat üzerine önemli bir etkisinin olmadığı gösterilmiştir. Enflasyonun kısa ve uzun vadede katılım bankası mevduatları üzerinde olumsuz etki yarattığı istatistiksel olarak kanıtlanmıştır. Krizlerin katılım bankalarındaki toplam mevduatı olumlu yönde etkilediğine; 1997/1998 finansal krizi sonrası mevduat sahiplerinin İslami bankacılığın finansal krizlere karşı daha dirençli olduğu algısı nedeniyle; 2007/2008 finansal krizinde İslami bankalara mevduat girişi olduğuna işaret edilmiştir.

Cıobu ve Pârtachı (2009) banka kredilerinin Moldova Cumhuriyeti’ndeki reel sektörün sürdürülebilir gelişimi üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Kredi sisteminin ekonomik büyümeyi teşvik eden faktörlerden biri olması sebebiyle; banka kredileri aracılığıyla reel sektörün konsolidasyonu ve sürdürülebilir kalkınmasına ilişkin sorunları ve önerileri vurgulamışlardır. Bankaların ülkenin büyümesinde önemli bir araç olması ve sermayeyi gerçekten sürdürülebilir bir şekilde tahsis etmesi, kredi kurumlarının ve finansal ürünlerin çeşitlendirilmesine dikkat çekilmiştir.

Aydemir (2008) reel ekonomi ile pay senedi getirilerinin nedensellik ilişkisini incelemiştir. Reel sektörü temsilen reel gayri safi yurt içi hasıla, reel yatırım ve tüketim harcamaları ele alınmıştır. Granger nedensellik testi ve hata düzeltme modeli kullanılarak gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre; pay senedi getirileri ile GSYH ve reel tüketim harcamaları arasında iki yönlü, uzun dönemli ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ek olarak, pay senedi getirileri ile reel yatırım harcamaları arasında, tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Diğer bir ifade ile pay senedi getirisindeki değişimlerin; reel sektörü temsil eden tüketim ve yatırım harcamalarını etkilediği ve ekonomik büyümeyi desteklediği şeklindedir. Dolayısıyla pay senedi getirilerinin reel sektörün tüketim ve yatırım kararları üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

Kullandırılan krediler ve büyüme ilişkisinin incelendiği literatür taramasında:

Yücel ve Köseoğlu (2020), katılım bankalarının ekonomik büyümeye katkı sağlayıp sağlamadığını zaman serisi analizi ile incelemiştir. Bu amaç doğrultusunda gayri safi yurt içi hasıla, katılım bankaları tarafından kullandırılan fonlar, istihdam sağlanan kişi sayısı, brüt sabit sermaye oluşumu gibi değişkenler kullanılmıştır. Katılım bankalarının kullandığı fonların, büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılım bankalarının kullandığı fonlardan, ekonomik büyümeye doğru, kısa ve uzun dönemli, tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Sakızlı (2019) tarafından İngiltere'deki 1982-2017 dönemi yıllık verileri kullanılarak, banka kredi hacminin ekonomik büyüme ile olan ilişkisi incelenmiştir. Ekonomik büyümeyi temsilen GSYH kullanılırken; gerçekleştirilen VAR regresyon analizi ve Granger nedensellik analizine göre değişkenler arasında bir ilişki, bir nedenselliğin olmadığı bulunmuştur. Diğer bir ifade ile kredilerin ekonomik büyümeyi etkilemediği, tam tersi şekilde ekonomik büyümenin de kredileri etkilemediği tespit edilmiştir.

Çonkar, Canbaz ve Arifoğlu (2018), Türkiye'deki katılım bankalarının ve geleneksel bankaların kullandıkları kredilerin ekonomik büyüme ile nedensellik ilişkisini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Ekonomik büyümeyi temsilen gayri safi yurt içi hasıla ve sabit sermaye yatırımları ele alınarak; Toda-Yamamoto yaklaşımı ile Granger nedensellik analizi yapılmıştır. Bulunan sonuçlara göre; geleneksel banka kredileri ile gayri safi yurt içi hasıla arasında çift yönlü ve sabit sermaye

yatırımlarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Katılım bankalarının kullandıkları fonlar ile gayri safi yurt içi hasıla arasında nedensellik ilişkisi tespit edilememiş olup; katılım bankası fonlarının sabit sermaye yatırımlarının nedeni olduğu tespit edilmiştir. Gayrisafi yurt içi hasıla ile sabit sermaye yatırımları arasında tespit edilen çift yönlü etkileşim nedeniyle; katılım bankaları fonlarının gayri safi yurt içi hasılayı dolaylı şekilde artırabileceği ifade edilmiştir.

Kandemir, Arifoğlu ve Canbaz (2018) tarafından 2007-2015 yılları arasında, Türkiye'deki katılım bankalarının sektörel bazda kullandığı fonlar ile ekonomik büyümeyi temsilen alınan gayri safi yurt içi hasıla ve ihracat değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Toda-Yamamoto yaklaşımı ile Granger nedensellik analizi yapılmıştır. Bulgulara göre; katılım bankalarının denizcilik, gıda-meşrubat-tütün, inşaat, metal-işlenmiş maden, tekstil-tekstil ürünleri, toptan ticaret-komisyonculuk, turizm ve ziraat-balıkçılık sektörlerine kullandırılmış olduğu fonların GSYH veya ihracattan birinin nedeni olduğu gösterilmiştir. Enerji sektörüne kullandırılan fonların hem GSYH, hem de ihracatın nedeni olduğu tespit edilmiştir. Fakat finansal kuruluşlara kullandırılan fonlar ile ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi olmadığı görülmüştür. Diğer sektörlerde kullandırılan fonlar ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi bulunurken, finans sektörüne kullandırılan fonlarla bir ilişki bulunamaması; çalışmanın katılım bankalarının reel sektörü destekleyici yönünü vurguladığı şeklinde ifade edilmiştir.

Apaydın (2018) tarafından banka kredilerinin gelişimi, sektörel dağılımı ile kredilerin ekonomik büyüme üzerine etkisini ortaya koymak amacıyla; Türkiye'nin 2000-2016 dönemi baz alınarak, Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif modeli aracılığıyla analiz gerçekleştirilmiştir. Bulgulara göre tarım, sanayi ve hizmetler sektörü kredilerinin ekonomik büyümeye olumlu katkı sağladığı; inşaat sektörü kredilerinin uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki yarattığı tespit edilmiştir. Diğer yandan sanayi sektörünün, ekonomik büyümeyi en çok artıran sektör olduğu sonucu ortaya konulmuştur.

Madni (2017), düşük ve orta gelirli ülkeler genelinde İslami bankacılığın gelişimi ile ekonomik büyüme arasındaki dinamik ilişkiyi ampirik olarak araştırmıştır. Sonuçta, İslami finansın finansal sistemin genel büyüklüğüne kıyasla nispeten küçük bir paya sahip olmasına rağmen, ekonomik büyüme ile olumlu şekilde ilişkili olduğu gösterilmiştir.

Yüksel ve Adalı (2017) bireysel krediler, kobi kredileri ve ticari krediler olmak üzere farklı kredi türleri ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi bulunup bulunmadığını; 2008-2017 dönemi üç aylık verilerini ele alarak Toda Yamamoto Nedensellik Analizi aracılığıyla araştırmışlardır. Sonuç olarak; bireysel krediler ve KOBİ kredilerinin ekonomik büyüme üzerinde etkili oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Fakat ticari krediler ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Demirci (2017) tarafından yapılan Türkiye’de ölçek bazında KOBİ kredileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelendiği çalışma kapsamında: ekonomik büyümeyi temsilen sanayi üretim endeksi alınarak; mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelere kullandırılan banka kredileri ile arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bunun için 2006-2016 yılları aylık verileriyle; Johansen eşbütünleşme testi, VAR modeline ve VECM’ye dayalı Granger nedensellik analizleri gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, mikro işletme kredileri ve sanayi üretim endeksi arasında uzun dönemli pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. VAR modeline ve VECM’ye dayalı nedensellik testlerine göre de kısa ve uzun dönem nedensellik ilişkileri araştırılmıştır. Buna göre uzun dönemde ekonomik büyümeden mikro işletmelere verilen kredilere doğru; kısa dönemde ise yine ekonomik büyümeden küçük işletme kredilerine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu görülmüştür.

Tunay (2016), katılım bankacılığı ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini, 19 İslam ülkesinde gayri safi yurt içi hasıla ve gayri safi sermaye oluşumu ile katılım bankalarının aktif toplamaları, kullandırılan fonlar ve toplanan mevduat değişkenleri ile panel nedensellik testleri kullanarak analiz etmiştir. Katılım bankalarına ilişkin değişkenlerin, gayri safi yurt içi hasıla ile doğrudan ve güçlü bir nedensellik ilişkisi içinde olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Daha ziyade gayri safi yurt içi hasıladan, toplanan mevduatlara ve kullandırılan fonlara doğru nedensellik ilişkisi gözlenmiştir. Ayrıca katılım bankacılığı değişkenlerinden, gayri safi sermaye oluşumuna doğru tek yönlü nedensellik ilişkileri tespit edilmiştir.

Rabaa ve Younes (2016) katılım bankalarının performanslarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini panel veri analizi ile incelemişlerdir. Katılım bankaları performansının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini ortaya koymayı

amaçlamışlardır. Bu doğrultuda özkaynak kârlılığı, katılım bankası kârlılığı ve ekonomik büyüme arasında anlamlı pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Zirek, Celebi ve Hassan (2016), İslam İşbirliği Teşkilatı'nın 14 üye ülkesi için, 1999-2011 döneminde, Panel VAR yöntemini kullanarak; İslami bankacılık ve ekonomik büyüme bağlantısını incelemişlerdir. Analizde ekonomik büyümeyi temsilen reel GSYH büyüme oranları kullanılmıştır. Çalışmada temel olarak, ekonomik büyümenin İslami bankacılık değişkenlerinden etkilenip etkilenmediğinin saptanması amaçlanmıştır. İslami bankacılık mevduatının, varlıklarının ve kredilerinin toplam bankacılık içindeki payının artmasının ekonomik büyümede artışa yol açtığı gösterilmiştir. Sonuç olarak İslami finans ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Göçer, Mercan ve Bölükbaş (2015), Türkiye'de bankacılık sektörü kredi hacminin, istihdam ve ekonomik büyüme üzerine etkilerini incelemek amacıyla yaptıkları çalışmada, çoklu yapısal kırılmalı birim kök testi, çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi ve dinamik en küçük kareler yöntemi kullanarak 2000-2012 yılları arası için analiz gerçekleştirmişlerdir. Bulgu sonuçlarına göre; Türkiye'deki kredi hacmindeki artışın istihdam ve ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği bulunmuştur. Buna göre istihdamı artırmak ve ekonomik büyümeyi sağlamak amacıyla kredilerin bir politika aracı olarak kullanılabileceği ifade edilmiştir. Fakat kredi hacmindeki genişlemelerin enflasyon ve cari açıkla da bağlantılı olması sebebiyle; enflasyon ve cari açığı artırmadan, istihdam ve ekonomik büyümeyi sağlayabilmek için seçici kredi uygulamalarıyla, yatırım ve ihracat ağırlıklı kredilere öncelik verilmesinin uygun bir politika aracı olabileceği vurgulanmıştır.

Ceylan ve Durkaya (2010), geleneksel banka kredileri ile ekonomik büyüme arasındaki bağlantıyı ortaya koymak için, 1998-2008 dönemi üç aylık verilerini kullanarak; Granger nedensellik testi ve hata düzeltme modeli aracılığıyla analiz gerçekleştirmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, ekonomik büyümeden banka kredilerine doğru tek yönlü nedensel bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Talep yanlı yaklaşımı destekleyen sonuçlara göre; Türkiye ekonomisi için ekonomik büyümenin kredi büyümesini, diğer bir ifadeyle finansal gelişimi desteklediği gösterilmiştir. Bunun nedeni olarak da; ekonomik büyümeyle beraber tasarrufların artışı, paralelinde faiz oranlarının düşerek borçlanma maliyetlerini azaltması ve nihai olarak fon kullanımını teşvik eden bir ekonomik ortam oluşması şeklinde açıklanmıştır.

3.2 Katılım Bankalarının Kullandıkları Fonlarının Reel Ekonomi Üzerindeki Etkisine Yönelik Bölgesel Bazda Ampirik Uygulama

Tezin amacı, katılım bankalarının kullandıkları fonlarının reel ekonomi üzerindeki etkilerini Türkiye geneli için ve bölgesel bazda incelemektir. Bu bölümde, ilk olarak bölgesel düzeyde katılım bankalarının kullandıkları fonlar ile Gayri Safi Yurt içi Hasıla, ihracat ve ithalat üzerindeki etkisi panel veri yöntemi ile analiz edilecektir. Daha sonra ise Türkiye geneli için katılım bankalarının kullandıkları fonlar ile sanayi üretim endeksi, reel sektör güven endeksi, ihracat ve ithalat üzerindeki etkileri doğrusal olmayan Hansen Seo eşbütünleşme testi ve eşik değişkenli VECM (TVECM) modeli ile incelenecektir. Bu kapsamda, ilk olarak analizde kullanılan değişkenler hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra, analizlerde kullanılan yöntemlerden bahsedilecektir. Son olarak, elde edilen ampirik bulgulara yer verilecektir.

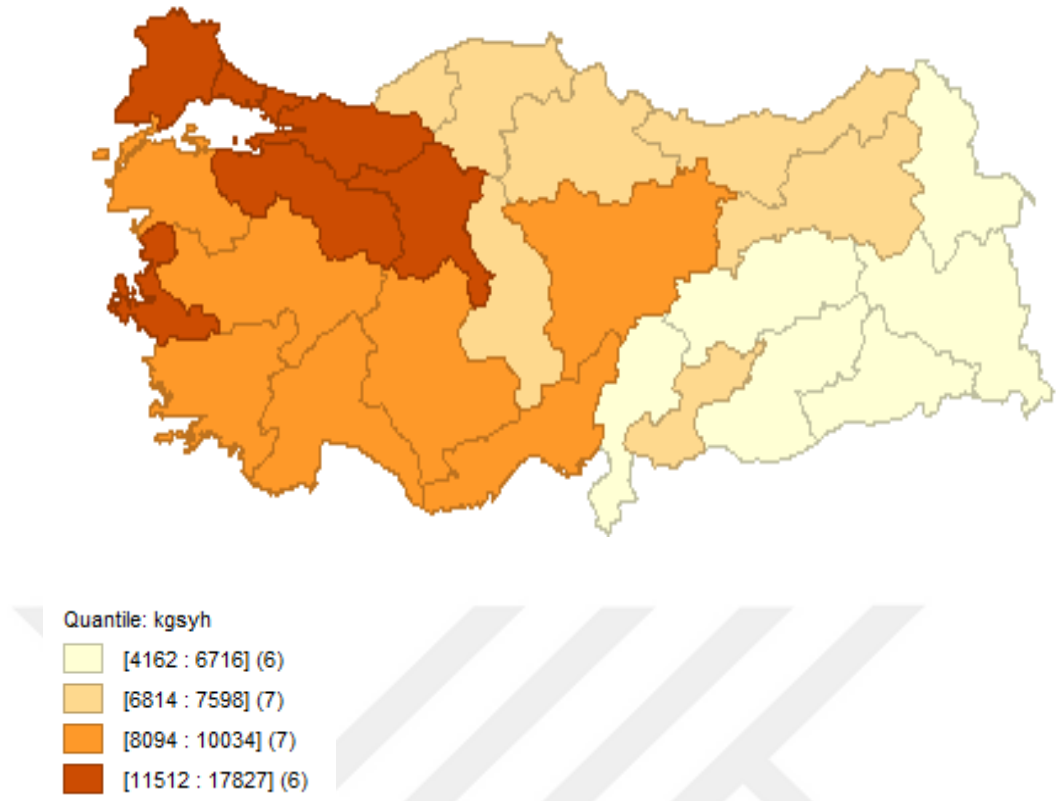
3.2.1 Veri Seti

Tezde 2008-2018 dönemi için katılım bankalarının kullandıkları fonların reel ekonomi üzerindeki etkilerini analiz edebilmek amacıyla NUTS2 bölge sınıflandırması çerçevesinde 26 bölge için katılım bankaları toplam nakdi krediler (TNKRD) ile Gayri Safi Yurt içi Hasıla (GSYH), ihracat (IHR), ithalat (ITH) değişkenleri dikkate alınmıştır. Değişkenlere yönelik bilgiler Tablo 3.1’de açıklanmaktadır:

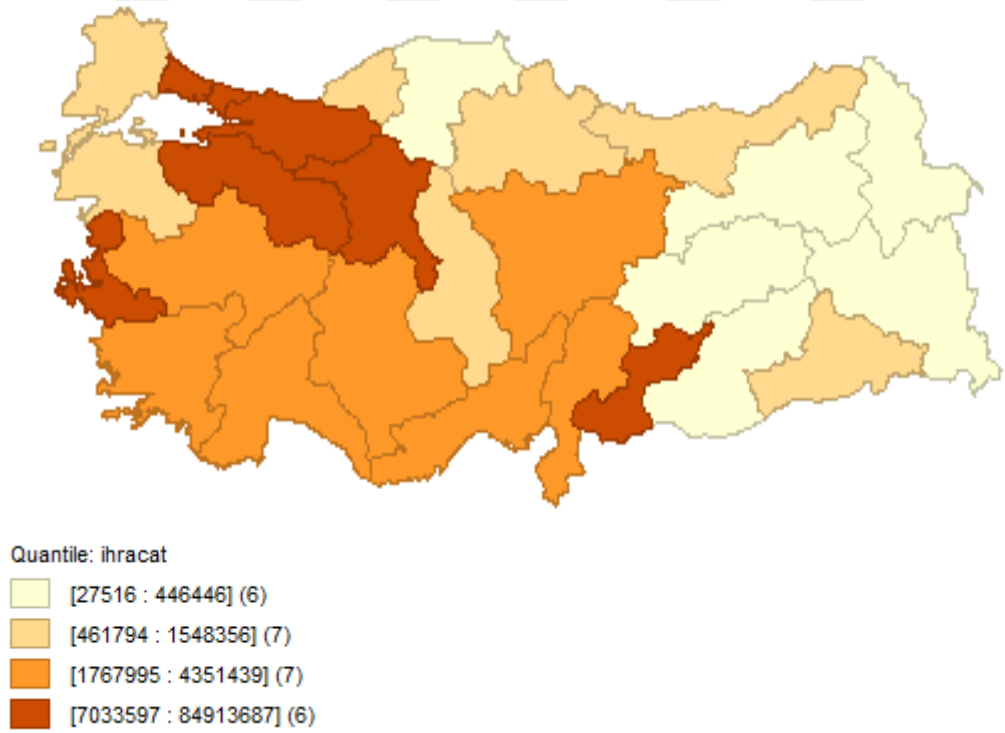
Tablo 3.1 Değişkenlere Yönelik Bilgiler

Değişkenler	Açıklamaları	Cinsi	Kaynak
TNKRD	Bölgesel Katılım Bankaları Toplam Nakdi Krediler	TL	Türkiye Katılım Bankaları Birliği
GSYH	Bölgesel Gayri Safi Yurt içi Hasıla (2009 Bazlı)	TL	Türkiye İstatistik Kurumu
IHR	Bölgesel İhracat	TL	Türkiye İstatistik Kurumu
ITH	Bölgesel İthalat	TL	Türkiye İstatistik Kurumu

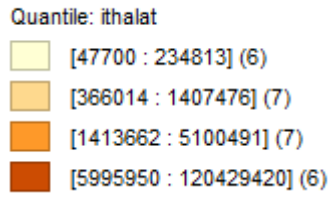
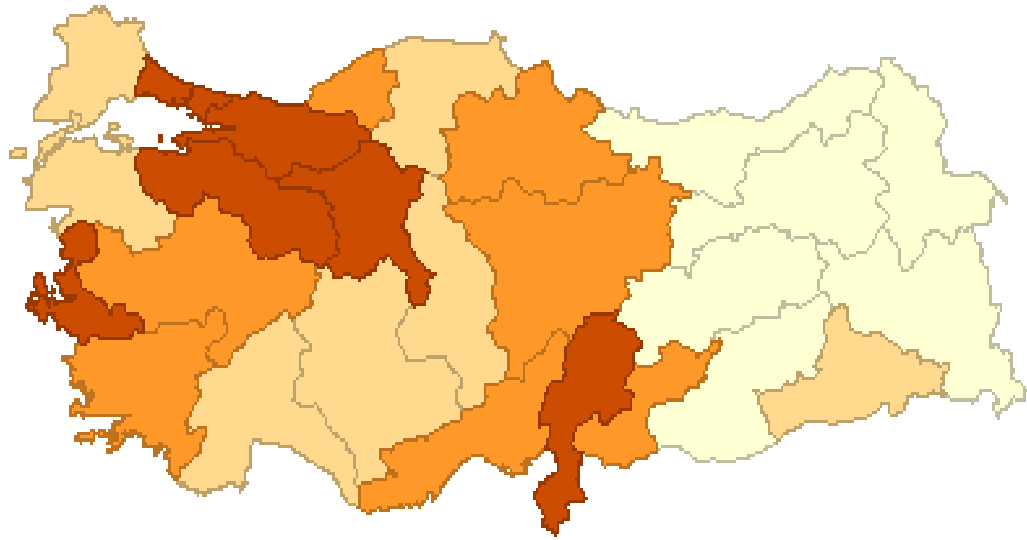
Şekil 3.1 Şekil 3.2 Şekil 3.3 ve Şekil 3.4’te 2018 yılı için, NUTS2 bölge sınıflandırması kapsamında kişi başına düşen GSYH, ithalat, ihracat ve katılım bankalarının kullandıkları toplam kredilerin Türkiye haritasında gösterimi yer almaktadır.

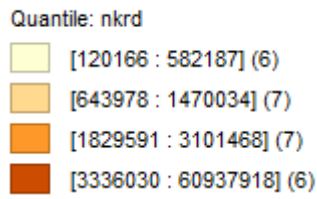
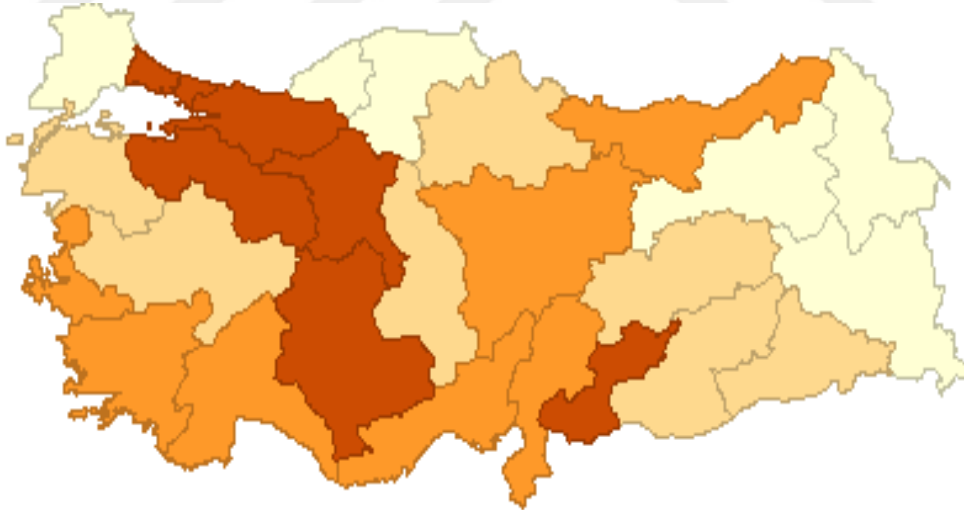
Şekil 3.1 Bölgelere Göre GSYH

Şekil 3.2 Bölgere Göre İhracat

Şekil 3.3 Bölgelere Göre İthalat

Şekil 3.4 Bölgelere Göre Katılım Bankalarının Kullandıkları Toplam Fonlar

Tablo 3.2’de analizde dikkate alınan değişkenlere yönelik özet istatistikler verilmiştir.

Tablo 3.2 Değişkenlere Yönelik Özet İstatistikler

	TNKR	GSYH	ITHALAT	IHRACAT
Ortalama	2303772	73890083	17626683	13429678
Medyan	674840.5	40295889	2549898.	3197985.
Maksimum	60937918	970000000	583000000	411000000
Minimum	5475.000	5992175.	20119.37	47351.37
Standart Sapma	6798529	122000000	61384811	39703278
Çarpıklık	5.975894	4.913701	6.219810	6.424373
Basıklık	41.88896	30.94810	46.26895	51.87791
Jarque-Bera	19724.43	10458.95	24154.44	30436.84
Gözlem Sayısı	286	286	286	286

Analizde tüm değişkenler logaritması alınarak modellere dahil edilmiştir.

3.2.2 Yöntem

Tezde katılım bankalarının kullandıkları fonların reel ekonomi üzerindeki etkileri hem Türkiye genelinde, hem de bölgesel bazda incelenmiştir. Bu kapsamda ilk olarak katılım bankalarının kullandıkları fonlar ile reel ekonomi arasındaki, kısa ve uzun dönemli ilişkiyi ortaya koyabilmek amacıyla; panel eşbütünleşme ve havuzlanmış ortalama grup tahmincisi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu bölümde panel eşbütünleşme analizinden, havuzlanmış ortalama grup tahmincisinden bahsedilecektir.

3.2.2.1 Havuzlanmış Ortalama Grup ve Ortalama Grup

Tahmincileri

Düzey değerinde durağan olmayan, aynı dereceden bütünleşik değişkenlerin doğrusal kombinasyonunun durağan olması durumunda değişkenler arasında uzun dönemli eş bütünleşme ilişkisi mevcuttur. Westerlund (2007), yatay kesit bağımlılığının varlığı durumunda değişkenler arasındaki eş bütünleşme ilişkisinin varlığını test etmek amacıyla hata düzeltme modeline dayanan, dört panel eş bütünleşme testi ileri sürmüştür. Söz konusu testler, her bir kesit birimin kendine özgü hata düzeltmesi olup olmadığına göre eş bütünleşme ilişkisini incelemektedir. Bu testler, hata düzeltme modelinde kısa ve uzun dönem parametrelerinin heterojen olmasına imkân sağlamaktadır.

Panel eş bütünleşme testi ile değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin tespit edilmesinin ardından, söz konusu değişkenler arasında kısa ve uzun dönem katsayılarının tahmin edilmesi gerekmektedir. Pesaran, Shin ve Smith (1999)

tarafından önerilen Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisi (PMGE) ve Pesaran ve Smith (1995) tarafından önerilen Ortalama Grup Tahmincisi (MGE) kullanılarak, kısa ve uzun dönem katsayılar tahmin edilebilmektedir.

Ortalama Grup Tahmincisi, her bir kesit birime yönelik olarak gerçekleştirilen otoregresif dağıtılmış gecikme modellerinden elde edilen uzun dönem parametrelerin ortalamasını alarak uzun dönem katsayısını hesaplamaktadır. Bu yöntem, uzun dönem katsayılarının kesit birimler açısından değerlendirilmesine imkân sağlamaktadır.

Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisi, parametrelerin kesit birimlere göre değişmesine imkân sağlayan ortalama grup tahmincisi ile eğim parametresinin sabit, sabit parametresinin ise değişimine imkân sağlayan sabit etkiler tahmincisinin birleşiminden oluşmaktadır. Bu nedenle söz konusu yöntem, uzun dönem katsayılarının sabit, kısa dönem katsayıları ve hata varyansının ise kesit birimler açısından değerlendirilmesine imkân sağlamaktadır.

3.2.2.2 Mekânsal Panel Veri

Mekânsal veri analizinin temeli W. Tobler (1979)'e dayanmaktadır. Tobler: “Her şey diğer her şeyle ilişkilidir, fakat yakın şeyler uzak şeylerden daha fazla ilişkilidir” demiştir (Tobler, 1979, s. 379). Bu analiz, coğrafi verilere dayalı bir şekilde gerçekleşmektedir (Lesage ve Pace, 2009, s. 17).

Mekânsal analizlerde bölgeler arasındaki mekânsal heterojenlik ve mekânsal bağımlılık kavramları önem kazanmaktadır. Lokasyonlar ile tanımlanan gözlemler söz konusu heterojenliği veya bağımlılığın kaynağını oluşturmaktadır (Florax ve Vlist, 2003, s. 227; Anselin, 1988, s. 11). Mekânsal otokorelasyon olarak da adlandırılan mekânsal bağımlılık, uzayın herhangi bir lokasyonunda ortaya çıkan bir şeyin diğer lokasyonlarda ortaya çıkan şeyle fonksiyonel olarak ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, mekânsal lokasyonda yer alan bir değişkenin aldığı değer, içsel değişkenlerin yanı sıra söz konusu değişkenin komşu lokasyonlarda sahip olduğu değere de bağlı olduğunu ifade etmektedir (Frexedas ve Vaya, 2005, s. 154).

Gözlemler arasında mekânsal bağımlılık olduğunda, model hata teriminde mekânsal otoregresif süreci veya mekânsal gecikmeli bağımlı değişkeni içerebilir. İlk model mekânsal hata modeli (SEM), ikinci model ise mekânsal gecikme modeli (SAR) olarak adlandırılmaktadır (Elhorst, 2003, s. 245).

Sabit etkili mekânsal hata modeli (SEM) ve mekânsal gecikme modeli (SAR) denklem 1 ve denklem 2’de gösterilmektedir:

$$(3.1) Y_{it} = \alpha_i + X_{it}\beta + \phi_{it}, \phi_{it} = \delta W\phi_{it} + \varepsilon_{it}, E(\varepsilon_{it}) = 0, E(\varepsilon_{it}\varepsilon_{it}') = \sigma^2 I_N$$

$$(3.2) Y_{it} = \alpha_i + \delta WY_{it} + X_{it}\beta + \varepsilon_{it}, E(\varepsilon_{it}) = 0, E(\varepsilon_{it}\varepsilon_{it}') = \sigma^2 I_N$$

Rassal etkili mekânsal hata modeli ve mekânsal gecikme modeli ise denklem 3 ve denklem 4’te gösterildiği gibidir:

$$(3.3) Y_{it} = X_{it}\beta + \mu + \phi_{it}, \phi_{it} = \delta W\phi_{it} + \varepsilon_{it}, E(\varepsilon_{it}) = 0, E(\varepsilon_{it}\varepsilon_{it}') = \sigma^2 I_N$$

$$(3.4) Y_{it} = \delta WY_{it} + X_{it}\beta + \mu + \varepsilon_{it}, E(\varepsilon_{it}) = 0, E(\varepsilon_{it}\varepsilon_{it}') = \sigma^2 I_N$$

Mekânsal hata modeli için hata teriminin sahip olduğu yapısal özellikler değişiklik göstermekte; buna karşın mekânsal gecikme modeli için modele dahil edilen açıklayıcı değişken sayısı yükselmektedir. δ terimi mekânsal hata modeli için mekânsal otokorelasyon parametresini ifade ederken, mekânsal gecikme modeli için mekânsal otoregresif parametresini ifade etmektedir (Elhorst, 2003, s. 249).

3.2.3 Ampirik Bulgular

Bu bölümde ilk olarak değişkenlere ilişkin panel birim kök test sonuçlarına yer verilecek; ardından da panel eşbütünleşme, kısa ve uzun dönem denklemleri ve mekânsal panel regresyon model tahmininden elde edilen bulgular tartışılacaktır.

3.2.3.1 Kısa ve Uzun Dönem Modellerinin Tahmini

Panel birim kök testleri birinci ve ikinci nesil şeklinde iki grup altında incelenmektedir. İki grup arasındaki farklılık, değişkenin yatay kesit bağımlılığı içermesinden kaynaklanmaktadır. Buna göre, eğer değişken yatay kesit bağımlılığı içermiyorsa birinci nesil birim kök testleri kullanılmaktadır. Değişkenin yatay kesit bağımlılığı içermesi durumunda ise ikinci nesil panel birim kök testlerinin uygulanması gerekmektedir.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında, ilk olarak değişkenlere ilişkin yatay kesit bağımlılığı incelenmiştir. Değişkenlere ilişkin yatay kesit bağımlılığı test sonuçları Tablo 3.3’te gösterilmektedir.

Tablo 3.3 Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

	LTNKRD	LGSYH	LIHRACAT	LITHALAT
Breusch-Pagan LM	3161.967***	3562.192***	2854.649***	3076.116***
Pesaran CD LM1	110.2552***	125.9533***	98.20118***	106.8879***
Pesaran CD LM2	108.9552***	124.6533***	96.90118***	105.5879***
Pesaran CD	56.12475***	59.68404***	50.69703***	55.36819***

Not: *** %1 önem seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Değişkenlere ilişkin yatay kesit bağımlılığı test sonuçları incelendiğinde, LTNKRD, LGSYH, LIHRACAT, LITHALAT değişkenleri için, yatay kesit bağımlılığı olmadığını ifade eden sıfır hipotezinin %1 önem seviyesinde reddedildiği, dolayısıyla değişkenlerin yatay kesit bağımlılığı içerdiği ifade edilebilir.

Değişkenlerin yatay kesit bağımlılığı içermesi nedeniyle, söz konusu değişkenlerin durağanlıkları, ikinci nesil birim kök testi olan Pesaran panel birim kök testi ile incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 3.4'te gösterilmektedir.

Tablo 3.4 Pesaran CADF Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Sabit Terimli	Sabit Terim ve Trendli
LTNKRD	-1.550(1)	-2.243(0)***
Δ LTNKRD	-3.355(1)***	-2.916(1)**
LGSYH	-1.999(1)	-2.267(1)
Δ LGSYH	-2.596(1)***	-3.237(1)***
LITHALAT	-2.182(1)**	-1.873(1)
Δ LITHALAT	-3.517(0)***	-3.642(0)***
LIHRACAT	-2.649(1)***	-2.432(1)
Δ LIHRACAT	-2.358(1)**	-3.280(1)**
Kritik Değerler	%10 -2.070 %5 -2.170 %1 -2.340	%10 -2.590 %5 -2.690 %1 -2.880

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyelerinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Pesaran'ın CADF birim kök test sonuçları incelendiğinde, sabit terimli ve sabit terim ve trendli birim kök testlerine göre, analiz kapsamında kullanılan tüm değişkenlerin düzey değerlerinde durağan olmadıkları; bununla birlikte birinci farkları alındığında durağan hale geldikleri ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle, tüm değişkenler I(1) düzeyinde bütünleşiktir. Değişkenlerin I(1) düzeyinde bütünleşik olmalarından dolayı, değişkenler arasındaki uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin varlığını test etmek amacıyla yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Westerlund Eşbütünleşme testi uygulanmıştır.

Tablo 3.5 Westerlund Eşbütünleşme Test Sonuçları

LTN KRD	LGSYH		LIHRACAT		LITHALAT	
	Test İstatistiği	Z- değeri	Test İstatistiği	Z-değeri	Test İstatistiği	Z-değeri
Gt	-9.798***	-47.249	-5.768***	-21.663	-7.554***	-33.005
Ga	-66.214***	-41.637	-16.967***	-3.886	-14.378**	-1.901
Pt	-25.236***	-16.845	-14.463***	-4.298	-14.66***	-4.527
Pa	-71.827***	-53.671	-15.219***	-5.348	-13.39***	-3.787

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyelerinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3.5'te yer alan Westerlund eşbütünleşme test sonuçları incelendiğinde, tüm durumlar için yatay kesit bağımlılığı altında eşbütünleşmenin olmadığını ifade sıfır hipotezi %1 önem seviyesinde reddedilmektedir. Diğer bir ifadeyle, katılım bankalarının kullandıkları toplam fonlar (LTNKRD) ile GSYH, ihracat ve ithalat arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin olduğu görülmektedir.

Katılım bankalarının kullandıkları fonlar ile GSYH, ihracat ve ithalat arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin tespit edilmesinin ardından, söz konusu değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli katsayılar tahmin edilmiştir. Katılım bankalarının kullandıkları fonların GSYH, ihracat ve ithalat üzerindeki uzun dönemli etkilerini incelemek amacıyla oluşturulan modeller aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$\text{Model 1} \quad LGSYH_{it} = \beta_{0i} + \beta_{1i}LTNKR D_{it} + \varepsilon_{it}$$

$$\text{Model 2} \quad LIHRACAT_{it} = \beta_{0i} + \beta_{1i}LTNKR D_{it} + \varepsilon_{it}$$

$$\text{Model 3} \quad LITHALAT_{it} = \beta_{0i} + \beta_{1i}LTNKR D_{it} + \varepsilon_{it}$$

Katılım bankalarının kullandıkları fonların GSYH, ihracat ve ithalat üzerindeki kısa dönemli etkilerini incelemek amacıyla oluşturulan hata düzeltme modelleri ise aşağıdaki gibidir. Modellerde EC, hata düzeltme katsayısı olarak adlandırılmaktadır ve uzun dönem modelinden elde edilen hata teriminin bir dönem gecikmeli değerinin modele eklenmesi ile elde edilmektedir. Bu katsayının -1'den küçük ve istatistiki olarak anlamlı olması, dengeden meydana gelen sapmaların bir dönem sonra ne kadarının düzeltildiğini ve sistemin ne kadar süre sonra yeniden dengeye geldiğini göstermektedir.

$$\text{Model 1} \quad \Delta LGSYH_{it} = \alpha_{0i} + \alpha_{1i}\Delta LTNKR D_{it} + \alpha_{2i}EC_{t-1} + \varepsilon_{it}$$

$$\text{Model 2} \quad \Delta LIHRACAT_{it} = \alpha_{0i} + \alpha_{1i}\Delta LTNKR D_{it} + \alpha_{2i}EC_{t-1} + \varepsilon_{it}$$

$$\text{Model 3} \quad \Delta LITHALAT_{it} = \alpha_{0i} + \alpha_{1i}\Delta LTNKR D_{it} + \alpha_{2i}EC_{t-1} + \varepsilon_{it}$$

Tezde uzun ve kısa dönem parametrelerin tahmininde Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisi (PMG) ve Ortalama Grup Tahmincisi (MG) yöntemlerinden yararlanılmıştır. Tablo 3.6'da Model 1, Model 2 ve Model 3 için uzun ve kısa dönem katsayılarına yönelik PMG ve MG model tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.6 Model 1, Model 2 ve Model 3 İçin PMG ve MG Tahmin Sonuçları

	MODEL 1		MODEL 2		MODEL 3	
Uzun Dönem Katsayıları						
	PMG	MG	PMG	MG	PMG	MG
LTNKRD	0.69254*** (0.017703)	0.660148** * (0.036094)	1.098161** * (0.049022)	0.592989** (0.31131)	0.949901 *** (0.02135)	1.713393** * (0.753444 9
Kısa Dönem Katsayıları						
	PMG	MG	PMG	MG	PMG	MG
EC	-0.28379*** (0.031826)	-0.37104*** (0.034316)	-0.2860*** (0.055529)	-0.39873*** (0.076036)	- 0.54875** * (0.06547 6)	-0.67552** (0.074015)
LTNKRD	-0.02001 (0.029076)	-0.04104* (0.022777)	0.024917** * (0.13115)	-0.01692 (0.108482)	0.030459 (0.08599 7)	-0.05317 (0.098251)
C	2.402396** (0.254315)	3.112507** * (0.262304)	0.151591** * (0.060173)	1.095249 (0.740773)	1.093284 *** (0.19014 7)	1.748142** * (0.683485)
Hausman Testi	1.06		2.70		1.03	

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyelerinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3.6’da yer alan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir. Bağımlı değişkenin GSYH olduğu Model 1 için uygulanan Hausman test sonucuna göre, Havuzlanmış Ortalama Grup tahmincisinin (PMG) geçerli olduğunu ifade eden sıfır hipotezinin reddedilemediği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, PMG model tahmin sonuçları geçerlidir. Buna göre, uzun dönemde katılım bankaları kullandırdıkları fonlarda (ltnkrd) meydana gelen %1’lik artış karşısında GSYH %0.69 oranında artmaktadır. Kısa dönemde ise katılım banka fonlarının GSYH üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Hata düzeltme katsayısı ise beklentilere uygun şekilde negatif, birden küçük ve anlamlıdır. Denge değerinden meydana gelen sapmaların bir dönem sonra %28’i düzeltilmektedir ve sistem yaklaşık üç dönem sonra (üç çeyrek) yeniden dengeye gelmektedir.

Bağımlı değişkenin ihracat olarak alındığı Model 2 için uygulanan Hausman test sonucuna göre, sıfır hipotezinin reddedilemediği ve PMG tahmin sonuçlarının geçerli olduğu görülmektedir. Elde edilen sonuçlara göre, hem uzun dönemde hem de kısa dönemde katılım bankaları fonları (LTNKRD) ihracat üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Buna göre, uzun dönemde katılım bankalarının kullandıkları fonlarda meydana gelen %1’lik artış karşısında ihracat %1.09 oranında; kısa dönemde ise %0.02 oranında artmaktadır. Hata düzeltme katsayısına göre, dengeden meydana gelen sapmaların bir dönem sonra %28’i düzeltilmekte ve sistem yaklaşık 3 dönem sonra yeniden dengeye gelmektedir.

Son olarak ithalatın bağımlı değişken olduğu Model 3 için de PMG tahmin sonuçlarının geçerli olduğu ifade edilebilir. Buna göre, sadece uzun dönemde katılım bankalarının kullandıkları fonlardaki artış ithalatı artırırken, kısa dönemde ithalat üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Katılım banka fonlarında meydana gelen %1’lik artış ithalatı %0.94 oranında arttırmaktadır. Hata düzeltme katsayısı dikkate alındığında, dengeden meydana gelen sapmaların bir dönem sonra %54’ünün düzeltildiği ve sistemin yaklaşık 2 dönem (2 çeyrek) sonra yeniden dengeye geldiği ifade edilebilir.

Tablo 3.7’de NUTS 2 bölge sınıflandırması kapsamında bulunan 26 bölge için Model 1’e yönelik kısa ve uzun dönem katsayı tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.7 Model 1 İçin Bölgesel Bazda Kısa ve Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

	Hata Düzeltilme	Kısa Dönem Katsayı Tahminleri	Uzun Dönem Katsayı Tahminleri
TR10	-0.3225* (0.2004)	-0.1692 (0.2430)	0.8544*** (0.0547)
TR21	-0.1482** (0.0602)	-0.03995 (0.0539)	0.5131 (0.4251)
TR22	-0.1183** (0.0967)	-0.0028 (0.0734)	0.4931** (0.2086)
TR31	-0.1664* (0.0938)	-0.0718 (0.0899)	0.8671** (0.3786)
TR32	-0.4530*** (0.1427)	-0.0145 (0.0918)	0.5938*** (0.0485)

TR33	-0.3027*** (0.0877)	-0.0325 (0.0777)	0.6931*** (0.1251)
TR41	-0.5440*** (0.1429)	-0.2579* (0.1583)	0.7517*** (0.0793)
TR42	-0.2229* (0.1253)	-0.3742** (0.1918)	1.007*** (0.1171)
TR51	-0.2041* (0.1304)	-0.1788 (0.1165)	0.5911*** (0.1227)
TR52	-0.6254*** (0.1421)	-0.2044 (0.1347)	0.7109*** (0.0443)
TR61	-0.3164** (0.1393)	-0.0896 (0.1264)	0.7466*** (0.2029)
TR62	-0.4953*** (0.1143)	-0.0071 (0.1034)	0.7212*** (0.0671)
TR63	-0.4434*** (0.1426)	0.1314 (0.1091)	0.6374*** (0.1009)
TR71	-0.2519** (0.1162)	0.2375** (0.1210)	0.5339*** (0.1186)
TR72	-0.0923 (0.3004)	0.3340** (0.1735)	0.6015*** (0.0516)
TR81	-0.3714*** (0.0763)	-0.1289** (0.0519)	0.8284*** (0.1014)
TR82	-0.2830*** (0.0348)	0.0630*** (0.0138)	0.5639*** (0.0446)
TR83	-0.3551*** (0.0854)	0.0382 (0.0782)	0.6818*** (0.1395)
TR90	-0.5112*** (0.1329)	-0.0541 (0.0915)	0.6919*** (0.0721)
TRA1	-0.1201** (0.0611)	0.0979** (0.0500)	0.5168* (0.2980)
TRA2	0.0297 (0.0457)	0.0147 (0.0567)	0.1979 (0.2355)

TRB1	-0.1678* (0.1010)	0.0233 (0.0748)	0.5841*** (0.1699)
TRB2	-0.2196** (0.0994)	0.0784 (0.0739)	0.4736*** (0.1258)
TRC1	-0.3905*** (0.1354)	-0.0269 (0.1639)	0.8047*** (0.0908)
TRC2	-0.1929*** (0.0665)	0.0754 (0.0608)	1.0616** (0.5611)
TRC3	-0.0886 (0.0389)	0.0389 (0.0672)	0.4415*** (0.1039)

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyelerinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3.7’de yer alan sonuçlar incelendiğinde, kısa dönemde katılım bankalarının kullandırdıkları fonlar TR41, TR42 ve TR81 bölgelerinde GSYH’yı azaltıcı yönde etki yaparken, TR71, TR72, TR82 ve TRA1 bölgelerinde GSYH’yı arttırıcı yönde etkilemektedir. Diğer bölgeler için, katılım bankalarının kullandırdıkları fonlar kısa dönemde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Buna karşın; uzun dönemde TR21 ve TRA2 hariç, tüm bölgeler için katılım bankalarının kullandırdıkları fonlar GSYH’yı arttırmaktadır. Fonlardaki artış karşısında GSYH’da en yüksek artış sağlanan bölgeler TR42, TR31, TR10, TR81 ve TRC2’dir. Fonlardaki artış karşısında GSYH’da en az artış sağlanan bölgeler ise TRC3, TRB2, TR51, TR71 ve TR22’dir.

Tablo 3.8’de NUTS 2 bölge sınıflandırması kapsamında bulunan 26 bölge için Model 2’ye yönelik kısa ve uzun dönem katsayı tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.8 Model 2 İçin Bölgesel Bazda Kısa ve Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

	Hata Düzeltme	Kısa Dönem Katsayı Tahminleri	Uzun Dönem Katsayı Tahminleri
TR10	-0.9254*** (0.1947)	0.0654 (0.2782)	0.3390*** (0.0774)
TR21	-0.6209*** (0.1512)	-0.3933 (0.1175)***	0.1103 (0.1461)
TR22	-0.7011*** (0.1670)	0.1806*** (0.0925)	0.3698** (0.1510)
TR31	-1.0947*** (0.1646)	-0.0127 (0.0786)	0.3413*** (0.0578)
TR32	-0.8265*** (0.2158)	-0.1812 (0.2033)	0.1832*** (0.0547)
TR33	-0.5091** (0.2468)	1.1553** (0.5885)	0.4121 (0.5472)
TR41	-0.2880 (0.2289)	-0.0259 (0.4723)	0.0218 (0.1326)
TR42	-0.9195*** (0.2963)	-0.4009 (0.5981)	0.2799 (0.2522)
TR51	-0.2727 (0.2356)	0.2296 (0.2719)	0.2054 (0.1536)
TR52	-0.6000* (0.3321)	0.0795 (0.3772)	0.4317*** (0.1068)
TR61	-0.7675** (0.3971)	-0.1095 (0.2019)	0.3754** (0.1483)
TR62	-0.5722** (0.2609)	0.1825 (0.2449)	0.2598** (0.1301)
TR63	-0.7966*** (0.3018)	0.0300 (0.2386)	0.2968** (0.1425)
TR71	-0.6830*** (0.2590)	0.4800** (0.2134)	0.2888* (0.1635)

TR72	-0.6375** (0.3140)	0.3024 (0.3407)	0.2958** (0.1240)
TR81	-0.8030** (0.3280)	-0.3505 (0.2218)	0.0579 (0.1705)
TR82	-0.5185** (0.2190)	-0.3743* (0.2216)	0.9025 (0.8914)
TR83	-1.1806*** (0.3778)	-0.8772** (0.4529)	0.2921 (0.2304)
TR90	-0.1729 (0.2920)	0.1610 (0.3196)	-0.0335 (0.1286)
TRA1	-0.7012** (0.3531)	0.6368 (0.4033)	0.0403 (0.2340)
TRA2	-0.0382 (0.2563)	0.1105 (0.2219)	0.0060 (0.1078)
TRB1	-1.0460*** (0.3005)	-0.4344 (0.2943)	0.3410*** (0.1139)
TRB2	-0.5370*** (0.1851)	2.3177*** (0.6030)	0.0785 (0.6006)
TRC1	-0.2741 (0.2697)	0.1964 (0.3948)	0.4586*** (0.1460)
TRC2	-0.6611** (0.2994)	0.2489 (0.2313)	0.4075 (0.2742)
TRC3	-0.0079 (0.2977)	0.1588 (0.2160)	-0.7133 (1.1978)

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyelerinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3.8’de yer alan sonuçlar değerlendirildiğinde, kısa dönemde katılım bankalarının kullandıkları fonlar TR21, TR82, TR83 bölgelerinde ihracatı azaltıcı yönde; TR22, TR33, TR71 ve TRB2 bölgelerinde ihracatı artırıcı yönde etki yaratmaktadır. Diğer bölgeler için, katılım bankalarının kullandıkları fonlar kısa dönemde ihracat üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Uzun dönemde ise, fonlardaki artış karşısında ihracatta en yüksek artış sağlanan bölgeler TR52, TR61 ve TRC1 iken; fonlardaki artış karşısında ihracatta en az artış sağlanan bölgeler ise TR32, TR62 ve TR71’dir.

Tablo 3.9’da NUTS 2 bölge sınıflandırması kapsamında bulunan 26 bölge için Model 3’e yönelik kısa ve uzun dönem katsayı tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.9 Model 3 İçin Bölgesel Bazda Kısa ve Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

	Hata Düzeltme	Kısa Dönem Katsayı Tahminleri	Uzun Dönem Katsayı Tahminleri
TR10	-0.9872*** (0.3182)	-0.0092 (0.4984)	0.2385** (0.1210)
TR21	-1.2738*** (0.1709)	-0.4762*** (0.1207)	0.1291 (0.0849)
TR22	-0.7903*** (0.2646)	0.0485 (0.2356)	0.2215 (0.1819)
TR31	-0.9918*** (0.3105)	0.0626 (0.1617)	0.2510** (0.1159)
TR32	-0.7420*** (0.2924)	-0.1891 (0.3237)	0.1011 (0.1078)
TR33	-0.2772 (0.3372)	1.4499 (1.0397)	0.9603 (0.7468)
TR41	-0.4608 (0.3032)	0.1849 (0.5583)	-0.0598 (0.1932)
TR42	-0.8546*** (0.3260)	-0.5457 (0.6164)	0.4516* (0.2518)
TR51	-0.8772*** (0.3138)	0.1757 (0.2669)	0.2337*** (0.0825)
TR52	-0.3140 (0.2982)	0.7720 (0.5215)	0.2022 (0.4310)
TR61	-0.9843*** (0.2425)	-0.8446*** (0.3263)	0.2935 (0.1968)
TR62	-0.4747** (0.2398)	0.7386* (0.3971)	0.3917 (0.5677)
TR63	-0.6286** (0.2911)	0.1951 (0.3669)	0.1978 (0.2635)

TR71	-1.2161*** (0.3008)	-0.2617 (0.3579)	0.3974*** (0.1399)
TR72	-0.8799*** (0.3070)	0.9278** (0.3726)	0.0997* (0.0553)
TR81	-0.6929*** (0.1904)	0.0967 (0.1664)	0.1746 (0.4450)
TR82	-0.1539 (0.1132)	-0.4331*** (0.1262)	1.8369*** (0.5656)
TR83	-1.0479*** (0.2982)	-0.4102 (0.4448)	0.2951 (0.2598)
TR90	-0.4186* (0.2393)	0.0289 (0.5051)	-0.2414 (0.1500)
TRA1	-0.9268*** (0.3373)	0.5919* (0.3409)	0.0051 (0.3355)
TRA2	-0.8579*** (0.3031)	-0.0552 (0.2370)	0.3193*** (0.0921)
TRB1	-1.1104*** (0.2474)	0.9900*** (0.3220)	0.3625*** (0.1134)
TRB2	-0.7544*** (0.2519)	-0.1094 (0.6726)	0.8611*** (0.3246)
TRC1	-0.2302 (0.3055)	0.9136* (0.5566)	0.5238 (0.3517)
TRC2	-0.6718*** (0.2609)	0.5108** (0.2188)	0.1628 (0.1979)
TRC3	-0.7040** (0.3159)	0.1118 (0.3185)	0.4698*** (0.1344)

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyelerinde anlamlılığı ifade etmektedir.

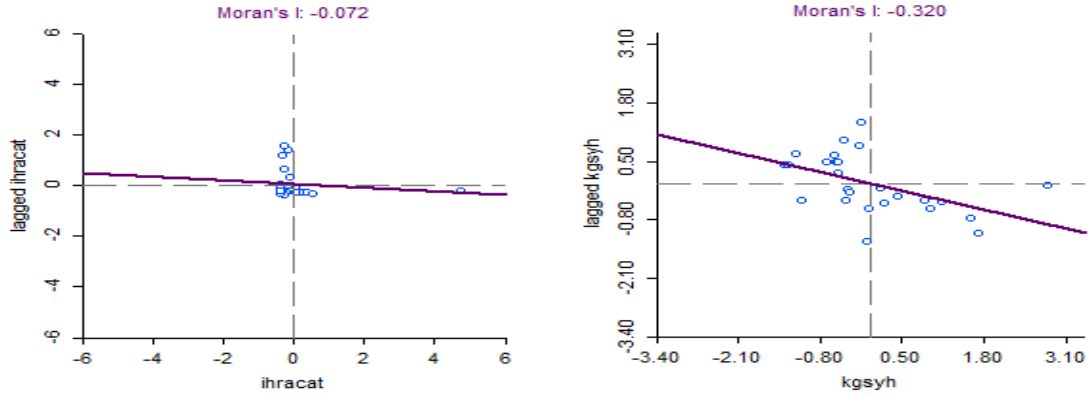
Tablo 3.9’da yer alan sonuçlar değerlendirildiğinde, kısa dönemde katılım bankalarının kullandıkları fonlar TR21, TR61 ve TR82 bölgelerinde ithalatı azaltıcı yönde; TR62, TR72, TRA1, TRB1, TRC1 ve TRC2 bölgelerinde ise ithalatı arttırıcı yönde etki yaratmaktadır. Diğer bölgeler için, katılım bankalarının kullandıkları fonlar kısa dönemde ithalat üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Uzun dönemde ise, fonlardaki artış karşısında ithalatta en yüksek artış

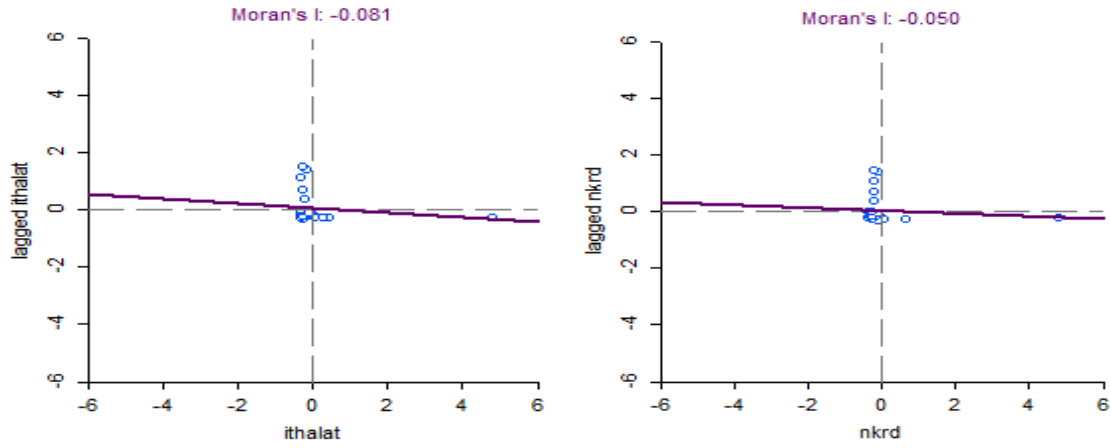
sağlanan bölgeler TR42, TR82, TRB2 ve TRC3 iken; fonlardaki artış karşısında ithalatla en az artış sağlanan bölgeler ise TR10, TR31, TR51 ve TR72'dir.

3.2.3.2 Panel Mekânsal Modellerin Tahmini

Katılım bankalarının kullandıkları fonların reel ekonomi üzerindeki etkilerinin incelenmesinde, mekânsal lokasyondaki bir değişkenin aldığı değerin sadece içsel şartlar tarafından değil, aynı zamanda aynı değişkenin diğer komşu lokasyonlarda aldığı değeri tarafından da açıklandığı dikkate alınmıştır. Bu durum, bir bölgenin GSYH, ihracat ve ithalatının komşu bölgeleri etkilediği ve komşu bölgelerden etkilendiğini ifade etmektedir. Bu nedenle, söz konusu etkilerin tahmin edilmesinde mekânsal panel veri modelinden yararlanılmıştır.

Bu kapsamda ilk olarak, komşu bölgeler arasındaki mekânsal korelasyonun varlığı ilk olarak Moran's I analizi ile araştırılmıştır. Şekil 3.5'te NUTS2 bölge sınıflandırması kapsamında Türkiye için oluşturulan ağırlık matrisine göre belirlenen, komşu bölgeler arasında mekânsal bağımlılığın olup olmadığını test etmek amacıyla, her bir değişken için yapılan Morans's I istatistik değerleri ve buna ilişkin grafikler yer almaktadır. Şekil 3.5 incelendiğinde, her bir değişken kapsamında NUTS2 bölge sınıflandırması kapsamında Türkiye için komşu bölgeler arasında negatif mekânsal otokorelasyonun olduğu görülmektedir.

Şekil 3.5 Moran's I İstatistiği

Tezde ağırlık matrisi, sınır komşuluğuna dayalı olarak oluşturulmuştur. Mekânsal etkinin varlığını test etmek amacıyla, ayrıca LM testlerinden (LM Lag, LM Error ve LM SAC) yararlanılmıştır. LM Error, LM Lag ve LM SAC testleri EKK artıklarına dayalı olarak oluşturulmaktadır. Söz konusu testler, sıfır hipotezi altında çalışmaktadır. LM Error, LM Lag ve LM SAC testlerine yönelik sıfır hipotezleri mekânsal otokorelasyon olmadığını varsaymaktadır. Söz konusu testler birbirlerinin alternatifine karşı güce sahiptirler. Dolayısıyla LM Error, LM Lag ve LM SAC testlerine yönelik sıfır hipotezleri aynı anda reddediliyorsa, bu testlerin dirençli sonuçlarına bakılması gerekmektedir.

Tablo 3.10'da Model 1, Model 2 ve Model 3 için mekânsal diagnostik test sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.10 Model 1, Model 2 ve Model 3 İçin Mekânsal Diagnostik Test Sonuçları

Model 1	Test İstatistikleri
LM Error	226.18***
LM Error (Dirençli)	0.4239
LM Lag	580.6834***
LM Lag (Dirençli)	354.9274***
LM SAC (LM Error+LM Lag)	581.1073***
Model 2	
LM Error	11.9571***
LM Error (Dirençli)	15.6574***
LM Lag	0.0093
LM Lag (Dirençli)	3.7096***
LM SAC (LM Error+LM Lag)	15.6667***
Model 3	
LM Error	63.7040***
LM Error (Dirençli)	7.8982***
LM Lag	55.8066***
LM Lag (Dirençli)	0.0008
LM SAC (LM Error+LM Lag)	63.7048***

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyelerinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3.10’da yer alan sonuçlar incelendiğinde, Model 1 için LM Error ve LM Lag testlerine yönelik sıfır hipotezleri %1 önem seviyesi için aynı anda reddedilmektedir. Bu nedenle, bu testlerin dirençli versiyonlarına bakılmıştır. Buna göre, mekânsal gecikme modeli geçerlidir. Bununla birlikte, LM SAC testine yönelik sıfır hipotezi de %1 önem seviyesinde reddedilmektedir. Bu nedenle uygun modelin belirlenmesinde, log olabilirlik ve varyans değerlerine bakılmıştır. Log olabilirlik değeri en yüksek ve varyans değeri en düşük olan model, uygun model olarak belirlenmiştir. Söz konusu açıklamalardan hareketle, Model 1 için uygun model LM SAC modeli olarak tespit edilmiştir.

Model 2 için LM Error testine yönelik sıfır hipotezi yönelik sıfır hipotezi %1 önem seviyesinde reddedilirken; LM Lag testine yönelik sıfır hipotezi reddedilememektedir. Buna göre, mekânsal hata modeli geçerlidir. Bununla

birlikte, LM SAC testine yönelik sıfır hipotezi de %1 önem seviyesinde reddedilmektedir. Bu nedenle uygun modelin belirlenmesinde, log olabilirlik değeri en yüksek ve varyans değeri en düşük olan model dikkate alınmıştır. Elde edilen sonuçlar, Model 2 için LM SAC modelinin geçerli olduğunu göstermektedir.

Model 3 için LM Error ve LM Lag testlerine yönelik sıfır hipotezleri %1 önem seviyesi için aynı anda reddedilmektedir. Bu nedenle, bu testlerin dirençli versiyonlarına bakılmıştır. Buna göre, mekânsal hata modeli geçerlidir. Bununla birlikte, LM SAC testine yönelik sıfır hipotezi de %1 önem seviyesinde reddedilmektedir. Bu nedenle uygun modelin belirlenmesinde, log olabilirlik ve varyans değerlerine bakılmıştır. Buna göre, Model 3 için uygun model LM SAC modeli olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3.11’de Model 1 için sabit etkili mekânsal gecikme, mekânsal hata, mekânsal durbin ve mekânsal SAC model tahmin sonuçları yer almaktadır. Model 1 için geçerli olan LM SAC tahmin sonuçları incelendiğinde, mekânsal gecikme katsayısının (ρ) %1 önem seviyesinde anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre, komşu bölgenin GSYH’sında meydana gelen artış, söz konusu bölgenin GSYH’sında artışa neden olmaktadır. Mekânsal hata katsayısının (λ) da %1 önem seviyesinde anlamlı görülmektedir. Bu durum, komşu bölgelerde meydana gelen bir şok karşısında söz konusu bölgenin GSYH’sının negatif olarak etkilendiği anlamına gelmektedir.

Tablo 3.11 Model 1 İçin Sabit Etkili Mekânsal Gecikme, Mekânsal Hata, Mekânsal Durbin ve Mekânsal SAC Model Tahmin Sonuçları

	Mekânsal Gecikme Modeli (SAR)	Mekânsal Hata Modeli (SEM)	Mekânsal Durbin Modeli	Mekânsal SAC Modeli
LTNKRD	0.0315*** (0.0065)	-0.0062 (0.0103)	-0.0053 (0.0104)	-0.0122 (0.0086)
Rho	0.9345*** (0.0114)	-	0.9001*** (0.0157)	1.2999*** (0.0926)
Lamda	-	0.9769*** (0.0043)	-	-0.9919*** (0.0014)
W_LTNKRD	-	-	0.0588*** (0.0133)	-
Direct	-	-	0.4397*** (0.0107)	-
Indirect	-	-	0.5020*** (0.0313)	-
Total	-	-	0.5459*** (0.0322)	-
σ^2	0.0014*** (0.0001)	0.0013*** (0.0001)	0.0014*** (0.0001)	0.0010*** (0.00008)
Log-Likelihood	423.3383	408.1404	433.6308	477.7273

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyelerinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3.12’de Model 2 için sabit etkili mekânsal gecikme, mekânsal hata, mekânsal durbin ve mekânsal SAC model tahmin sonuçları yer almaktadır. Model 2 için geçerli olan LM SAC tahmin sonuçları incelendiğinde, mekânsal gecikme katsayısının (rho) %1 önem seviyesinde anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre, komşu bölgenin ihracatında meydana gelen artış, söz konusu bölgenin ihracatının artmasına neden olmaktadır. Mekânsal hata katsayısının (lamda) da %1 önem seviyesinde anlamlı görülmektedir. Bu durumda, komşu bölgelerde meydana gelen bir şok karşısında söz konusu bölgenin ihracatı negatif olarak etkilenmektedir. Aynı

zamanda, katılım bankalarının kullandırdıkları fon miktarındaki artış, ihracat üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

Tablo 3.12 Model 2 İçin Sabit Etkili Mekânsal Gecikme, Mekânsal Hata, Mekânsal Durbin ve Mekânsal SAC Model Tahmin Sonuçları

	Mekânsal Gecikme Modeli (SAR)	Mekânsal Hata Modeli (SEM)	Mekânsal Durbin Modeli	Mekânsal SAC Modeli
LTNKRD	0.1281*** (0.0243)	0.1477*** (0.0214)	-0.1675*** (0.0635)	0.0460*** (0.0136)
Rho	0.1339 (0.0900)	-	0.0786 (0.0909)	0.7109*** (0.0599)
Lamda	-	0.0437 (0.0976)	-	-0.9684*** (0.1338)
W_LTNKRD	-	-	0.3312*** (0.0676)	-
Direct	-	-	-0.0975* (0.0526)	-
Indirect	-	-	0.2763*** (0.0550)	-
Total	-	-	0.1788*** (0.0208)	-
σ^2	0.0567*** (0.0052)	0.0593*** (0.0055)	0.0534*** (0.0049)	0.0497*** (0.0044)
Log-Likelihood	3.64	4.5779	8.2619	8.8078

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyelerinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Model 3 için geçerli olan LM SAC tahmin sonuçları incelendiğinde, mekânsal gecikme katsayısının (rho) %1 önem seviyesinde anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre, komşu bölgenin ithalatında meydana gelen artış, söz konusu bölgenin ithalatının artmasına neden olmaktadır. Mekânsal hata katsayısının (lamda) da %1 önem seviyesinde anlamlı görülmektedir. Bu durumda, komşu bölgelerde meydana gelen bir şok karşısında söz konusu bölgenin ithalatı

negatif olarak etkilenmektedir. Aynı zamanda, katılım bankalarının kullandıkları fon miktarındaki artış, ithalat üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

Tablo 3.13 Model 3 İçin Sabit Etkili Mekânsal Gecikme, Mekânsal Hata, Mekânsal Durbin ve Mekânsal SAC Model Tahmin Sonuçları

	Mekânsal Gecikme Modeli (SAR)	Mekânsal Hata Modeli (SEM)	Mekânsal Durbin Modeli	Mekânsal SAC Modeli
LTNKRD	0.1713*** (0.0259)	0.2405*** (0.0272)	0.1870*** (0.0649)	0.1125*** (0.0325)
Rho	0.3227*** (0.0772)	-	0.3282*** (0.0797)	0.5666*** (0.1204)
Lamda	-	0.3256*** (0.0800)	-	-0.4103* (0.2421)
W_LTNKRD	-	-	-0.0184 (0.0697)	-
Direct	-	-	0.2011*** (0.0545)	-
Indirect	-	-	0.0514 (0.0594)	-
Total	-	-	0.2526*** (0.0294)	-
σ^2	0.0561*** (0.0052)	0.0561*** (0.0053)	0.0559*** (0.0052)	0.0599*** (0.0052)
Log-Likelihood	-15.6289	-16.0017	-15.5939	-14.8304

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyelerinde anlamlılığı ifade etmektedir.

3.3 Katılım Bankalarının Kullandıkları Fonlarının Reel Ekonomi Üzerindeki Etkisine Yönelik Türkiye Geneli İçin Ampirik Uygulama

Bu bölümde, Ocak 2003-Ağustos 2019 dönemi için katılım bankalarının kullandıkları fonların reel ekonomi üzerindeki etkisi Türkiye geneli için ekonominin genişleme ve daralma dönemleri itibariyle incelenmiştir. Ele alınan dönemde, katılım banka fonlarının ve ekonomik değişkenlerinin doğrusal olmayan bir yapı sergilemesi ve fonların ekonomi üzerindeki etkisinin genişleme ve daralma rejimleri açısından incelenmesi nedeniyle, çalışmada Eşik Değişkenli Hata Düzeltme Modelinden (TVECM) yararlanılmıştır.

Bu bölümde ilk olarak, kullanılan veri seti tanıtılacak, ardından kullanılan yöntem olan TVECM hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra, Türkiye geneli için katılım bankalarının kullandıkları fonların reel ekonomi üzerindeki etkisine yönelik gerçekleştirilen analiz bulgularına yer verilecektir.

3.3.1 Veri Seti

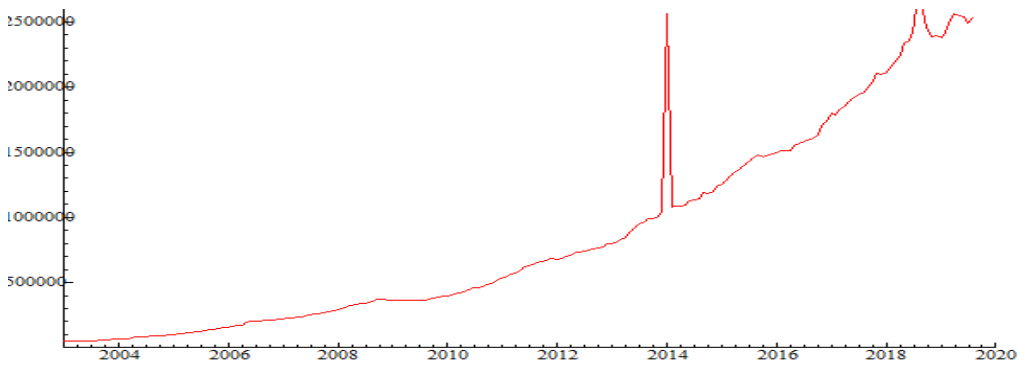
Ocak 2003-Ağustos 2019 dönemi için katılım bankalarının kullandıkları fonların reel ekonomi üzerindeki etkisini incelemek için kullanılan aylık bazda değişkenlere ilişkin açıklamalar Tablo 3.14’te yer almaktadır.

Tablo 3.14 Değişkenlere İlişkin Açıklamalar

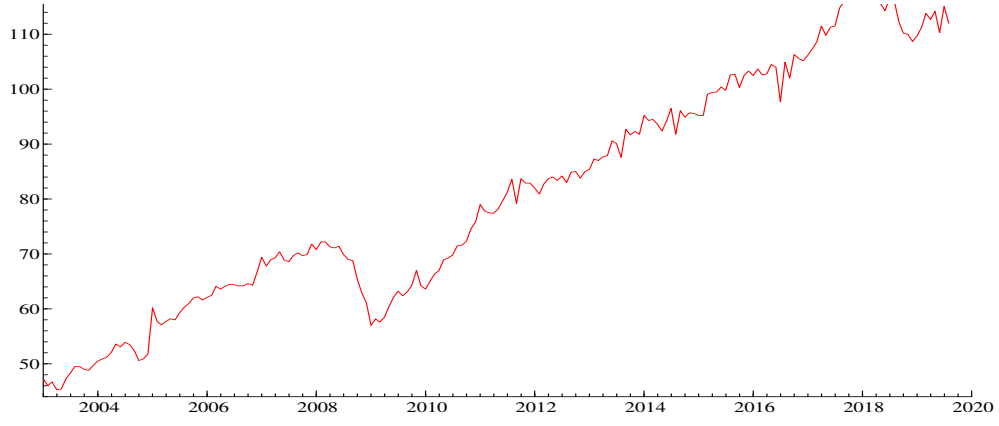
Değişkenler	Açıklamalar	Kaynak
TKRD	Katılım bankaları tarafından kullandırılan fon miktarı	Türkiye Katılım Bankaları Birliği
SANAYI	Sanayi Üretim Endeksi	TCMB
IHRACAT	İhracat miktarı	TCMB
ITHALAT	İthalat miktarı	TCMB
GUVEN_ENDEKS	Reel sektör güven endeksi	TCMB

Analizlerde tüm seriler logaritmik olarak kullanılmış ve hareketli ortalamalar yöntemiyle mevsimsellikten arındırılmıştır.

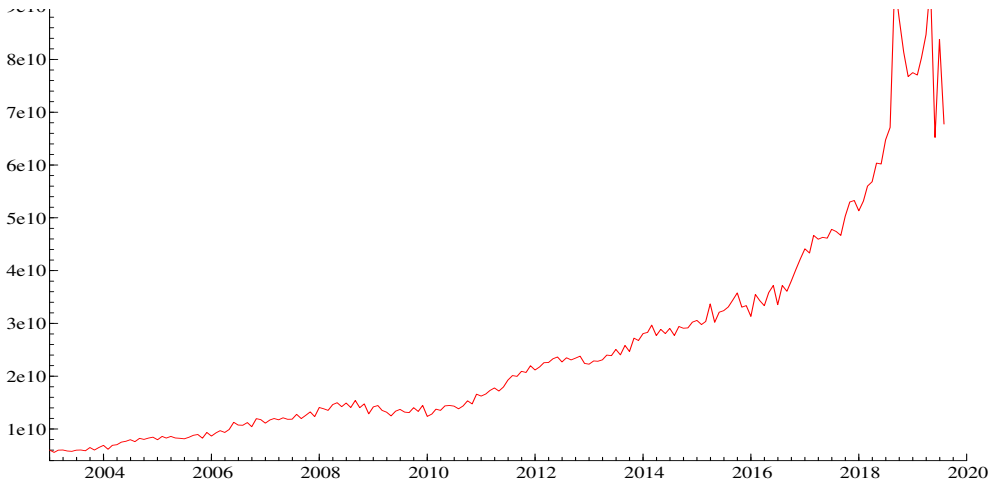
Şekil 3.6, Şekil 3.7, Şekil 3.8, Şekil 3.9 ve Şekil 3.10’da söz konusu değişkenlerin Ocak 2003-Ağustos 2019 dönemi itibariyle izledikleri seyri gösteren grafikler yer almaktadır.

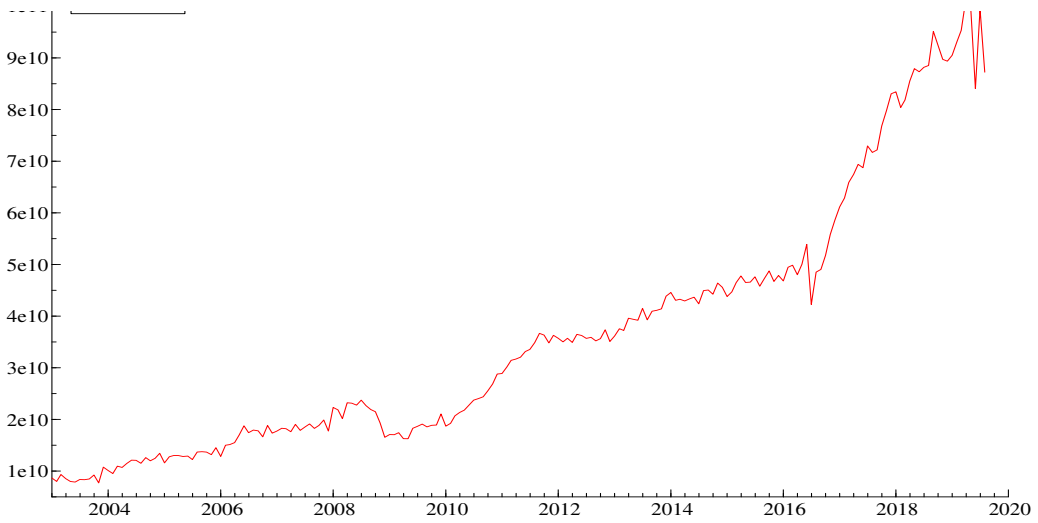
Şekil 3.6 Katılım Bankaları Tarafından Kullandırılan Fon Miktarı (TKRD)

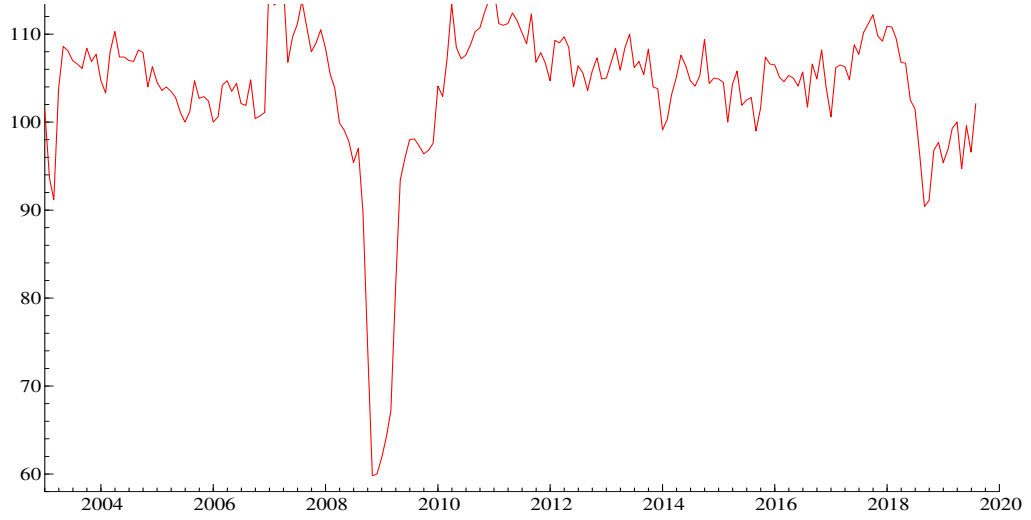
Şekil 3.7 Sanayi Üretim Endeksi (SANAYİ)

Şekil 3.8 İhracat Miktarı (İHRACAT)

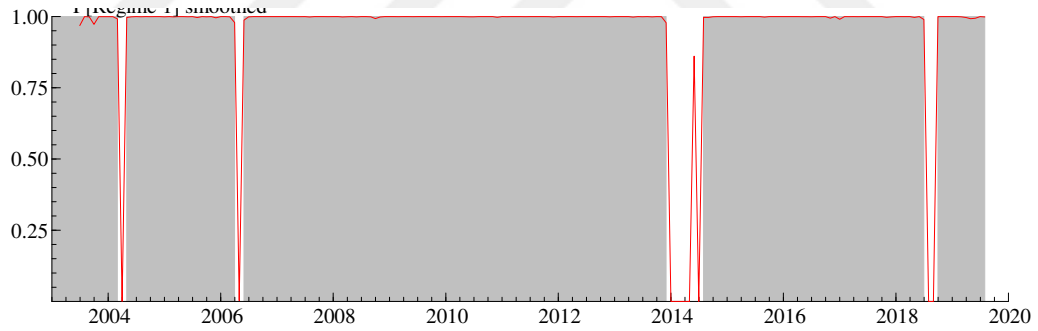

Şekil 3.9 İthalat Miktarı (İTHALAT)

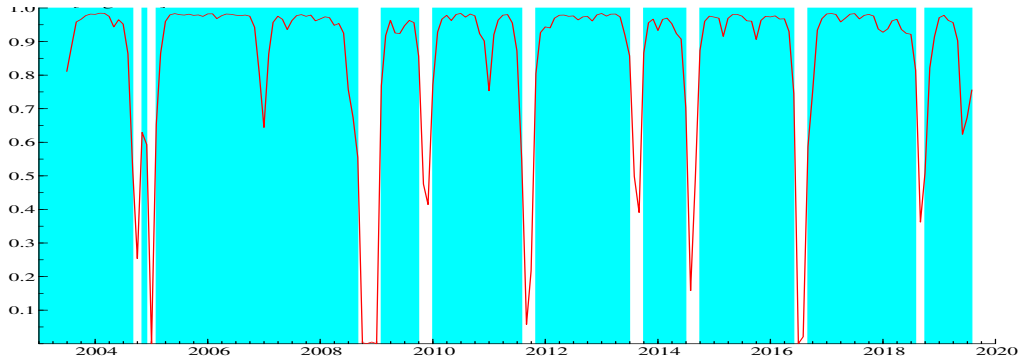

Şekil 3.10 Reel Sektör Güven Endeksi (GUVEN_ENDEKS)

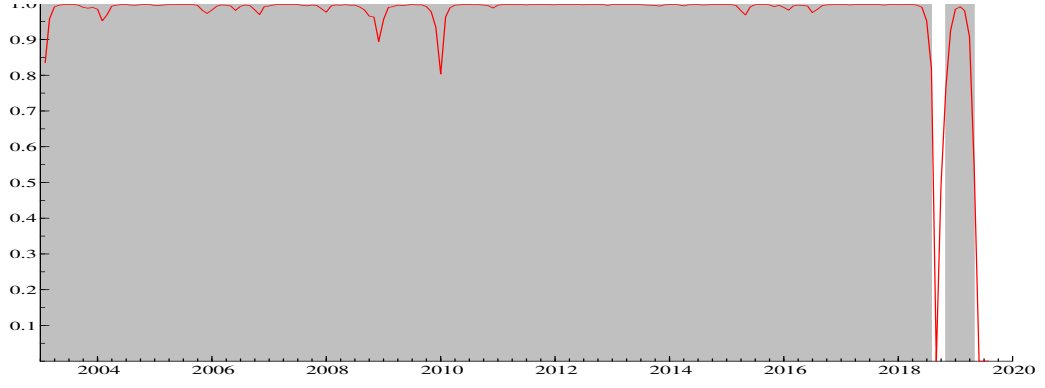
Şekil 3.11, Şekil 3.12, Şekil 3.13, Şekil 3.14 ve Şekil 3.15'te Katılım bankaları tarafından kullandırılan fon miktarı, sanayi üretim endeksi, ihracat miktarı, ithalat miktarı ve reel sektör güven endeksine ilişkin Markov Switching Dinamik regresyon modelinden elde edilen yumuşatılmış grafikler yer almaktadır.

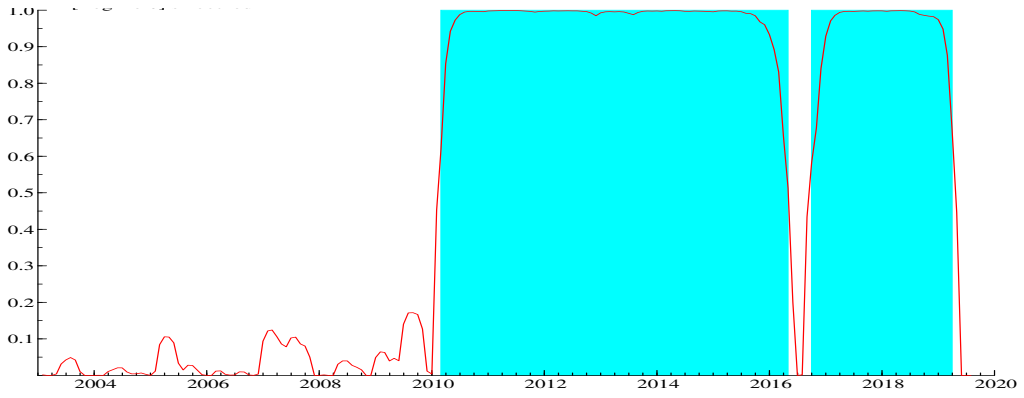
Şekil 3.11 Katılım Bankaları Tarafından Kullandırılan Fon Miktarı (TKRD)
(Yumuşatılmış Grafik)

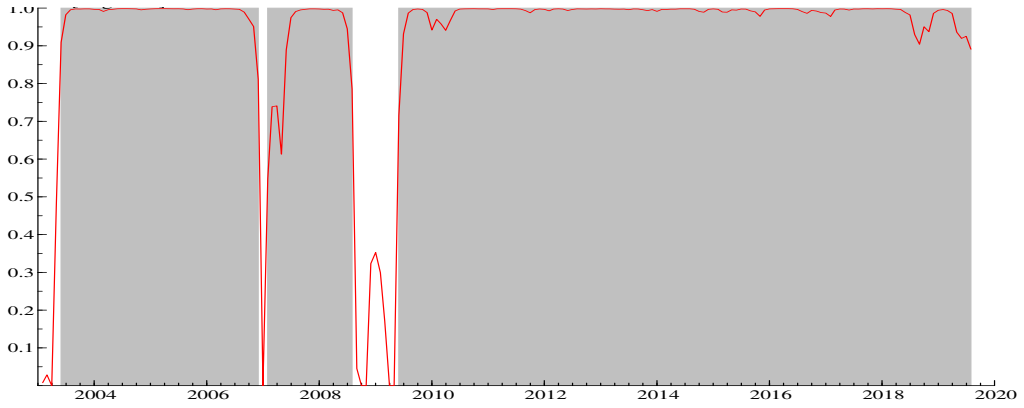
Şekil 3.12 Sanayi Üretim Endeksi (Yumuşatılmış Grafik)

Şekil 3.13 İhracat Miktarı (Yumuşatılmış Grafik)

Şekil 3.14 İthalat Miktarı (Yumuşatılmış Grafik)

Şekil 3.15 Reel Sektör Güven Endeksi (Yumuşatılmış Grafik)

Not: Grafikte koyu renkli alanlar Markov Switching Dinamik Regresyon modeline göre düşük oynaklık dönemlerini göstermektedir.

Değişkenlerin doğrusalsızlık yapısının incelenmesi amacıyla, Tsay, Keenan ve Terasvirta doğrusalsızlık testleri uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 3.15'te yer almaktadır.

Tablo 3.15 Doğrusalsızlık Testlerine İlişkin Sonuçlar

	TSAY	KEENAN	TERASVIRTA
TKRD	1.879 (1)	3.830 (1)**	5.383(2)*
SANAYI	0.005 (1)	2.072(1)	1.453(2)
IHRACAT	0.535(1)	0.387(1)	6.888(2)**
ITHALAT	1.288(4)	0.723(4)	3.549(2)
GUVEN_ENDEKS	6.476(2)***	15.906(2)***	1.863(2)

3.3.2 Ampirik Bulgular

Bu bölümde Ocak 2003-Ağustos 2019 dönemi için katılım bankalarının kullandıkları fonlarının reel ekonomi üzerindeki etkisine yönelik gerçekleştirilen ampirik bulgulara yer verilecektir.

3.3.2.1 Birim Kök Analizi

Çalışmada ilk olarak değişkenlere ilişkin birim kök analizi gerçekleştirilmiştir. Durağan olmayan değişkenlerle gerçekleştirilecek analizler, sahte regresyon problemine neden olarak hatalı sonuçların elde edilmesine yol açmaktadır. Çalışmada değişkenlerin durağanlıkları ilk olarak ADF, Phillips-Perron ve KPSS birim kök testleri ile incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 3.16’da yer almaktadır.

Tablo 3.16 ADF, Phillips-Perron ve KPSS Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	ADF		Phillips-Perron		KPSS	
	Sabit Terimli	Sabit Terim Trendli	Sabit Terimli	Sabit Terim Trendli	Sabit Terimli	Sabit Terim Trendli
TKRD	-3.25(4)**	-2.09(4)	-3.22(4)**	-2.97(1)	1.72(11)***	0.34
ΔTKRD	-11.82(2)***	-10.38(3)***	-27.47(3)***	-38.31(2)***	0.48(5)**	0.08(9)
SANAYI	-1.48(1)	-2.21(1)	-1.29(1)	-2.44(4)	1.69(11)***	0.08(10)
ΔSANAYI	-16.92(0)***	-16.95(0)***	-16.87(2)***	-16.91(2)***	0.07(0)	0.05(1)
IHRACAT	0.30(13)	-1.87(13)	-0.18(10)	-3.80(6)**	1.71(11)***	0.20(11)**
ΔIHRACAT	-4.77(12)***	-4.73(12)***	-25.17(7)***	-24.99(8)***	0.05(12)	0.03(12)
ITHALAT	-1.05(8)	-3.81(6)**	-0.73(8)	-3.70(5)**	1.72(11)***	0.07(10)
ΔITHALAT	-5.36(7)***	-5.36(7)***	-22.54(3)***	-22.49(3)***	0.03(9)	0.03(9)
GUVEN_ENDEKS	-3.88(1)***	-3.86(1)***	-3.51(4)***	-3.51(4)***	0.07(10)	0.06(10)

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyesinde anlamlılıkları ifade etmektedir. Parantez içindeki değerler Akaike bilgi kriterine göre uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir. Sabit terimli ADF birim kök testi için %1, %5 ve %10 önem seviyeleri için kritik değerler sırasıyla -3.46, -2.87 ve -2.57'dir. Sabit terim ve trendli ADF birim kök testi için %1, %5 ve %10 önem seviyeleri için kritik değerler sırasıyla -4.00, -3.43 ve -3.14'tür. Sabit terimli Phillips-Perron birim kök testi için %1, %5 ve %10 önem seviyeleri için kritik değerler sırasıyla -3.46, -2.87 ve -2.57'dir. Sabit terim ve trendli Phillips-Perron birim kök testi için %1, %5 ve %10 önem seviyeleri için kritik değerler sırasıyla -4.00, -3.43 ve -3.14'tür. Sabit terimli KPSS birim kök testi için %1, %5 ve %10 önem seviyeleri için kritik değerler sırasıyla 0.73, 0.46 ve 0.34'tür. Sabit terim ve trendli KPSS birim kök testi için %1, %5 ve %10 önem seviyeleri için kritik değerler sırasıyla 0.21, 0.14 ve 0.11'dir.

Sabit terimli ADF birim kök test sonuçları incelendiğinde, TKRD ve GUVEN_ENDEKS değişkenleri %5 önem seviyesinde düzey değerlerinde durağan iken, SANAYI, IHRACAT ve ITHALAT değişkenleri birinci farklarında durağan hale geldiği görülmektedir. Sabit terim ve trendli ADF birim kök test sonuçları dikkate alındığında, GUVEN_ENDKES değişkeni düzey değerinde, TKRD, SANAYI, IHRACAT ve ITHALAT değişkenleri birinci farklarında durağandır. Sabit terimli Phillips-Perron birim kök testine göre, TKRD ve GUVEN_ENDEKS değişkenleri düzey değerlerinde, SANAYI, IHRACAT ve ITHALAT değişkenleri birinci farklarında durağandır. Sabit terim ve trendli Phillips-Perron birim kök test sonuçlarına göre ise, IHRACAT, ITHALAT ve GUVEN_ENDEKS değişkenleri düzey değerlerinde; TKRD, ve SANAYI değişkenleri ise birinci farklarında durağandır. Sabit terimli KPSS birim kök test sonuçları incelendiğinde, GUVEN_ENDKES değişkeni düzey değerinde; TKRD, SANAYI, IHRACAT ve ITHALAT değişkenleri birinci farklarında durağan olduğu ifade edilebilir. Sabit terim ve trendli KPSS birim kök test sonucuna göre, TRKD, SANAYI, ITHALAT ve GUVEN_ENDEKS değişkenleri düzey değerlerinde, IHRACAT değişkeni ise birinci farkında durağandır.

Gerek ADF ve KPSS birim kök testlerinin birbiri ile çelişkili sonuçlar vermesi, gerek ele alınan dönem itibariyle ve değişkenlerin grafikleri incelendiğinde; söz konusu değişkenlerde yapısal kırılmanın var olduğu söylenebilir. Bu nedenle, değişkenlerin durağanlıkları tek yapısal kırılmalı birim kök testi olan Zivot Andrews birim kök testi ile incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 3.17'de yer almaktadır. Zivot Andrews birim kök test sonuçları incelendiğinde, sabit terimli birim kök test sonucuna göre, TKRD, SANAYI, IHRACAT, ITHALAT ve GUVEN_ENDEKS değişkenlerinin birinci farklarında durağan oldukları görülmektedir. Sabit terim ve trendli birim kök test sonucuna göre, benzer

şekilde TKRD, SANAYI, IHRACAT, ITHALAT ve GUVEN_ENDEKS değişkenleri birinci farklarında durağandır.

Tablo 3.17 Zivot-Andrews Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Sabit Terimli	Kırılma Tarihi	Sabit Terim ve Trendli	Kırılma Tarihi
TKRD	-3.58(4)	2014:02	-3.42(4)	2006:03
Δ TKRD	-10.61(3)***	-10.61***	-10.62(3)***	2006:08
SANAYI	-2.98(1)	2008:07	-3.15(1)	2008:04
Δ SANAYI	-17.59(0)***	2009:04	-17.87(0)***	2009:04
IHRACAT	-2.98(1)	2008:07	-3.15(1)	2008:04
Δ IHRACAT	-5.27(12)**	2008:06	-5.35(12)**	2010:05
ITHALAT	-4.49(6)	2008:07	-4.62(6)	2008:07
Δ ITHALAT	-14.86(0)***	2008:04	-15.66(0)***	2015:06
GUVEN_ENDEKS	-4.55(1)	2010:01	-5.22(1)**	2009:04
Δ GUVEN_ENDEKS	-11.68(0)***	2008:12	-11.98(0)***	2008:12

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyesinde anlamlılıkları ifade etmektedir. Parantez içindeki değerler Akaike bilgi kriterine göre uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir. Sabit terimli Zivot-Andrews birim kök testi için %1, %5 ve %10 önem seviyeleri için kritik değerler sırasıyla -5.34, -4.93 ve -4.58'dir. Sabit terim ve trendli Zivot-Andrews birim kök testi için %1, %5 ve %10 önem seviyeleri için kritik değerler sırasıyla -5.57, -5.08 ve -4.82'dir.

Çalışmada aynı zamanda değişkenlerin ekonominin genişleme ve daralma dönemlerinde durağan olup olmadıkları, doğrusal olmayan birim kök testi olan Caner Hansen testi aracılığıyla araştırılmıştır.

Katılım bankaları tarafından kullanılan fon miktarına yönelik kurulan doğrusal AR modeline karşı eşik değişkenli modelin geçerli olup olmadığını incelemek amacıyla, öncelikle Wald testi W_T gerçekleştirilmiştir. Tablo 3.18'de, $Z_t = y_t - y_{t-m}$ şeklinde eşik değişkenleri için delay parametresi m 1'den 2'ye kadar Wald test W_T , bootstrap kritik değerler ve olasılık değerleri gösterilmektedir. W_T 'yi maksimize eden m değeri $\hat{m} = 2$ olarak belirlenmiştir. $\hat{m} = 2$ için W_T değeri 86.985 ve ilgili bootstrap olasılık değeri 0.000'dır. Elde edilen sonuçlar, eşik değişkenli modelin geçerli olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 3.18 Katılım Bankalarının Kullandıkları Fon Miktarı İçin Threshold Test Sonuçları

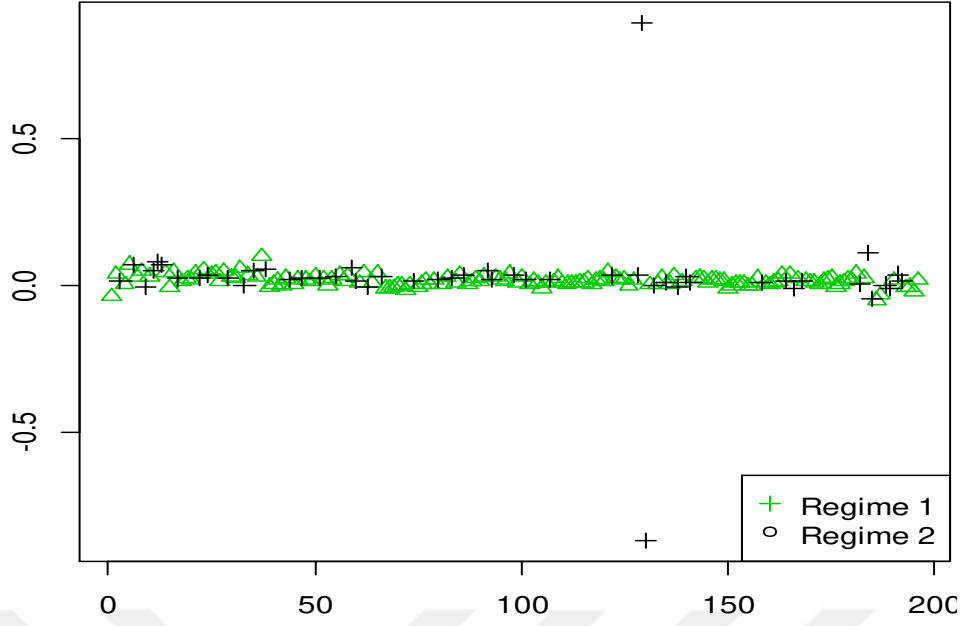
		Bootstrap kritik değerler			
m	W_T	%10	%5	%1	prob.
1	86.641	13.502	16.957	23.844	0.005
2	86.985	13.243	17.336	32.741	0.000

Eşik değeri ve rejimlerde mevcut olan gözlem sayıları Tablo 3.19’da yer almaktadır. Tablo 3.19 incelendiğinde, $m=2$ ’ye ilişkin $Z_{t-1} = LTKRD_{t-1} - LTKRD_{t-3}$ eşik değişkene ilişkin değer 0.00442 olarak elde edilmiştir. Birinci rejim katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının 0.00442’den daha az arttığı dönem ($Z_{t-1} < 0.00442$) ve ikinci rejim ise katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının 0.00442’den daha fazla arttığı ($Z_{t-1} > 0.00442$) dönemi ifade etmektedir. Birinci ve ikinci rejimlerdeki gözlem sayıları sırasıyla 146 (%74.49) ve 50 (%25.51) olarak bulunmuştur.

Tablo 3.19 Katılım Bankalarının Kullandıkları Fon Miktarı İçin Eşik Değeri ve Rejimlerdeki Gözlem Sayısı

delay parametresi	1
Threshold değeri	0.00442
1 rejimdeki gözlemlerin oranı	%74.49 (146)
2 rejimdeki gözlemlerin oranı	%25.51 (50)

Şekil 3.16’da katılım bankalarının kullandıkları fon miktarına ilişkin rejim sınıflamasına ait grafik yer almaktadır. Şekil 3.16 incelendiğinde, gözlemlerin çoğunun birinci rejimde olduğu söylenebilir.

Şekil 3.16 Katılım Bankalarının Kullandırdıkları Fon Miktarı İçin Rejim Sınıflandırılması

Rejim sınıflandırmasının tespit edilmesinden sonra, birim kök içerip içermediğini test etmek amacıyla delay parametresi $m=1$ 'den 2'ye kadar R_{2t} , R_{1t} , t_1 ve t_2 eşik değişkenli birim kök testleri yapılmıştır. Öncelikle, katılım bankalarının kullandırdıkları fon miktarının iki rejime ilişkin durağanlığının test edildiği R_{2t} testi uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 3.20'de gösterilmektedir. $m=2$ delay parametresine yönelik W_T istatistiği değeri 13.532 ve olasılık değeri 0.045 olarak elde edilmiştir. Söz konusu bulgu, her iki rejimin de birim kök içerdiğini söyleyen sıfır hipotezinin %5 önem seviyesinde reddedildiği anlamına gelmektedir.

Tablo 3.20 Katılım Bankalarının Kullandırdıkları Fon Miktarı İçin R_{2t} Test Sonucu

M	W_T	Bootstrap kritik değerler			prob.
		%10	%5	%1	
1	7.880	19.369	30.323	62.449	0.301
2	13.532	21.264	27.928	63.106	0.045

Bununla birlikte, rejimlerden biri birim kök içerirken, diğer rejim birim kök içermeyebilir. Bundan dolayı R_{1t} testi uygulanmıştır. Bootstrap kritik değerler ve olasılık değerlerinin gösterildiği R_{1t} test sonuçları Tablo 3.21'de yer almaktadır.

$m=2$ için R_{1t} değeri 13.532 ve olasılık değeri 0.045 olarak bulunmuştur. Bu nedenle %5 önem düzeyinde sıfır hipotezi reddedilmiş ve rejimlerden birinin birim kök içerdiği, diğer rejimin ise durağan olduğu görülmüştür.

Tablo 3.21 Katılım Bankalarının Kullandırdıkları Fon Miktarı İçin R_{1t} Test Sonucu

		Bootstrap kritik değerler			
M	W_T	%10	%5	%1	prob.
1	7.880	19.369	30.323	62.449	0.301
2	13.532	21.264	27.928	63.106	0.045

Rejimlerden hangisinin durağan olduğunu tespit etmek için t_1 ve t_2 testleri uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 3.22 ve Tablo 3.23'te gösterilmektedir. Tablo 3.22 ve Tablo 3.23'te yer alan sonuçlara göre, $m=2$ için t_1 istatistiği değeri 3.37 ve olasılık değeri 0.03 olarak bulunmuştur. Bu nedenle, birinci rejimde birim kök olduğu sıfır hipotezi %5 önem seviyesinde reddedilmiştir. Dolayısıyla, rejim 1 durağandır. İkinci rejimin birim kökün varlığını incelemek amacıyla $m=2$ için uygulanan t_2 testi sonucuna ilişkin t istatistiği değeri 1.47 ve olasılık değeri 0.72 olarak elde edilmiştir. Bu nedenle, ikinci rejimin birim kök içerdiğini ifade eden sıfır hipotezi red edilememektedir. Dolayısıyla ikinci rejim birim kök içermektedir. Söz konusu bulgular, katılım bankalarının kullandırdıkları fon miktarının rejim 1'de durağan olduğu, rejim 2'de durağan olmadığı anlamına gelmektedir.

Tablo 3.22 Katılım Bankalarının Kullandırdıkları Fon Miktarı İçin t_1 Test Sonucu

		Bootstrap kritik değerler			
M	t istatistiği	%10	%5	%1	prob.
1	2.04	3.36	4.18	7.10	0.28
2	3.37	4.23	4.82	6.19	0.03

Tablo 3.23 Katılım Bankalarının Kullandıkları Fon Miktarı İçin t_2 Test Sonucu

		Bootstrap kritik değerler			
M	t istatistiği	%10	%5	%1	prob.
1	1.92	3.82	4.50	7.33	0.31
2	1.47	3.39	4.20	7.67	0.72

Tablo 3.24’te, $m=2$ için en küçük kareler tahmin sonuçları gösterilmektedir. TAR modeli regresyon fonksiyonunu $Z_{t-1} = LTKRD_{t-1} - LTKRD_{t-3}$ değişkeninin 0.00442 değerinin üstünde ve altında olmasına bağlı olarak iki gruba bölünmüştür. Birinci rejim katılım bankalarının kullandıkları fon miktarındaki artışın 0.00442’den daha az arttığı dönem ($Z_{t-1} < 0.00442$) ve ikinci rejim katılım bankalarının kullandıkları fon miktarındaki artışın 0.00442’den daha fazla arttığı ($Z_{t-1} > 0.00442$) dönemdir. Tablo 3.24’te yer alan $m=2$ için sınırlandırılmış model sonuçları, $\Delta LTKRD_{t-1}$ ve $\Delta LTKRD_{t-2}$ katsayılarının rejim açısından değişkenlik gösterdiğini, diğer katsayıların ise rejimler karşısında değişmediğini ifade etmektedir.

Tablo 3.24 Katılım Bankalarının Kullandıkları Fon Miktarı İçin Sınırlandırılmış Threshold Modeli En Küçük Kareler Tahmini

m=2, threshold değeri=0.00442				
	$Z_{t-1} < 0.00442$		$Z_{t-1} > 0.00442$	
	Tahmin	Standart hata	Tahmin	Standart hata
Sabit terim	-0.52146	0.35829	5.95273	1.53653
$LTKRD_{t-1}$	-0.81036	0.21754	-0.33944	0.31448
$\Delta LTKRD_{t-1}$	-0.02898	0.21754	-0.94413	0.37609
$\Delta LTKRD_{t-2}$	-0.04079	0.14466	-0.04468	0.23699
Rejime Göre Değişmeyen Katsayılar				
	Tahmin	Standart Hata		
$\Delta LTKRD_{t-3}$	-0.4555	0.2777		

Sanayi üretim endeksine yönelik kurulan doğrusal AR modeline karşı eşik değişkenli modelin geçerli olup olmadığını incelemek amacıyla, öncelikle Wald testi W_T gerçekleştirilmiştir. Tablo 3.25’te, $Z_t = y_t - y_{t-m}$ şeklinde eşik

değişkenleri için delay parametresi m 1'den 2'ye kadar Wald test W_T , bootstrap kritik değerler ve olasılık değerleri gösterilmektedir. Burada, W_T 'yi maksimize eden değer $\hat{m} = 1$ olarak belirlenmiştir. Bu nedenle, $\hat{m} = 1$ için W_T değeri 11.648 ve buna ilişkin bootstrap olasılık değeri 0.005'tir. Söz konusu bulgular threshold modelin geçerli olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 3.25 Sanayi Üretim Endeksi İçin Threshold Test Sonuçları

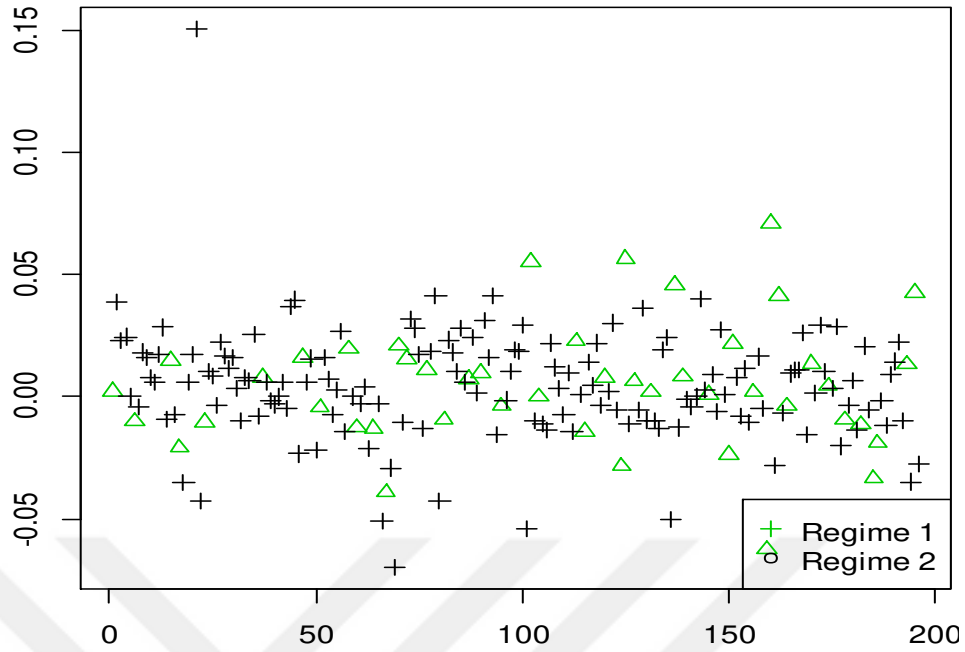
m	W_T	Bootstrap kritik değerler			prob.
		%10	%5	%1	
1	11.648	10.713	17.001	10.107	0.005
2	11.413	10.968	10.065	10.535	0.002

Eşik değeri ve rejimlerde mevcut olan gözlem sayıları Tablo 3.26'da yer almaktadır. Tablo 3.26 incelendiğinde, $m=1$ için $Z_{t-1} = LSANAYI_{t-1} - LSANAYI_{t-2}$ eşik değişkeninin değeri 0.01584 olarak elde edilmiştir. Birinci rejim sanayi üretim endeksinin 0.01584'ten daha az arttığı dönem ($Z_{t-1} < 0.01584$) ve ikinci rejim ise sanayi üretim endeksinin 0.01584'ten daha fazla arttığı ($Z_{t-1} > 0.01584$) dönemi göstermektedir. Birinci ve ikinci rejimlerdeki gözlem sayıları sırasıyla 46 (%23.47) ve 150 (%76.53)'dir.

Tablo 3.26 Sanayi Üretim Endeksine İlişkin Her Bir Rejimdeki Gözlem Sayısı ve Eşik Değeri

Delay(gecikme) parametresi	1
Eşik değeri	0.01584
1 rejimde yer alan gözlemlerin yüzdesi (sayısı)	%23.47 (46)
2 rejimde yer alan gözlemlerin yüzdesi (sayısı)	%76.53 (150)

Şekil 3.17'de sanayi üretim endeksi için rejim sınıflamasına ilişkin grafik gösterilmektedir. Şekil 3.17'ye göre, gözlemlerin büyük bir kısmının ikinci rejimde bulunduğunu görülmektedir.

Şekil 3.17 Sanayi Üretim Endeksi İçin Rejim Sınıflandırılması

Rejim sınıflandırmasının tespit edilmesinden sonra, birim kök içerip içermediğini test etmek amacıyla gecikme (delay) parametresi $m=1$ 'den 2'ye kadar R_{2t} , R_{1t} , t_1 ve t_2 eşik değişkenli birim kök testleri yapılmıştır. Öncelikle, sanayi üretim endeksinin iki rejimde durağanlığını incelemek amacıyla R_{2t} testi uygulanmaktadır. Sonuçlar Tablo 3.27'de gösterilmektedir. $m=1$ delay parametresine karşılık gelen W_T istatistiği değeri 74 ve olasılık değeri 0.000'dır. Elde edilen bulgu, %5 önem seviyesinde her iki rejimin de birim kök içerdiğini söyleyen sıfır hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Tablo 3.27 Sanayi Üretim Endeksi İçin R_{2t} Test Sonucu

		Bootstrap kritik değerler			
M	W_T	%10	%5	%1	prob.
1	74	11	16	21	0.000
2	73	12	17	26	0.000

Bununla birlikte, rejimlerden biri birim kök içerirken, diğer rejim birim kök içermeyebilir. Bu kapsamda R_{1t} testi yapılmış ve ilgili bootstrap kritik değerler, olasılık değerleri ve R_{1t} test istatistikleri Tablo 3.28'de yer almaktadır. $m=1$ için

R_{1t} değeri 74 ve olasılık değeri 0.000 olarak elde edilmiştir. Bu sonuca göre, %5 önem düzeyinde sıfır hipotezi reddedilmiş ve rejimlerden birinin birim kök içerdiği, diğer rejimin ise durağan olduğu bulunmuştur.

Tablo 3.28 Sanayi Üretim Endeksi İçin R_{1t} Test Sonucu

		Bootstrap kritik değerler			
M	W_T	%10	%5	%1	Prob.
1	74	11	16	21	0.000
2	73	12	17	26	0.000

Rejimlerden hangisinin durağan olduğunu tespit etmek için t_1 ve t_2 testleri uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 3.29 ve Tablo 3.30’da yer almaktadır. Tablo 3.29 ve Tablo 3.30’daki sonuçlara göre, $m=1$ için t_1 istatistiği değeri 1.57 ve olasılık değeri 0.31 olarak bulunmuştur. Bu nedenle, %5 önem seviyesinde birinci rejimin durağan olmadığı ifade edilebilmektedir. İkinci rejimin durağanlığının incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen t_2 testi sonucu ise $m=1$ için 6.42’dir. Buna göre, ikinci rejim birim kök içermemektedir. Özetle sanayi üretim endeksinin birinci rejimde durağan değilken, ikinci rejimde durağan olduğu söylenebilir.

Tablo 3.29 Sanayi Üretim Endeksi İçin t_1 Test Sonucu

		Bootstrap kritik değerler			
m	t istatistiği	%10	%5	%1	prob.
1	1.57	2.8	3.2	4.1	0.31
2	1.61	2.7	3.2	4.4	0.35

Tablo 3.30 Sanayi Üretim Endeksi İçin t_2 Test Sonucu

		Bootstrap kritik değerler			
m	t istatistiği	%10	%5	%1	prob.
1	6.42	2.53	3.12	4.12	0.000
2	5.96	2.82	3.49	5.003	0.000

Tablo 3.31’de, $m=1$ için en küçük kareler tahmin sonuçları gösterilmektedir. TAR modeli regresyon fonksiyonunu $Z_{t-1} = L SANAYI_{t-1} - L SANAYI_{t-2}$ değişkeninin 0.01584 değerinin üstünde ve altında olmasına göre iki grup şeklinde

ayrılmıştır. Birinci rejim sanayi üretim endeksindeki artışın 0.01584'den daha az arttığı dönem ($Z_{t-1} < 0.01584$) ve ikinci rejim sanayi üretim endeksindeki artışın 0.01584'den daha fazla arttığı ($Z_{t-1} > 0.01584$) dönemi ifade etmektedir. Tablo 3.31'de yer alan $m=1$ için sınırlandırılmış model bulguları incelendiğinde, $\Delta LSANAYI_{t-1}$ ve $\Delta LSANAYI_{t-2}$ katsayıları rejimler açısından değişkenlik gösterirken, diğer katsayılar rejimler karşısında değişmemektedir.

Tablo 3.31 Sanayi Üretim Endeksi İçin Sınırlandırılmış Threshold Modeli En Küçük Kareler Tahmini

m=1, threshold değeri=0.01584				
	$Z_{t-1} < 0.01584$		$Z_{t-1} > 0.01584$	
	Tahmin	Standart hata	Tahmin	Standart hata
Sabit terim	-0.00521	0.00611	0.00755	0.00223
$LSANAYI_{t-1}$	-1.55220	0.27091	-1.02438	0.15948
$\Delta LSANAYI_{t-1}$	-0.03341	0.20316	-0.16798	0.13902
$\Delta LSANAYI_{t-2}$	-0.05370	0.14214	0.04510	0.08253
Rejime Göre Değişmeyen Katsayılar				
	Tahmin	Standart Hata		
$\Delta LSANAYI_{t-3}$	0.04510	0.08254		

İhracata yönelik olarak kurulan doğrusal AR modeli karşısında eşik değişkenli modelin geçerliliğini incelemek amacıyla, öncelikle Wald testi W_T yapılmıştır. Tablo 3.32'de, $Z_t = y_t - y_{t-m}$ şeklinde eşik değişkenlerine ilişkin delay parametresi m 1'den 2'ye kadar Wald test W_T , bootstrap kritik değerler ve ilgili olasılık değerleri gösterilmektedir. W_T 'yi maksimize eden değer $\hat{m} = 1$ olarak elde edilmiştir. $\hat{m} = 1$ için W_T değeri 18.693 ve ilgili bootstrap olasılık değeri 0.000'dır. Söz konusu bulgular eşik değişkenli modelin geçerli olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 3.32 İhracat Miktarı İçin Threshold Test Sonuçları

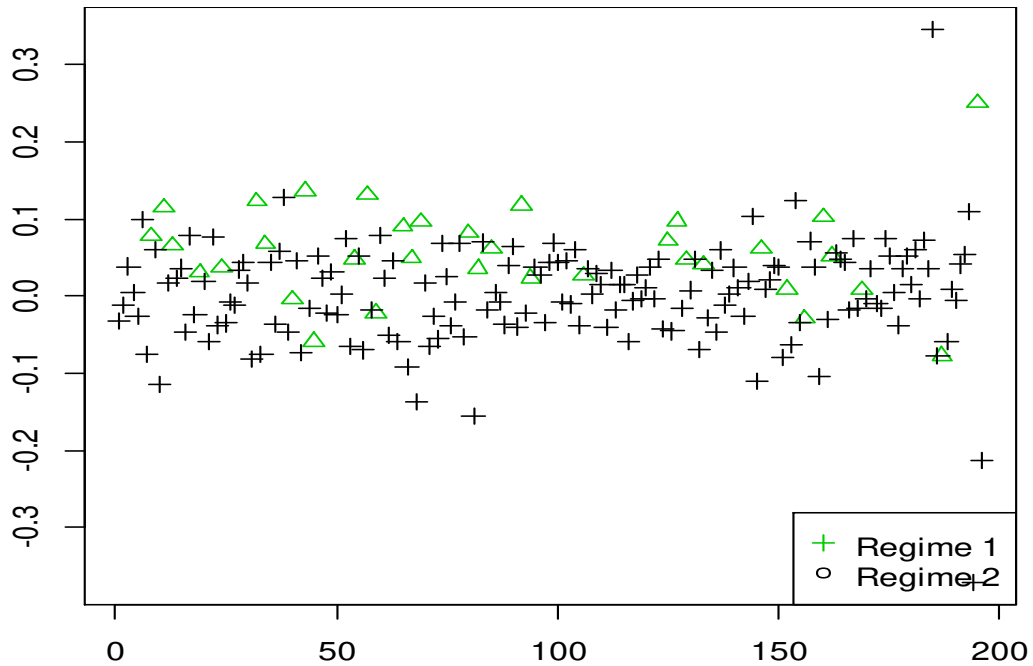
		Bootstrap kritik değerler			
m	W_T	%10	%5	%1	prob.
1	18.693	12.387	15.552	28.622	0.000
2	18.256	13.542	15.201	18.515	0.072

Tablo 3.33'te ihracat miktarı için eşik değerini ve her bir rejimdeki gözlem sayısı yer almaktadır. Tablo 3.33'teki sonuçlar incelendiğinde, $m=1$ için eşik değişkeni $Z_{t-1} = LIHRACAT_{t-1} - LIHRACAT_{t-2}$ değeri 0.0832'dir. Rejim 1 ihracat miktarının 0.0832'den daha az arttığı dönem ($Z_{t-1} < 0.0832$) ve rejim 2 ise ihracat miktarının 0.0832'den daha fazla arttığı ($Z_{t-1} > 0.0832$) dönemi ifade etmektedir. Gözlemlerin %17.35'i rejim 1'de, %82.65'i rejim 2'de yer almaktadır.

Tablo 3.33 İhracat Miktarına İlişkin Her Bir Rejimdeki Gözlem Sayısı ve Eşik Değeri

Delay(gecikme) parametresi	1
Eşik değeri	0.0832
1 rejimde yer alan gözlemlerin yüzdesi (sayısı)	%17.35 (34)
2 rejimde yer alan gözlemlerin yüzdesi (sayısı)	%82.65 (162)

Şekil 3.18'de ihracat miktarına ilişkin rejim sınıflamasına ait grafik yer almaktadır. Şekil 3.18 incelendiğinde, gözlemlerin çoğunun ikinci rejimde olduğu söylenebilir.

Şekil 3.18 İhracat Miktarı İçin Rejim Sınıflandırılması

İhracat miktarı için birim kökün varlığını araştırmak amacıyla delay (gecikme) parametresi $m=1$ 'den 2'ye kadar R_{2t} , R_{1t} , t_1 ve t_2 testleri gerçekleştirilmiştir. İhracat miktarı için her iki rejimdeki birim kökün test eden R_{2t} testine ilişkin sonuçlara Tablo 3.34'te yer verilmiştir. $m=1$ delay(gecikme) parametresine ilişkin W_T değeri 93'tür. Buna göre, %5 önem seviyesinde her iki rejim durağandır.

Tablo 3.34 İhracat Miktarı İçin R_{2t} Test Sonucu

		Bootstrap kritik değerler			
M	W_T	%10	%5	%1	prob.
1	81	11	13	21	0.000
2	93	11	13	25	0.000

Bununla birlikte, R_{1t} testi rejimlerden birinin birim kök içerdiğini ve diğerinin durağan olduğunu ifade etmektedir. İlgili sonuçlar Tablo 3.35'te yer almaktadır. $m=1$ için R_{1t} değeri 81 şeklindedir. Buna göre, %5 önem seviyesinde sıfır hipotezi reddedilmiş ve bir rejim birim köke sahipken, diğer rejim durağandır. Hangi rejimin birim kök içerdiğini belirlemek için t_1 ve t_2 testleri gerçekleştirilmiştir. İlgili sonuçlar Tablo 3.36 ve Tablo 3.37'de gösterilmektedir.

Tablo 3.35 İhracat Miktarı İçin R_{1t} Test Sonucu

		Bootstrap kritik değerler			
M	W_T	%10	%5	%1	prob.
1	81	11	13	21	0.000
2	93	11	13	25	0.000

Tablo 3.36 ve Tablo 3.37 birlikte değerlendirildiğinde, $m=1$ 'e karşılık gelen t_1 değeri 1.55 olarak bulunmuştur. Bu sonuç, %5 önem düzeyinde rejim 1'in birim kök içerdiğini göstermektedir. t_2 testi sonucuna göre ise $m=1$ 'e karşılık gelen istatistik değeri 7.18'dir. Buna göre, ikinci rejim %5 önem düzeyinde durağandır. Özetle ihracat miktarı rejim 1'de durağan değilken, rejim 2'de durağandır.

Tablo 3.36 İhracat Miktarı İçin t_1 Test Sonucu

		Bootstrap kritik değerler			
M	t istatistiği	%10	%5	%1	prob.
1	1.55	2.8	3	4.1	0.27
2	1.67	2.8	3.1	3.9	0.33

Tablo 3.37 İhracat Miktarı İçin t_2 Test Sonucu

		Bootstrap kritik değerler			
M	t istatistiği	%10	%5	%1	prob.
1	7.18	2.60	3.12	4.07	0.000
2	6.87	2.74	3.37	4.28	0.000

$m=1$ için EKK tahmin sonuçlarına Tablo 3.38’de yer verilmiştir. TAR modeli regresyon fonksiyonunu $Z_{t-1} = LIHRACAT_{t-1} - LIHRACAT_{t-2}$ değişkeninin değerinin 0.0832 altında ve yukarısında olmasına göre ikiye ayırmıştır. Rejim 1 ihracat miktarındaki artışın 0.0832’den daha az arttığı dönem ($Z_{t-1} < 0.0832$) ve rejim 2 ihracat miktarındaki artışın 0.0832’den daha fazla arttığı ($Z_{t-1} > 0.0832$) dönemdir. Tablo 3.38’deki sonuçlara göre, $\Delta LIHRACAT_{t-1}$ ve $\Delta LIHRACAT_{t-2}$ katsayıları rejime bağlı olarak değişiklik göstermekte, diğer katsayılar ise rejimler arasında sabit olmaktadır.

Tablo 3.38 İhracat Miktarı İçin Sınırlandırılmış Threshold Modeli En Küçük Kareler Tahmini

m=1, threshold değeri=0.0832				
	$Z_{t-1} < 0.0832$		$Z_{t-1} > 0.0832$	
	Tahmin	Standart hata	Tahmin	Standart hata
Sabit terim	0.07364	0.02287	0.01723	0.00572
$LIHRACAT_{t-1}$	-2.04916	0.37531	-1.47394	0.20517
$\Delta LIHRACAT_{t-1}$	0.51406	0.29532	-0.01360	0.15804
$\Delta LIHRACAT_{t-2}$	-0.06083	0.20822	-0.01597	0.08749
Rejime Göre Değişmeyen Katsayılar				
	Tahmin	Standart Hata		
$\Delta LIHRACAT_{t-3}$	-0.01597	0.08749		

İthalata yönelik olarak oluşturulan doğrusal AR modeli karşısında eşik değişkenli modelin geçerli olup olmadığını incelemek amacıyla, öncelikle Wald testi W_T yapılmıştır. Tablo 3.39’da, $Z_t = y_t - y_{t-m}$ şeklinde eşik değişkenleri için delay parametresi m 1’den 2’ye kadar Wald test W_T , bootstrap kritik değerler ve ilgili olasılık değerleri gösterilmektedir. W_T ’yi maksimize eden değer $\hat{m} = 2$ olarak elde edilmiştir. Bu nedenle, $\hat{m} = 2$ için W_T değeri 15.402 ve ilgili bootstrap olasılık değeri 0.065’tir. Söz konusu bulgular eşik değişkenli modelin geçerli olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 3.39 İthalat Miktarı İçin Threshold Test Sonuçları

		Bootstrap kritik değerler			
m	W_T	%10	%5	%1	prob.
1	7.543	13.866	15.669	21.304	0.595
2	15.402	11.947	14.232	19.042	0.065

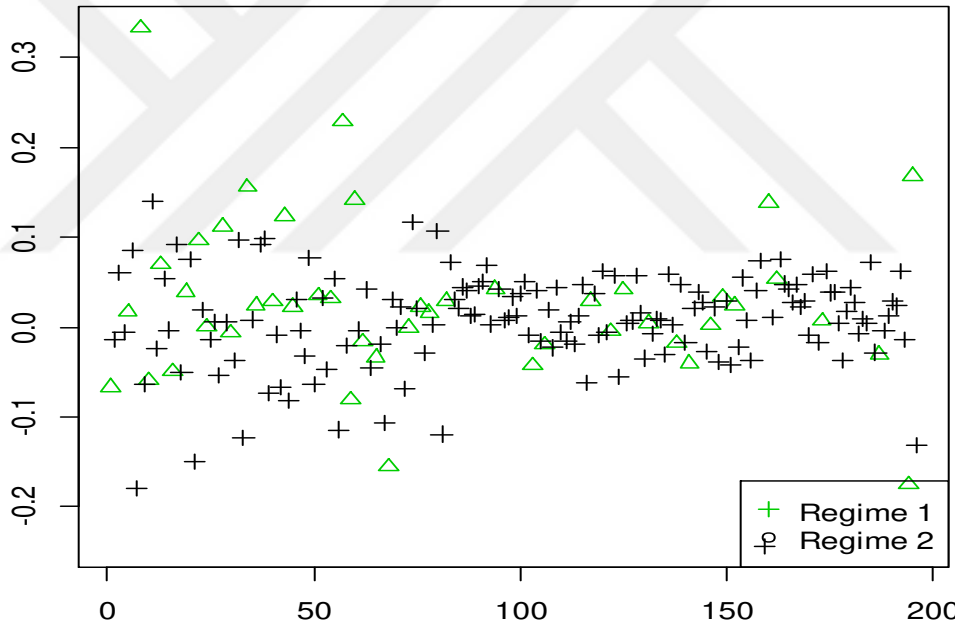
Eşik değeri ve rejimlerin sahip olduğu gözlem sayıları Tablo 3.40’ta yer almaktadır. Tablo 3.40 incelendiğinde, m=2 için $Z_{t-1} = LITHALAT_{t-1} - LITHALAT_{t-3}$ eşik değişkeninin değeri 0.0832 olarak elde edilmiştir. Birinci rejim ithalat miktarının 0.0496’dan daha az arttığı dönem ($Z_{t-1} < 0.0496$) ve ikinci rejim ise ithalat miktarının 0.0496’dan daha fazla arttığı ($Z_{t-1} > 0.0496$) dönemi

ifade etmektedir. Birinci ve ikinci rejimlerdeki gözlem sayıları 46 (%23.47) ve 150 (%76.53)'dir.

Tablo 3.40 İthalat Miktarı İçin Eşik Değeri ve Rejimlerdeki Gözlem Sayısı

delay parametresi	2
Threshold değeri	0.0496
1 rejimdeki gözlemlerin oranı	%23.47 (46)
2 rejimdeki gözlemlerin oranı	%76.53 (150)

Şekil 3.19'da ithalat miktarına yönelik rejim sınıflamasına ait grafik yer almaktadır. Şekil 3.19'a göre, gözlemlerin büyük kısmının ikinci rejimde yer aldığı ifade edilebilir.

Şekil 3.19 İthalat Miktarı İçin Rejim Sınıflandırılması

Rejim sınıflandırmasının belirlenmesinden sonra, birim kökün varlığını test etmek amacıyla delay parametresi $m=1$ 'den 2'ye kadar R_{2t} , R_{1t} , t_1 ve t_2 eşik değişkenli birim kök testleri yapılmıştır. Öncelikle, ithalat miktarı için iki rejim için de durağanlığın test edildiği R_{2t} testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 3.41'de yer almaktadır. $m=2$ delay parametresine karşılık gelen W_T istatistiği değeri 6.1 ve olasılık değeri 0.000 olarak elde edilmiştir. Söz konusu bulgu, her iki rejimin de

birim kök içerdiğini ifade eden sıfır hipotezinin %5 önem seviyesinde reddedildiği anlamına gelmektedir.

Tablo 3.41 İthalat Miktarı İçin R_{2t} Test Sonucu

		Bootstrap kritik değerler			
M	W_T	%10	%5	%1	prob.
1	6.1	1.1	1.3	1.6	0.000
2	6.1	1.2	1.3	2	0.000

Bununla birlikte, rejimlerden biri birim kök içerirken, diğer rejim birim kök içermeyebilir. Bu kapsamda R_{1t} testi yapılmıştır. Bootstrap kritik değerler ve ilgili olasılık değerleri R_{1t} test sonuçları Tablo 3.42’de yer almaktadır. $m=2$ için R_{1t} değeri 6.1 ve olasılık değeri 0.000 olarak elde edilmiştir. Bu nedenle %5 önem düzeyinde sıfır hipotezi reddedilmiş ve rejimlerden birinin birim kök içerdiği, diğer rejimin ise durağan olduğu ifade edilebilir.

Tablo 3.42 İthalat Miktarı İçin R_{1t} Test Sonucu

		Bootstrap kritik değerler			
M	W_T	%10	%5	%1	prob.
1	6.1	1.1	1.2	1.6	0.000
2	6.1	1.2	1.4	2	0.000

Rejimlerden hangisinin durağan olduğunu tespit etmek için t_1 ve t_2 testleri uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 3.43 ve Tablo 3.44’te yer almaktadır. Tablo 3.43 ve Tablo 3.44 incelendiğinde, $m=2$ için t_1 istatistiği değeri 6.4 ve olasılık değeri 0.000 olarak elde edilmiştir. Dolayısıyla, 0.05 önem seviyesine birinci rejimde birim kök olduğu sıfır hipotezi reddedilmekte ve rejim 1’in durağan olduğu ifade edilebilmektedir. İkinci rejimin birim kök içerip içermediğini araştırmak için uygulanan t_2 testi sonucuna göre ise $m=2$ için t istatistiği değeri 1.509 ve olasılık değeri 0.23’dir. Dolayısıyla, ikinci rejimin birim kök içerdiğini söyleyen sıfır hipotezi reddedilememekte ve birim kök içermektedir. Elde edilen sonuçlar, ithalat miktarının rejim 1’de durağan olduğunu, rejim 2’de durağan olmadığını ifade etmektedir.

Tablo 3.43 İthalat Miktarı İçin t_1 Test Sonucu

		Bootstrap kritik değerler			
M	t istatistiği	%10	%5	%1	prob.
1	4.9	2.6	2.9	3.6	0.000
2	6.4	3	3.4	3.9	0.000

Tablo 3.44 İthalat Miktarı İçin t_2 Test Sonucu

		Bootstrap kritik değerler			
M	t istatistiği	%10	%5	%1	prob.
1	6.010	2.73	3.16	3.86	0.000
2	1.509	2.87	3.21	3.93	0.230

Tablo 3.45’te, $m=2$ için en küçük kareler tahmin sonuçları yer almaktadır. TAR modeli regresyon fonksiyonunu $Z_{t-1} = LITHALAT_{t-1} - LITHALAT_{t-3}$ değişkeninin 0.0496 değerinin üstünde ve altında olmasına bağlı olarak ikiye ayırmıştır. Birinci rejim ithalat miktarının artışın 0.0496’dan daha az arttığı dönem ($Z_{t-1} < 0.0496$) ve ikinci rejim ithalat miktarındaki artışın 0.0496’dan daha fazla arttığı ($Z_{t-1} > 0.0496$) dönemi ifade etmektedir. Tablo 3.45’te yer alan $m=2$ için sınırlandırılmış model sonuçlarına göre, $\Delta LITHALAT_{t-1}$ ve $\Delta LITHALAT_{t-2}$ katsayıları rejimler açısından değişim gösterirken, diğer katsayıları rejimler karşısında değişmemektedir.

Tablo 3.45 İthalat Miktarı İçin Sınırlandırılmış Threshold Modeli En Küçük Kareler Tahmini

m=2, threshold değeri=0.0496				
	$Z_{t-1} < 0.0496$		$Z_{t-1} > 0.0496$	
	Tahmin	Standart hata	Tahmin	Standart hata
Sabit terim	-0.00746	0.01635	0.01271	0.00568
$LITHALAT_{t-1}$	-1.85884	0.37619	-1.13877	0.18948
$\Delta LITHALAT_{t-1}$	0.02075	0.31019	-0.22317	0.14026
$\Delta LITHALAT_{t-2}$	-0.07633	0.15934	-0.27087	0.08228
Rejime Göre Değişmeyen Katsayılar				
	Tahmin	Standart Hata		
$\Delta LITHALAT_{t-3}$	-0.27087	0.08228		

Reel sektör güven endeksine yönelik olarak oluşturulan doğrusal AR modeli karşısında eşik değişkenli modelin geçerliliğini incelemek amacıyla, öncelikle Wald testi W_T yapılmıştır. Tablo 3.46’da, $Z_t = y_t - y_{t-m}$ şeklinde eşik değişkenleri için delay parametresi m 1’den 2’ye kadar Wald test W_T , bootstrap kritik değerler yer almaktadır. W_T ’yi maksimize eden değer $\hat{m} = 2$ ’ dir. Dolayısıyla, $\hat{m} = 2$ için W_T değeri 23.196 ve buna karşılık gelen bootstrap olasılık değeri 0.002’dir. Bu sonuçlar eşik değişkenli modelin geçerli olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 3.46 Reel Sektör Güven Endeksi İçin Threshold Test Sonuçları

		Bootstrap kritik değerler			
m	W_T	%10	%5	%1	prob.
1	22.681	12.967	15.217	20.805	0.003
2	23.196	14.464	17.120	21.452	0.002

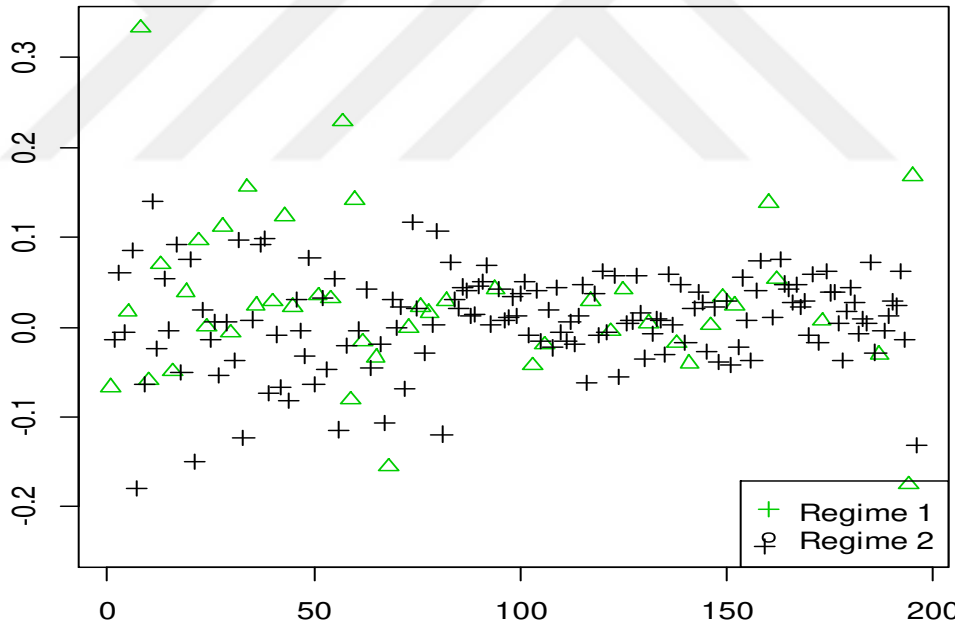
Eşik değeri ve rejimlerde mevcut olan gözlem sayıları Tablo 3.47’de yer almaktadır. Tablo 3.47’ye göre, m=2 için $Z_{t-1} = LGUVENENDEKS_{t-1} - LGUVENENDEKS_{t-3}$ eşik değişkeninin değeri 0.0405 olarak elde edilmiştir. Birinci rejim reel sektör güven endeksinin 0.0405’ten daha az arttığı dönem ($Z_{t-1} < 0.0405$) ve ikinci rejim ise reel sektör güven endeksinin 0.0405’ten daha

fazla arttığı ($Z_{t-1} > 0.0405$) dönemi ifade etmektedir. Birinci ve ikinci rejimlerdeki gözlem sayıları 32 (%16.33) ve 164 (%83.67)'tür.

Tablo 3.47 Reel Sektör Güven Endeksi İçin Eşik Değeri ve Rejimlerdeki Gözlem Sayısı

delay parametresi	2
Threshold değeri	0.0405
1 rejimdeki gözlemlerin oranı	%16.33 (32)
2 rejimdeki gözlemlerin oranı	%83.67 (164)

Şekil 3.20’de reel sektör güven endeksine ilişkin rejim sınıflamasına ait grafik yer almaktadır. Şekil 3.20 incelendiğinde, gözlemlerin büyük kısmının ikinci rejimde yer aldığı ifade edilebilir.

Şekil 3.20 Reel Sektör Güven Endeksi İçin Rejim Sınıflandırılması

Rejim sınıflandırmasının yapılmasının ardından, birim kökün varlığını incelemek için delay parametresi $m=1$ ’den 2’ye kadar R_{2t} , R_{1t} , t_1 ve t_2 threshold birim kök testleri uygulanmıştır. İlk olarak, reel sektör güven endeksi için iki rejim için de durağanlığın test edildiği R_{2t} testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 3.48’de yer almaktadır. $m=2$ delay parametresine karşılık gelen W_T istatistiği değeri 6 ve

olasılık değeri 0.000'dır. Bu sonuç, her iki rejimin de birim kök içerdiğini ifade eden sıfır hipotezinin %5 önem seviyesinde reddedildiğini ifade etmektedir.

Tablo 3.48 Reel Sektör Güven Endeksi İçin R_{2t} Test Sonucu

M	W_T	Bootstrap kritik değerler			prob.
		%10	%5	%1	
1	6.6	1.2	1.5	2	0.000
2	6	1.2	1.6	2.1	0.000

Buna karşın, rejimlerden biri birim kök içerirken, diğer rejim birim kök içermeyebilir. Bu nedenle R_{1t} testi uygulanmıştır. Bootstrap kritik değerler ve olasılık değerlerinin yer aldığı R_{1t} test sonuçları Tablo 3.49'da gösterilmektedir. $m=2$ için R_{1t} değeri 6 ve olasılık değeri 0.000 olarak elde edilmiştir. Dolayısıyla %5 önem düzeyinde sıfır hipotezi reddedilmiş ve rejimlerden birinin birim kök içerdiği, diğer rejimin ise durağan olduğu görülmüştür.

Tablo 3.49 Reel Sektör Güven Endeksi İçin R_{1t} Test Sonucu

M	W_T	Bootstrap kritik değerler			prob.
		%10	%5	%1	
1	6.6	1.2	1.5	2	0.000
2	6	1.2	1.6	2.1	0.000

Rejimlerden hangisinin durağan olduğunu tespit etmek için t_1 ve t_2 testleri uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 3.50 ve Tablo 3.51'de yer almaktadır. Tablo 3.50 ve Tablo 3.51 incelendiğinde, $m=2$ için t_1 istatistiği değeri 4.39 ve olasılık değeri 0.000 olarak elde edilmiştir. Dolayısıyla, 0.05 önem seviyesine birinci rejimde birim kök olduğu sıfır hipotezi reddedilmekte ve rejim 1'in durağan olduğu ifade edilebilmektedir. İkinci rejimin birim kök içerip içermediğini araştırmak için uygulanan t_2 testi sonucuna göre ise $m=2$ için t istatistiği değeri 1.366 ve olasılık değeri 0.2587'dir. Dolayısıyla, ikinci rejimin birim kök içerdiğini söyleyen sıfır hipotezi reddedilememekte ve birim kök içermektedir. Elde edilen sonuçlar, reel sektör güven endeksinin rejim 1'de durağan olduğunu, rejim 2'de durağan olmadığını ifade etmektedir.

Tablo 3.50 Reel Sektör Güven Endeksi İçin t_1 Test Sonucu

		Bootstrap kritik değerler			
M	t istatistiği	%10	%5	%1	prob.
1	2.45	2.82	3.45	4.36	0.170
2	4.39	3.03	3.31	4.29	0.010

Tablo 3.51 Reel Sektör Güven Endeksi İçin t_2 Test Sonucu

		Bootstrap kritik değerler			
M	t istatistiği	%10	%5	%1	prob.
1	7.731	2.602	3.04	4.003	0.000
2	1.366	2.59	2.94	4.35	0.2587

Tablo 3.52’de, $m=2$ için en küçük kareler tahmin sonuçları gösterilmektedir. TAR modeli regresyon fonksiyonunu $Z_{t-1} = LGUVENENDEKS_{t-1} - LGUVENENDEKS_{t-3}$ değişkeninin 0.0496 değerinin üstünde ve altında olmasına göre iki gruba ayırmıştır. Birinci rejim reel sektör güven endeksindeki artışın 0.0496’dan daha az arttığı dönemi ($Z_{t-1} < 0.0496$) ve ikinci rejim reel sektör güven endeksindeki artışın 0.0496’dan daha fazla arttığı ($Z_{t-1} > 0.0496$) dönemi ifade etmektedir. Tablo 3.52’de yer alan $m=2$ için sınırlandırılmış model sonuçlarına göre, $\Delta GUVENENDES_{t-1}$ ve $\Delta LGUVENENDEKS_{t-2}$ katsayıları rejimler açısından değişkenlik gösterirken, diğer katsayıları rejimler karşısında değişmemektedir.

Tablo 3.52 Reel Sektör Güven Endeksi İçin Sınırlandırılmış Threshold Modeli En Küçük Kareler Tahmini

m=2, threshold değeri=0.0496				
	$Z_{t-1} < 0.0496$		$Z_{t-1} > 0.0496$	
	Tahmin	Standart hata	Tahmin	Standart hata
Sabit terim	0.01945	0.01743	-0.00028	0.00305
$LGUVENENDEKS_{t-1}$	-0.42709	0.17408	-0.96736	0.12512
$\Delta LGUVENENDEKS_{t-1}$	0.17282	0.25643	0.09653	0.11275
$\Delta LGUVENENDEKS_{t-2}$	0.05588	0.14495	0.00895	0.07804
Rejime Göre Değişmeyen Katsayılar				
	Tahmin	Standart Hata		
$\Delta LGUVENENDEKS_{t-3}$	0.00895	0.07804		

Caner-Hansen birim kök analizinden elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının ve ithalat miktarının belirli bir eşik değerinin üstüne çıkması durumunda sürdürülebilirliklerini kaybettikleri görülmektedir. Bununla birlikte, sanayi üretim endeksi, ihracat miktarı ve reel sektör güven endeksi belirli bir eşik değerinin altında sürdürülebilir iken, söz konusu eşik değerini aşmaları durumunda sürdürülebilirliklerini kaybetmektedirler.

3.3.2.2 Eş Bütünleşme İlişkisinin Analizi

Analizlerde kullanılan değişkenlerin (katılım bankalarının kullandıkları fon miktarı, sanayi üretim endeksi, ihracat miktarı, ithalat miktarı, reel sektör güven endeksi) birinci dereceden durağan olmaları nedeniyle, katılım bankalarının kullandıkları fon miktarı ile sanayi üretim endeksi, ihracat miktarı, ithalat miktarı ve reel sektör güven endeksi arasındaki uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi araştırılmıştır. Söz konusu değişkenler arasındaki eş bütünleşme ilişkisinin incelenmesinde, değişkenlerin doğrusal olmayan yapısı nedeniyle Hansen-Seo eşbütünleşme testinden yararlanılmıştır.

Eşbütünleşme ilişkisi araştırılmadan önce, ilk olarak gecikme uzunlukları belirlenmiştir. Gecikme uzunluklarının belirlenmesinde bilgi kriterleri dikkate alınmaktadır. Sonuçlar Tablo 3.53'te yer almaktadır.

Tablo 3.53'ten elde edilen sonuçlara göre, katılım bankalarının kullandıkları fon miktarı-sanayi üretim endeksi için oluşturulacak eş bütünleşme denklemi için uygun gecikme uzunluğu 2, katılım bankalarının kullandıkları fon miktarı-ihracat miktarı için oluşturulacak eş bütünleşme denklemi için uygun gecikme uzunluğu 4, katılım bankalarının kullandıkları fon miktarı-ithalat miktarı için oluşturulacak eş bütünleşme denklemi için uygun gecikme uzunluğu 5, katılım bankalarının kullandıkları fon miktarı-reel sektör güven endeksi için oluşturulacak eş bütünleşme denklemi için uygun gecikme uzunluğu 4 olarak belirlenmiştir.

Tablo 3.53 Uygun Gecikme Uzunluklarının Belirlenmesi

LTKRD-LSANAYI						
Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-25.90447	NA	0.004584	0.290672	0.324604	0.304414
1	641.5008	1313.954	4.57e-06	-6.619800	-6.518004	-6.578572
2	684.4011	12.04394*	3.46e-06*	-6.900011*	-6.526757	-6.748840
3	673.7505	15.48153	3.55e-06	-6.872401	-6.634875	-6.776201*
4	678.0131	8.125734	3.54e-06	-6.875137	-6.569747	-6.751452
5	665.7168	47.17067	3.70e-06	-6.830383	-6.660722*	-6.761669
6	687.1372	5.101675	3.50e-06	-6.886846	-6.445726	-6.708189
7	689.9281	5.145685	3.55e-06	-6.874251	-6.365267	-6.668109
8	692.9094	5.434785	3.59e-06	-6.863640	-6.286792	-6.630012
LTKRD-LIHRACAT						
Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-221.7836	NA	0.035272	2.331080	2.365012	2.344822
1	432.1357	1287.404	4.05e-05	-4.438913	-4.337117	-4.397685
2	479.8874	93.01646	2.57e-05	-4.894661	-4.725000	-4.825947
3	491.7108	22.78454	2.37e-05	-4.976154	-4.738628*	-4.879954*
4	496.9942	10.07150*	2.33e-05*	-4.989523*	-4.684133	-4.865837
5	500.5588	6.720782	2.35e-05	-4.984987	-4.611733	-4.833817
6	502.5422	3.698153	2.40e-05	-4.963981	-4.522862	-4.785324
7	507.2315	8.646031	2.38e-05	-4.971162	-4.462178	-4.765020
8	508.2853	1.921011	2.45e-05	-4.940472	-4.363624	-4.706845
LTKRD-LİTHALAT						
Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-184.0521	NA	0.023809	1.938042	1.971974	1.951785
1	446.5448	1241.488	3.48e-05	-4.589009	-4.487212	-4.547780
2	486.2247	77.29316	2.40e-05	-4.960674	-4.791013	-4.891960
3	498.2868	23.24467	2.21e-05	-5.044655	-4.807129	-4.948455
4	512.2893	6.251556	2.08e-05	-5.107180	-4.733925	-4.956009
5	508.9735	20.37151*	2.06e-05*	-5.114308*	-4.808917*	-4.990622*
6	513.9692	3.132395	2.13e-05	-5.083013	-4.641893	-4.904356
7	518.9255	9.138166	2.11e-05	-5.092974	-4.583990	-4.886832
8	519.5898	1.210973	2.18e-05	-5.058227	-4.481379	-4.824599
LTKRD-LGUVENENDEKS						
0	-112.4785	NA	0.011296	1.192484	1.226416	1.206227
1	543.9299	1292.304	1.26e-05	-5.603437	-5.501640	-5.562208
2	576.4842	63.41292	9.38e-06	-5.900877	-5.731215*	-5.832163
3	585.9117	18.16773	8.87e-06	-5.957414	-5.719888	-5.861214*
4	591.5892	10.82269*	8.71e-06*	-5.974888*	-5.669497	-5.851202
5	594.8129	6.077934	8.79e-06	-5.966801	-5.593546	-5.815630
6	596.9901	4.059551	8.96e-06	-5.947813	-5.506694	-5.769157
7	599.1774	4.032891	9.13e-06	-5.928931	-5.419947	-5.722789
8	600.8054	2.967794	9.36e-06	-5.904223	-5.327375	-5.670596
0	-112.4785	NA	0.011296	1.192484	1.226416	1.206227

Katılım bankalarının kullandıkları fon miktarı ile sanayi üretim endeksi, ihracat miktarı, ithalat miktarı ve reel sektör güven endeksi için oluşturulan Hansen-Seo eşbütünleşme testine ilişkin sonuçlar Tablo 3.54'te yer almaktadır.

Tablo 3.54 Hansen-Seo Eşbütünleşme Testi Sonuçları

	LTKRD-LSANAYI	LTKRD-LIHRACAT
Eşbütünleşme Vektörü (β)	-0.7871	-0.5252
Eşik Değeri (γ)	0.4299	0.8440
supLM test değeri	16.9635	23.4564
Bootstrap kritik değerler	%1 15.2876 %5 15.0041 %10 14.6492	%1 19.3387 %5 18.9664 %10 18.5010
	LTKRD-LITHALAT	LTKRD-LGUVENENDEKS
Eşbütünleşme Vektörü (β)	-0.5471	-0.9427
Eşik Değeri (γ)	0.8858	1.7073
supLM test değeri	29.03223	9.0303
Bootstrap kritik değerler	%1 33.5171 %5 22.6994 %10 21.9465	%1 7.3402 %5 6.9551 %10 6.4737

Tablo 3.54'te yer alan Hansen-Seo eşbütünleşme test sonuçları incelendiğinde, katılım bankalarının kullandıkları fon miktarı ile sanayi üretim endeksi, ihracat miktarı, ithalat miktarı ve reel sektör güven endeksi arasında uzun dönemli eş bütünleşme ilişkisinin olduğu ifade edilebilir.

Katılım bankalarının kullandıkları fon miktarı ile söz konusu makro ekonomik değişkenler arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin tespit edilmesinin ardından, farklı ekonomik rejimler altında değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişkileri değerlendirilebilmek amacıyla eşik değişkenli hata düzeltme modelinden (TVECM) yararlanılmıştır. Bu kapsamda oluşturulan modeller aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

Model 1

$$\begin{aligned} LTKRD_t = & \begin{cases} \beta_{10} + \sum_{i=1}^p \beta_{1,1i} LTKRD_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_{1,2i} LSANAYI_{t-i} + \theta_{11} ECT_{t-1} + \varepsilon_{11,t} & inf_{t-d} > \gamma \\ \beta_{20} + \sum_{i=1}^p \beta_{2,1i} LTKRD_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_{2,2i} LSANAYI_{t-i} + \theta_{12} ECT_{t-1} + \varepsilon_{12,t} & inf_{t-d} \leq \gamma \end{cases} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} LSANAYI_t = & \begin{cases} \beta_{10} + \sum_{i=1}^p \beta_{1,1i} LTKRD_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_{1,2i} LSANAYI_{t-i} + \theta_{11} ECT_{t-1} + \varepsilon_{11,t} & inf_{t-d} > \gamma \\ \beta_{20} + \sum_{i=1}^p \beta_{2,1i} LTKRD_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_{2,2i} LSANAYI_{t-i} + \theta_{12} ECT_{t-1} + \varepsilon_{12,t} & inf_{t-d} \leq \gamma \end{cases} \end{aligned}$$

Model 2

$$\begin{aligned} LTKRD_t = & \begin{cases} \beta_{10} + \sum_{i=1}^p \beta_{1,1i} LTKRD_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_{1,2i} LIHRACAT_{t-i} + \theta_{11} ECT_{t-1} + \varepsilon_{11,t} & inf_{t-d} > \gamma \\ \beta_{20} + \sum_{i=1}^p \beta_{2,1i} LTKRD_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_{2,2i} LIHRACAT_{t-i} + \theta_{12} ECT_{t-1} + \varepsilon_{12,t} & inf_{t-d} \leq \gamma \end{cases} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} LIHRACAT_t = & \begin{cases} \beta_{10} + \sum_{i=1}^p \beta_{1,1i} LTKRD_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_{1,2i} LIHRACAT_{t-i} + \theta_{11} ECT_{t-1} + \varepsilon_{11,t} & inf_{t-d} > \gamma \\ \beta_{20} + \sum_{i=1}^p \beta_{2,1i} LTKRD_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_{2,2i} LIHRACAT_{t-i} + \theta_{12} ECT_{t-1} + \varepsilon_{12,t} & inf_{t-d} \leq \gamma \end{cases} \end{aligned}$$

Model 3

$$\begin{aligned} LTKRD_t = & \begin{cases} \beta_{10} + \sum_{i=1}^p \beta_{1,1i} LTKRD_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_{1,2i} LITHALAT_{t-i} + \theta_{11} ECT_{t-1} + \varepsilon_{11,t} & thr_{t-d} > \gamma \\ \beta_{20} + \sum_{i=1}^p \beta_{2,1i} LTKRD_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_{2,2i} LITHALAT_{t-i} + \theta_{12} ECT_{t-1} + \varepsilon_{12,t} & thr_{t-d} \leq \gamma \end{cases} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} LITHALAT_t = & \begin{cases} \beta_{10} + \sum_{i=1}^p \beta_{1,1i} LTKRD_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_{1,2i} LITHALAT_{t-i} + \theta_{11} ECT_{t-1} + \varepsilon_{11,t} & thr_{t-d} > \gamma \\ \beta_{20} + \sum_{i=1}^p \beta_{2,1i} LTKRD_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_{2,2i} LITHALAT_{t-i} + \theta_{12} ECT_{t-1} + \varepsilon_{12,t} & thr_{t-d} \leq \gamma \end{cases} \end{aligned}$$

Model 4

$$\begin{aligned} LTKRD_t = & \begin{cases} \beta_{10} + \sum_{i=1}^p \beta_{1,1i} LTKRD_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_{1,2i} LGUVENENDEKS_{t-i} + \theta_{11} ECT_{t-1} + \varepsilon_{11,t} & thr_{t-d} > \gamma \\ \beta_{20} + \sum_{i=1}^p \beta_{2,1i} LTKRD_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_{2,2i} LGUVENENDEKS_{t-i} + \theta_{12} ECT_{t-1} + \varepsilon_{12,t} & thr_{t-d} \leq \gamma \end{cases} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} LGUVENENDEKS_t = & \begin{cases} \beta_{10} + \sum_{i=1}^p \beta_{1,1i} LTKRD_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_{1,2i} LGUVENENDEKS_{t-i} + \theta_{11} ECT_{t-1} + \varepsilon_{11,t} & thr_{t-d} > \gamma \\ \beta_{20} + \sum_{i=1}^p \beta_{2,1i} LTKRD_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_{2,2i} LGUVENENDEKS_{t-i} + \theta_{12} ECT_{t-1} + \varepsilon_{12,t} & thr_{t-d} \leq \gamma \end{cases} \end{aligned}$$

Modellerde yer alan α ve β parametreleri, $\varepsilon_{11,t}$, $\varepsilon_{12,t}$, $\varepsilon_{21,t}$, $\varepsilon_{22,t}$ hata terimleri, ECT_{t-1} hata düzeltme terimini göstermektedir. thr_{t-d} eşik değişkeni, γ ise eşik değeridir. $\theta_{11}\theta_{12}\theta_{21}\theta_{22}$ hata düzeltme katsayılarıdır. i uygun gecikme sayısını göstermekte olup, eşik değişkenli vektör hata düzeltme modelinde uygun

gecikme sayısı bilgi ölçütlerine göre seçilmektedir. Katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının düşük ve yüksek olduğu rejimlerde, dikkate alınan değişkenler arasındaki kısa dönem nedenselliği test etmek amacıyla oluşturulan temel hipotezler sırasıyla $H_0: \beta_{1,1i} = 0$ ve $H_0: \beta_{2,1i} = 0$ şeklindedir. Temel hipotezlerinin reddedilmesi durumunda, katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının sanayi üretim endeksinin, ihracat miktarının, ithalat miktarının ve tüketici güven endeksinin Granger nedeni olduğu ifade edilebilir. Temel hipotezlerin $H_0: \beta_{2,1i} = 0$ ve $H_0: \beta_{2,2i} = 0$ şeklinde oluşturulması durumunda, temel hipotez makro ekonomik değişkenlerin (sanayi üretim endeksi, ihracat miktarı, ithalat miktarı ve reel sektör güven endeksi) katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının Granger nedenseli olmadığını ifade etmektedir.

Tablo 3.55’te katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının düşük ve yüksek olduğu rejimler için, katılım bankaları ile sanayi üretim endeksi arasındaki kısa dönem katsayılarına yönelik 2 gecikmeli TVECM model tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.55 Katılım Bankalarının Kullandıkları Fon Miktarı ve Sanayi Üretim Endeksi İçin TVECM Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken	LTKRD		LSANAYI	
Değişkenler	Rejim 1 (Düşük Rejim)	Rejim 2 (Yüksek Rejim)	Rejim 1 (Düşük Rejim)	Rejim 2 (Yüksek Rejim)
ECT_{t-1}	-0.0041 (0.7707)	-0.2996 ^{**} (0.0374)	-0.0006 (0.9051)	-0.1741 [*] (0.0745)
Sabit terim	0.0249 ^{***} (0.0000)	0.1680 (0.744)	0.0053 ^{**} (0.0133)	-0.0886 [*] (0.0970)
$LTKRD_{t-1}$	0.0935 (0.3398)	-0.7760 ^{***} (0.0000)	0.0144 (0.6710)	0.4996 ^{**} (0.0288)
$LTKRD_{t-2}$	0.0434 (0.5392)	-0.2861 (0.5605)	0.0109 (0.6548)	0.6211 ^{***} (0.0085)
$LSANAYI_{t-1}$	-0.0449 (0.8481)	0.1168 (0.8417)	-0.1797 ^{**} (0.0279)	-0.1734 (0.3925)
$LSANAYI_{t-2}$	0.0198 (0.9308)	0.5438 (0.4208)	-0.0145 (0.8545)	-0.2388 (0.1618)

Tablo 3.55’te yer alan katılım bankalarının kullandıkları fon miktarı ile sanayi üretim endeksi arasındaki TVECM tahmin sonuçlarına göre, katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının düşük olduğu rejimde, fon miktarında

meydana gelen artışın sanayi üretim endeksi üzerinde anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Hata düzeltme katsayısının (ECT_{t-1}) da istatistiki olarak anlamsız olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuç, katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının düşük olduğu rejimde sanayi üretim endeksinde uzun dönem dengeden meydana gelen sapmaların kalıcı olduğunu göstermektedir. Katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının yüksek olduğu rejimde, fon miktarında meydana gelen artış sanayi üretim endeksini arttırmaktadır. Hata düzeltme katsayısı (%17.41) ise negatif ve istatistiki olarak anlamlı elde edilmiştir. Buna göre, sanayi üretim endeksinde uzun dönem denge değerinden meydana gelen sapmaların bir dönem sonra %17'si düzeltilmekte ve sistem yaklaşık altı dönem sonra yeniden dengeye gelmektedir. Elde edilen bu sonuçlar, sanayi üretim endeksinin arttırılmasında, katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının yüksek olduğu rejimde, katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının önemli olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.56'da katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının düşük ve yüksek olduğu rejimler için, katılım bankaları ile ithalat miktarı arasındaki kısa dönem katsayılarına yönelik 5 gecikmeli TVECM model tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.56 Katılım Bankalarının Kullandırdıkları Fon Miktarı ve İthalat Miktarı İçin TVECM Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken	LTKRD		LİTHALAT	
Değişkenler	Rejim 1 (Düşük Rejim)	Rejim 2 (Yüksek Rejim)	Rejim 1 (Düşük Rejim)	Rejim 2 (Yüksek Rejim)
ECT_{t-1}	-0.0021 (0.8027)	-0.5560** (0.0387)	0.0015 (0.8231)	-0.4428*** (0.0061)
Sabit terim	0.0211** (0.0164)	2.4517** (0.0359)	0.0114 (0.1110)	0.1125 (0.9058)
$LTKRD_{t-1}$	0.0953 (0.4831)	0.4158 (0.5114)	0.1909* (0.0877)	0.1506* (0.0715)
$LTKRD_{t-2}$	0.0514 (0.6629)	1.4501 (0.1419)	0.1078 (0.2656)	0.4300* (0.0939)
$LTKRD_{t-3}$	0.0174 (0.8661)	1.2233 (0.2544)	0.0477 (0.5737)	0.8889 (0.3114)
$LTKRD_{t-4}$	0.0064 (0.9423)	1.5496 (0.2699)	0.0181 (0.8043)	-0.1359 (0.9058)
$LTKRD_{t-5}$	0.0158 (0.8194)	-2.3744** (0.0317)	0.0137 (0.8095)	-1.3661 (0.1302)
$LİTHALAT_{t-1}$	0.0665 (0.5057)	-1.0644* (0.0627)	-0.5178*** (0.0000)	-1.2180*** (0.0097)
$LİTHALAT_{t-2}$	0.0925 (0.3843)	-3.3621* (0.0664)	-0.0856 (0.3259)	-3.8117*** (0.0115)
$LİTHALAT_{t-3}$	0.0600 (0.5744)	-3.2039* (0.0968)	0.2534*** (0.0042)	-2.5634* (0.0956)
$LİTHALAT_{t-4}$	-0.0021 (0.9840)	1.5850 (0.2428)	0.0348 (0.6912)	-1.4712 (0.1860)
$LİTHALAT_{t-5}$	-0.0771 (0.4086)	0.0348 (0.9807)	-0.0277 (0.5114)	-1.6387 (0.1663)

Tablo 3.56’da yer alan katılım bankalarının kullandırdıkları fon miktarı ile ithalat miktarı arasındaki TVECM tahmin sonuçlarına göre, katılım bankalarının kullandırdıkları fon miktarının düşük olduğu rejimde, fon miktarında meydana gelen artışın ithalat miktarını arttırdığı ifade edilebilir. Hata düzeltme katsayısının (ECT_{t-1}) ise istatistiki olarak anlamsız olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuç, ithalat miktarında uzun dönem dengeden meydana gelen sapmaların kalıcı olduğunu göstermektedir. Katılım bankalarının kullandırdıkları fon miktarının yüksek olduğu rejimde, fon miktarında meydana gelen artış ithalat miktarını arttırmaktadır. Hata düzeltme katsayısı (%44.28) ise negatif ve istatistiki olarak anlamlı elde edilmiştir. Buna göre, ithalat miktarında uzun dönem denge değerinden meydana gelen sapmaların bir dönem sonra %44’ü düzeltilmekte ve

sistem yaklaşık iki dönem sonra yeniden dengeye gelmektedir. Elde edilen bu sonuçlar, ithalat miktarının arttırılmasında, katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının önemli olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.57’de katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının düşük ve yüksek olduğu rejimler için, katılım bankaları ile ihracat miktarı arasındaki kısa dönem katsayılarına yönelik 4 gecikmeli TVECM model tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.57 Katılım Bankalarının Kullandıkları Fon Miktarı ve İhracat Miktarı İçin TVECM Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken	LTKRD		LIHRACAT	
	Rejim 1 (Düşük Rejim)	Rejim 2 (Yüksek Rejim)	Rejim 1 (Düşük Rejim)	Rejim 2 (Yüksek Rejim)
ECT_{t-1}	-0.0028 (0.7211)	-0.5267** (0.0495)	0.0081 (0.1849)	-0.4367** (0.0419)
Sabit terim	0.0211*** (0.0061)	-4.3461 (0.8497)	0.0065 (0.2742)	14.3830 (0.4203)
$LTKRD_{t-1}$	0.1441 (0.2216)	-4.3179 (0.8034)	0.3334*** (0.0003)	0.3117** (0.0422)
$LTKRD_{t-2}$	0.0826 (0.4085)	-1.8475 (0.8221)	0.3220*** (0.0000)	0.2354* (0.0712)
$LTKRD_{t-3}$	0.0382 (0.6601)	0.8661 (0.9358)	0.1877*** (0.0060)	0.2595** (0.3114)
$LTKRD_{t-4}$	0.0023 (0.9731)	-2.9387 (0.9224)	0.1052** (0.0468)	0.2717** (0.0247)
$LIHRACAT_{t-1}$	-0.0728 (0.4539)	0.7102 (0.7754)	-0.6752*** (0.0000)	-1.1991 (0.5356)
$LIHRACAT_{t-2}$	0.0362 (0.7270)	-0.9857 (0.8280)	-0.2452*** (0.0026)	4.3679 (0.2164)
$LIHRACAT_{t-3}$	-0.0358 (0.7372)	-0.0670 (0.8874)	-0.1091 (0.1896)	-3.2697 (0.3227)
$LIHRACAT_{t-4}$	0.0239 (0.8007)	1.5850 (0.2428)	-0.0877 (0.2341)	-2.2568 (0.1254)

Tablo 3.57’de yer alan katılım bankalarının kullandıkları fon miktarı ile ihracat miktarı arasındaki TVECM tahmin sonuçlarına göre, katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının düşük olduğu rejimde, fon miktarında meydana gelen artışın ihracat miktarını arttırdığı ifade edilebilir. Hata düzeltme katsayısının (ECT_{t-1}) ise istatistiki olarak anlamsız olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuç, ihracat miktarında uzun dönem dengeden meydana gelen sapmaların kalıcı

olduğunu göstermektedir. Katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının yüksek olduğu rejimde, fon miktarında meydana gelen artış ihracat miktarını arttırmaktadır. Hata düzeltme katsayısı (%43.67) ise negatif ve istatistiki olarak anlamlı elde edilmiştir. Buna göre, ihracat miktarında uzun dönem denge değerinden meydana gelen sapmaların bir dönem sonra %44'ü düzeltilmekte ve sistem yaklaşık iki dönem sonra yeniden dengeye gelmektedir. Elde edilen bu sonuçlar, ihracat miktarının artırılmasında, katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının önemli olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.58’de katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının düşük ve yüksek olduğu rejimler için, katılım bankaları ile reel sektör güven endeksi arasındaki kısa dönem katsayılarına yönelik 4 gecikmeli TVECM model tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.58 Katılım Bankalarının Kullandıkları Fon Miktarı ve Reel Sektör Güven Endeksi İçin TVECM Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken	LTKRD		LGUVENENDEKS	
	Rejim 1 (Düşük Rejim)	Rejim 2 (Yüksek Rejim)	Rejim 1 (Düşük Rejim)	Rejim 2 (Yüksek Rejim)
ECT_{t-1}	-0.0029 (0.5931)	-0.7501** (0.0123)	0.0005 (0.8624)	-0.2805* (0.0900)
Sabit terim	0.0226*** (0.0054)	1.4094** (0.0115)	0.0033 (0.4650)	-0.5185* (0.0921)
$LTKRD_{t-1}$	0.1145 (0.3482)	-1.0956*** (0.0000)	0.1077** (0.0524)	0.6000** (0.0534)
$LTKRD_{t-2}$	0.0622 (0.5462)	-0.0571 (0.9354)	0.0693 (0.2262)	-0.0571 (0.3354)
$LTKRD_{t-3}$	0.0289 (0.7411)	-0.2708 (0.7210)	0.0315** (0.0515)	0.1841** (0.0461)
$LTKRD_{t-4}$	-0.0002 (0.9779)	-0.1402 (0.8526)	0.0050 (0.8939)	0.0967* (0.0817)
$LGUVENENDEKS_{t-1}$	0.0480 (0.7335)	-1.3410 (0.1458)	0.2508*** (0.0016)	1.3410** (0.0458)
$LGUVENENDEKS_{t-2}$	-0.1169 (0.408)	-0.5936 (0.5079)	0.0047 (0.9518)	0.4122** (0.0407)
$LGUVENENDEKS_{t-3}$	0.1153 (0.4113)	-0.6202 (0.5035)	0.0253 (0.7447)	-0.0853 (0.8682)
$LGUVENENDEKS_{t-4}$	-0.0939 (0.4821)	1.5850 (0.2428)	0.0371 (0.6167)	0.4665 (0.1968)

Tablo 3.58’de yer alan katılım bankalarının kullandıkları fon miktarı ile reel sektör güven endeksi arasındaki TVECM tahmin sonuçlarına göre, katılım

bankalarının kullandıkları fon miktarının düşük olduğu rejimde, fon miktarında meydana gelen artışın reel sektör güven endeksini arttırdığı ifade edilebilir. Hata düzeltme katsayısının (ECT_{t-1}) ise istatistiki olarak anlamsız olduğu görölmektedir. Elde edilen bu sonuç, reel sektör güven endeksinde uzun dönem dengeden meydana gelen sapmaların kalıcı olduğunu göstermektedir. Katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının yüksek olduğu rejimde, fon miktarında meydana gelen artış reel sektör güven endeksini arttırmaktadır. Hata düzeltme katsayısı (%28.05) ise negatif ve istatistiki olarak anlamlı elde edilmiştir. Buna göre, reel sektör güven endeksinde uzun dönem denge değerinden meydana gelen sapmaların bir dönem sonra %28'i düzeltilmekte ve sistem yaklaşık üç dönem sonra yeniden dengeye gelmektedir. Elde edilen bu sonuçlar, reel sektör güven endeksinin arttırılmasında, katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının önemli olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Katılım bankalarının kullandıkları fonlar ile GSYH, ithalat ve ihracat arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkinin incelendiği model tahmin sonuçlarına göre, uzun dönemde katılım bankalarının kullandıkları fonlarda meydana gelen %1’lik artış karşısında GSYH %0.69 oranında artmaktadır. Kısa dönemde ise katılım banka fonlarının GSYH üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Hem uzun, hem de kısa dönemde katılım bankalarının kullandıkları fonlar ihracat üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Buna göre, uzun dönemde katılım bankası fonlarında meydana gelen %1’lik artış karşısında ihracat %1.09 oranında; kısa dönemde ise %0.02 oranında artmaktadır. Bununla birlikte, uzun dönemde katılım bankalarının kullandıkları fonlardaki artış ithalatı artırırken, kısa dönemde ithalat üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Uzun dönemde katılım banka fonlarında meydana gelen %1’lik artış ithalatı %0.94 oranında arttırmaktadır.

Katılım bankalarının kullandıkları fonlar ile GSYH, ithalat ve ihracat arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkinin bölgesel bazda incelendiği model tahmin sonuçları şu şekilde özetlenebilir: Kısa dönemde katılım bankalarının kullandıkları fonlar TR41, TR42 ve TR81 bölgelerinde GSYH’yı azaltıcı yönde etki yaparken; TR71, TR72, TR82 ve TRA1 bölgelerinde GSYH’yı arttırıcı yönde etkilemektedir. Buna karşın; uzun dönemde TR21 ve TRA2 hariç tüm bölgeler için katılım bankalarının kullandıkları fonlar GSYH’yı arttırmaktadır. Fonlardaki artış karşısında GSYH’da en yüksek artış sağlanan bölgeler TR42, TR31, TR81 ve TRC2’dir. Fonlardaki artış karşısında GSYH’da en az artış sağlanan bölgeler ise TRC3, TRB2, TR51, TR71 ve TR72’dir.

Kısa dönemde katılım bankalarının kullandıkları fonlar TR21 ve TR82 bölgelerinde ihracatı azaltıcı yönde; TR22, TR33, TR71 ve TRB2 bölgelerinde ihracatı arttırıcı yönde etki yaratmaktadır. Diğer bölgeler için, katılım bankalarının kullandıkları fonlar kısa dönemde ihracat üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Uzun dönemde ise, fonlardaki artış karşısında ihracatta en yüksek artış sağlanan bölgeler TR52, TR61 ve TRC1 iken; fonlardaki artış karşısında ihracatta en az artış sağlanan bölgeler ise TR32, TR62 ve TR71’dir.

Kısa dönemde katılım bankası fonları TR21, TR61 ve TR82 bölgelerinde ithalatı azaltıcı yönde; TR62, TR72, TRA1, TRB1, TRC1 ve TRC2 bölgelerinde

ise ithalatı arttırıcı yönde etki yaratmaktadır. Diğer bölgeler için, katılım bankalarının kullandıkları fonlar kısa dönemde ithalat üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Uzun dönemde ise, fonlardaki artış karşısında ithalatta en yüksek artış sağlanan bölgeler TR42, TR82, TRB2 ve TRC3 iken; fonlardaki artış karşısında ithalatta en az artış sağlanan bölgeler ise TR10, TR31, TR51 ve TR72'dir.

Katılım bankalarının kullandıkları fonlar ile GSYH, ihracat ve ithalat arasındaki ilişkinin mekânsal panel veri analizi ile araştırıldığı model tahmin sonuçları şu şekilde özetlenebilir: Komşu bölgenin GSYH'sında meydana gelen artış, söz konusu bölgenin GSYH'sında artışa neden olmaktadır. Komşu bölgelerde meydana gelen bir şok karşısında söz konusu bölgenin GSYH'sının negatif olarak etkilendiği anlamına gelmektedir. Komşu bölgenin ihracatında meydana gelen artış, söz konusu bölgenin ihracatının artmasına neden olmaktadır. Komşu bölgelerde meydana gelen bir şok karşısında, söz konusu bölgenin ihracatı negatif olarak etkilenebilir. Katılım bankalarının kullandıkları fon miktarındaki artış, ithalat üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Komşu bölgenin ithalatında meydana gelen artış, söz konusu bölgenin ithalatının artmasına neden olmaktadır. Komşu bölgelerde meydana gelen bir şok karşısında, söz konusu bölgenin ithalatı negatif olarak etkilenebilir. Katılım bankalarının kullandıkları fon miktarındaki artış, ithalat üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

Katılım bankalarının kullandıkları fon miktarı ile sanayi üretim endeksi, ithalat miktarı, ihracat miktarı ve reel sektör güven endeksi arasındaki uzun dönemli ilişkinin TVECM modeli ile araştırıldığı tahmin sonuçları şu şekilde özetlenebilir: Katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının düşük olduğu rejimde, fon miktarında meydana gelen artışın sanayi üretim endeksi üzerinde anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Bununla birlikte katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının düşük olduğu rejimde sanayi üretim endeksinde uzun dönem dengeden meydana gelen sapmaların kalıcı olduğu ifade edilebilir. Katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının yüksek olduğu rejimde, fon miktarında meydana gelen artış sanayi üretim endeksini arttırmaktadır. Aynı zamanda, sanayi üretim endeksinde uzun dönem denge değerinden meydana gelen sapmaların bir dönem sonra %17'si düzeltilmekte ve sistem yaklaşık altı dönem sonra yeniden dengeye gelmektedir.

Katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının düşük olduğu rejime, fon miktarında meydana gelen artış, ithalat miktarının artmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, ithalat miktarında uzun dönem dengeden meydana gelen sapmaların kalıcı olduğu görülmektedir. Katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının yüksek olduğu rejimde, fon miktarında meydana gelen artış ithalat miktarını arttırmaktadır. İthalat miktarında uzun dönem denge değerinden meydana gelen sapmaların bir dönem sonra %44'ü düzeltilmekte ve sistem yaklaşık iki dönem sonra yeniden dengeye gelmektedir.

Katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının düşük olduğu rejimde, fon miktarında meydana gelen artış ihracat miktarının da artmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, bu durum ihracat miktarında uzun dönem dengeden meydana gelen sapmaların kalıcı olduğunu göstermektedir. Katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının yüksek olduğu rejimde, fon miktarında meydana gelen artış ihracat miktarını arttırmaktadır. İhracat miktarında uzun dönem denge değerinden meydana gelen sapmaların, bir dönem sonra %44'ü düzeltilmekte ve sistem yaklaşık iki dönem sonra yeniden dengeye gelmektedir.

Son olarak, katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının düşük olduğu rejimde, fon miktarında meydana gelen artışın reel sektör güven endeksini arttırdığı görülmektedir. Reel sektör güven endeksinde uzun dönem dengeden meydana gelen sapmaların kalıcı olduğu görülmektedir. Katılım bankalarının kullandıkları fon miktarının yüksek olduğu rejimde, fon miktarında meydana gelen artış reel sektör güven endeksini arttırmaktadır. Reel sektör güven endeksinde uzun dönem denge değerinden meydana gelen sapmaların bir dönem sonra %28'i düzeltilmekte ve sistem yaklaşık üç dönem sonra yeniden dengeye gelmektedir.

Bulguların da yansıttığı gibi katılım bankalarının reel ekonomi üzerinde olumlu etki yaratma potansiyeline sahip oldukları görülmektedir. Katılım bankalarının bu potansiyellerini tam olarak kullanabilmeleri bakımından kullandıkları fon miktarlarını, dolayısıyla pazar paylarını arttırmaları gerekmektedir. Bunun içinse katılım bankacılığı işlemlerindeki payı çok yüksek olan satışa dayalı yöntem yani murabahanın yanı sıra, katılım bankacılığı işlemlerindeki payı çok düşük düzeylerde olan kâr-zarar ortaklığı yöntemlerinin arttırılması fayda sağlayabilecektir. Böylece katılım bankalarının sosyo-ekonomik fayda sağlama ve reel ekonomiyi destekleme potansiyellerini daha etkili şekilde yansıtabilecekleri düşünülmektedir.

İleriye dönük çalışmalarda katılım bankalarının kullandıkları fon miktarları ve reel ekonomiye etkileri sektörel bazda incelenebileceği gibi, İslam ülkeleri açısından ele alınarak da karşılaştırma yapılabilir. Böylece ülkemizdeki durumun, İslam ülkelerindeki durum ile kıyaslanması imkânı yaratılabilir.

KAYNAKLAR

Bu tez çalışmasında APA 6 atıf sistemi kullanılmıştır.

- Abduh, M., Omar , M. A., ve Duasa, J. (2011). The Impact of Crisis and Macroeconomic Variables towards Islamic Banking Deposits. *American Journal of Applied Sciences*, 1413-1418.
- Aktepe, İ. E. (2010). *İslâm Hukûku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.
- Aktepe, İ. E. (2013). *Sorularla Katılım Bankacılığı*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.
- Aktepe, İ. E. (2017). *Katılım Finans*. İstanbul: TKBB Yayınları .
- Aktepe, İ. E., ve Dereci, M. (2019). İslam Hukukunda Akit Teorisi ve Katılım Bankacılığında Akitler. Ş. Görmüş, A. Albayrak, ve A. Yabancı (Dü) içinde, *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı* (s. 218-247). İstanbul: TKBB Yayınları.
- Albaraka. (2016). *Katılım Bankacılığı Sistemi, Çalışma Esasları ve Uygulaması*. İstanbul: Albaraka Türk Yayını.
- Albayrak, A., ve Özsoy, Ş. (2019). Katılım Bankacılığı Ekosistemi: Paydaşlar, Kurumlar ve Piyasalar. Ş. Görmüş, A. Albayrak, ve A. Yabancı (Dü) içinde, *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı* (s. 78-98). İstanbul: TKBB Yayınları.
- Anselin, L. (1988). *Spatial Econometrics: Methods and Models*. Kluwer Academic Publishers.
- Apaydın , Ş. (2018). Türkiye'de Banka Kredilerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15-28.
- Aras, O. N., ve Öztürk, M. (2011). Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından Katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 167-179.
- Arıcan, E., Yücememiş , B., ve Çetin , A. (2019). İslami Bankacılığın Kalkınmadaki Rolü ve Finansal Krizlere Yaklaşım. Ş. Görmüş, A. Albayrak, ve A. Yabancı (Dü) içinde, *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı* (s. 382-416). İstanbul: TKBB Yayınları.
- Aydemir, O. (2008). Hisse Senedi Getirileri ve Reel Sektör Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Çalışma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 37-55.
- Ayub, M. (2017). *İslami Finansı Anlamak*. İstanbul: İktisat Yayınları.
- Bergera, A. N., Molyneuxd, P., ve Wilson, J. O. (2020). Banks and the Real Economy: An Assessment of the Research. *Journal of Corporate Finance*, 1-14.
- Bulut, H. İ., ve Er, B. (2012). *Katılım Finansmanı Katılım Bankacılığı ve Girişim Sermayesi*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.
- Bulut, İ., Er, B., Polat, A., Köksal, B., Bayındır , S., ve Güngör, K. (2009). *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Büyükdeniz , A. (2000). Faizsiz Finans Kurumlarının Mali Sistem İçindeki Yeri. (s. 23-28). İstanbul: Albaraka Türk Yayınları.
- Ceylan, S., ve Durkaya, M. (2010). Türkiye’de Kredi Kullanımı- Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21-35.

- Chapra, M. U. (2018). *İslam İktisadında Ahlak ve Adalet*. İstanbul: İslam İktisadi ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Ciobu, S., ve Pârtachi, I. (2009). The Impact of the Bank Credits on the Sustainable Development of the Real Sector in the Republic of Moldova. *Economia seria Management*, 227-233.
- Çobanoğlu, Ş. (2013). *İslam Ekonomisi*. İstanbul: Yediveren Yayınları.
- Çonkar, M. K., Canbaz, M. F., ve Arifoğlu, A. (2018). Mevduat ve Katılım Bankaları Kredilerinin Ekonomik Büyüme İle İlişkisi: Ekonometrik Bir Analiz. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1-11.
- Dede, K. (2017). *Katılım Bankalarında Hazine Ürünleri ve Sermaye Piyasası Uygulamaları*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.
- Demirci, N. S. (2017). Türkiye’de Ölçek Bazında KOBİ Kredileri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi:Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi (2006-2016). *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 113-128.
- Elhorst, J. P. (2003). Specification and Estimation of Spatial Panel Data Models. *International Regional Science Review*, 244-268.
- Ersoy, A., ve Hazıroğlu, T. (2019). İslam İktisadı ve İslami Finansın Temel İlkeleri. Ş. Görmüş , A. Albayrak, ve A. Yabancı (Dü) içinde, *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı* (s. 38-78). İstanbul: TKBB Yayınları.
- Ersoy, A., Hazıroğlu, T., Albayrak, A., Özsoy, Ş., Görmüş, Ş., Yabancı, A., . . . Çetin, A. (2019). *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı*. (Ş. Görmüş , A. Albayrak , ve A. Yabancı, Dü) İstanbul: TKBB Yayınları.
- Eskicioğlu, O. (1999). *İslam ve Ekonomi*. İzmir.
- Eskicioğlu, O. (2010). İslam’da Ekonomik Sistem. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 35-46.
- Farooq, M. O., ve Mohammad, S. (2019). Conceptualization of the Real Economy and Islamic Finance: Transformation Beyond the Asset-Link Rhetoric. *Thunderbird International Business Review*, 685-696.
- Feng, L., Guan, Y., ve Li, Z. (2014). Bank Credit, Firm Entry and Exit, and Economic Fluctuations in China. *Frontiers of Economics in China*, 661-694.
- Florax, R., ve Van Der Vlist, A. (2003). Spatial econometric data analysis: Moving beyond traditional models. *International Regional Science Review*, 223-243.
- Frexedas, O. V., ve Vayá, E. (2005). Financial Contagion Between Economies: An Exploratory Spatial Analysis. *Estudios De economia aplicada*, 151-165.
- Gheeraert, L., ve Weill, L. (2015). Does Islamic banking development favor macroeconomic efficiency? Evidence on the Islamic finance-growth nexus. *Economic Modelling*, 32-39.
- Göçer, İ., Mercan, M., ve Bölükbaş, M. (2015). Bankacılık Sektörü Kredilerinin İstihdam ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Ekonomisi İçin Çoklu Yapısal Kırılmalı Eş Bütünleşme Analizi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 65-84.
- Görmüş, Ş., ve Yabancı, A. (2019). Katılım Bankacılığı Ekosisteminin Gelişimi. Ş. Görmüş, A. Albayrak, ve A. Yabancı (Dü) içinde, *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı* (s. 100-135). İstanbul: TKBB Yayınları.
- Güngör, K. (2009). Bir Finansal Araç Olarak Katılım Bankacılığı: Tesbitler-Teklifler. A. Yabancı (Dü.) içinde, *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı* (s. 207-268). İstanbul: TKBB Yayınları.

- Halitoğlu, İ., Halaçoğlu, B., ve Akkaya, Ü. (2019). Katılım Bankacılığında Mevzuat, Denetleme ve Hukuki Altyapı. Ş. Görmüş, A. Albayrak, ve A. Yabancı (Dü) içinde, *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı* (s. 188-216). İstanbul: TKBB Yayınları.
- Hazıroğlu, T. (2019). Katılım Felsefesi ve İnsani Bankacılık. Ş. Görmüş, A. Albayrak, ve A. Yabancı (Dü) içinde, *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı* (s. 1-37). İstanbul: TKBB Yayınları.
- Hazıroğlu, T., Koyuncu, O., ve Solak, M. Y. (2019). Katılım Bankacılığı İş Modeli. Ş. Görmüş, A. Albayrak, ve A. Yabancı (Dü) içinde, *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı* (s. 162-187). İstanbul: TKBB Yayınları.
- Hossain, A. A. (2016). Inflationary Shocks and Real Output Growth in Nine Muslim-Majority Countries: Implications for Islamic Banking and Finance. *Journal of Asian Economics*, 56-73.
- Igonina, A., ve Postaliuk, M. (2014). Islamic Finance as an Innovative Tool for the Volga Region Real Economy Development. *Investment Management and Financial Innovations*, 142-148.
- Jokipii, T., ve Monnin, P. (2013). The Impact of Banking Sector Stability on the Real Economy. *Journal of International Money and Finance*, 1-16.
- Kandemir, T., Arifoğlu, A., ve Canbaz, M. F. (2018). Sektörel Krediler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Katılım Bankaları Örneği. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19-30.
- Karacan, A. İ. (1995). Bankacılık ve Kriz. *İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 143-192.
- Kassim, S. (2016). Islamic Finance and Economic Growth: The Malaysian Experience. *Global Finance Journal*, 66-76.
- Kaya, A., Gülhan, Ü., ve Güngör, B. (2013). Türkiye Ekonomisinde Finans Sektörü ve Reel Sektör Etkileşimi. *Journal of Academic Researches and Studies*, 2-15.
- Khan, M. M., ve Bhatti, M. I. (2008). Development in Islamic Banking: A Financial Risk-Allocation Approach. *The Journal of Risk Finance*, 40-51.
- Lesage, J., ve Pace, R. K. (2009). *Introduction and Spatial Econometrics*. Taylor and Francis Group.
- Madni, G. R. (2017). Dynamism of Islamic Financing on Economic Growth. *Turkish Journal of Islamic Economics*, 51-69.
- Özcan, M. E., ve Hazıroğlu, T. (2000). Bankacılıkta Yeni Bir Boyut: Katılım Bankacılığı. *Bereket Dergisi*, 8-10.
- Özkan, M. (2017, Ağustos-Eylül). Katar'ın Ekonomideki Yeri Neden Önemli. *Katılım Finans Dergisi*, s. 43-49.
- Özsoy, M. Ş., ve Sayar, Y. (2017). *Kobi'ler için Adım Adım Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları, Yayın No:7.
- Özsoy, Ş. (2012). *Sağlam Bankacılık Modeli İle Katılım Bankacılığına Giriş*. İstanbul: Kuveyt Türk.
- Parasız, İ. (2006). *Makro Ekonomi Teori ve Politika*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (2009). *Para Banka ve Finansal Piyasalar*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Pesaran, M. H., ve Smith, R. P. (1995). Estimating Long-Run Relationship from Dynamic Heterogeneous Panels. *Journal of Econometrics*, 79-113.

- Pesaran, M. H., Shin, Y., ve Smith, R. P. (1999). Pooled Mean Group Estimation of Dynamic Heterogeneous Panel. *Journal of the American Statistical Association*, 621-634.
- Rabaa , B., ve Younes, B. (2016). The Impact of The Islamic Banks Performances on Economic Growth: Using Panel Data. *International Journal of Economics and Finance Studies*, 101-111.
- Rafay, A., ve Farid, S. (2017, July). Dynamic Relationship Between Islamic Banking System and Real Economic Activity: Evidence from Pakistan. *JKAU: Islamic Economy*, 97-116.
- Sakızlı, A. (2019). Bankaların Kredi Hacminin Ekonomik Büyüme İle İlişkisinin Araştırılması: İngiltere Örneği. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42-53.
- Sever, E., ve Han, V. (2015). Türkiye’de Reel Kesim ile Bankacılık Kesimi Arasındaki İlişkinin Analizi: Sektörel Bir Yaklaşım. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1-9.
- Tobler, W. (1979). *Cellular geography. In Philosophy and geography.* (S. G. Olsson, Dü.) Dordrecht, the Netherlands.
- Tunay, K. B. (2016). İslami Bankacılık ile Ekonomik Büyüme Arasında Nedensellik İlişkileri. *Yönetim ve Ekonomi*, 485-502.
- Tunç, H. (2016). *Katılım Bankacılığı, Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Nesil Yayın Grubu.
- Voroneanu, C.-B. (2013). The Credit Relationship Between Banks and Companies and Its Effects on the Real Economy. *Strategii Manageriale*, 105-112.
- Westerlund, J. (2007). Testing for Error Correction in Panel Data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 709-748.
- Yanpar, A. (2015). *İslami Finans, İlkeler, Araçlar ve Kurumlar*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Yücel , A. G., ve Köseoğlu, A. (2020). Katılım Bankaları Ekonomik Büyümeye Katkı Sağlıyor Mu? Türkiye İçin Zaman Serisi Analizi. *Bilimname*, 155-180.
- Yüksel, S., ve Adalı, Z. (2017). Farklı Kredi Türlerinin Ekonomik Büyümeye Olan Etkisinin Belirlenmesi: Toda Yamamoto Analizi ile Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *Politik Ekonomik Kuram*, 1-21.
- Zaim, S. (2014). *İslam Ekonomisinin Temelleri*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayını.
- Zirek, D., Celebi, F., ve Hassan, M. K. (2016). The Islamic Banking and Economic Growth Nexus: A Panel VAR Analysis for Organization of Islamic Cooperation (OIC) Countries. *Journal of Economic Cooperation and Development*, 69-100.

ORİJİNALLİK RAPORU

11b- İntihal beyan formu

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

ÖĞRENCİ ve TEZ DANIŞMANI İNTİHAL BEYAN FORMU

Anabilim Dalı	BANKACILIK VE FİNANS		
Öğrencinin Adı ve Soyadı	MEHTAP ÇALIŞ		
Numarası	19033612050		
Lisansüstü Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora ☒	
Tez Sınavına Girdiği Eğitim Yılı ve Dönemi	2020 / 2021	☐ Güz	☒ Bahar
Tez Sınavına Girdiği Tarih	19.04.2021		
Tezin Sayfa Sayısı	144 SAYFA		
Tez Başlığı (Tr)	KATILIM BANKALARININ KULLANDIRDIKLARI FONLARIN REEL EKONOMİYE ETKİSİ		
Tez Başlığı (En)	THE EFFECT OF FUNDS PROVIDED BY PARTICIPATION BANKS ON THE REAL ECONOMY		

Teze ilişkin 28 / 04 / 2021 tarihinde yapılan Turnitin adlı intihal tespit programından enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 17 olarak tespit edilmiştir.

Bu tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimizi ve yukarıda vermiş olduğumuz bilgilerin doğru olduğunu beyan ederiz.

MEHTAP ÇALIŞ 28.04.2021
Öğrenci
(Adı, Soyadı, tarih ve İmza)

PROF.DR. FERUDUN KAYA 28.04.2021
Tez Danışmanı Onay
(Adı, soyadı, tarih ve İmza)

Açıklamalar:

- 1-Tez savunma sınavı sonrasında başarılı bulunan öğrencinin tez çalışması muhtemel değişiklikleri içeren dosya kullanılarak ikinci tez benzerlik raporu alınır. "Öğrenci ve Tez Danışmanı İntihal Beyan Formu"na işlenir.
- 2- Bu form öğrenci tarafından elektronik ortamda hazırlandıktan ve tez sınavından sonra "tez teslim formu (tez sınavı sonrası)" ile birlikte öğrenci dosyasında saklanmak üzere tez danışmanı tarafından EADB aracılığı ile Enstitüye teslim edilmelidir.